

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงบประมาณโรงเรียนมัธยมศึกษาในเครือข่ายคาทอลิกแห่งประเทศไทย เขตภาคเหนือ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. โรงเรียนมัธยมศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย
 - 1.1 สภาพการดำเนินงานโรงเรียนคาทอลิก
 - 1.2 แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาโรงเรียนคาทอลิก
 - 1.3 กรอบการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนคาทอลิก
 - 1.4 เป้าหมายโรงเรียนคาทอลิก
 - 1.5 พันธกิจโรงเรียนคาทอลิก
 - 1.6 พันธกิจและแผนงานตามอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก
 - 1.7 บทบาทโรงเรียนกับครู
 - 1.8 หลักการเบื้องต้นของกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณ
 - 2.1 ความหมายของงบประมาณ
 - 2.2 องค์ประกอบของงบประมาณ
 - 2.3 กระบวนการงบประมาณขององค์กรต่างๆ
 - 2.4 กระบวนการงบประมาณของสถานศึกษา
3. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและการพัฒนารูปแบบ
 - 3.1 ความหมายและความสำคัญของรูปแบบ
 - 3.2 หลักการจัดทำรูปแบบงบประมาณ
 - 3.3 กลยุทธ์การบริหารงบประมาณ
4. กระบวนการบริหารงบประมาณ
 - 4.1 การจัดทำงบประมาณ
 - 4.2 การอนุมัติงบประมาณ
 - 4.3 การบริหารงบประมาณ
 - 4.4 การประเมินผลและการรายงานงบประมาณ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณ

5.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารงบประมาณ

โรงเรียนมัธยมศึกษา คาทอลิกในประเทศไทย

วิวัฒนาการของการศึกษาคาทอลิกในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยา ประมาณปี พ.ศ. 2056-2310 โดยมีมิชชันนารีชาวโปรตุเกสเป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาเพื่อค้าขายและรับราชการ จากนั้นได้จัดการศึกษาอบรมลูกหลานชาวยุโรปที่พำนักอาศัยในประเทศไทยเพื่อสอนศาสนา และต่อมาจัดการศึกษาให้คนไทยที่สนใจ ต่อมามิชชันนารีชาวฝรั่งเศสได้เดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในอาณาจักรอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ได้ให้การต้อนรับ และพระราชทานที่ดินให้ก่อสร้างวิทยาลัยการศึกษา (General College) เพื่อจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนไทยและคนพื้นเมืองเชื้อชาติต่างๆ หลังจากนั้นสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีมิชชันนารีเข้ามาทำงานในด้านการเผยแพร่ศาสนาพร้อมกับการจัดการศึกษาให้กับคนไทยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงรัชการปัจจุบัน โดยแต่ละยุคการจัดการศึกษาคาทอลิกได้พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาแบบใหม่ๆ เช่น เทคนิควิธีการสอน เครื่องมือสำหรับการเรียนรู้และสื่อต่างๆ โดยเน้นเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนเพื่อการประกอบอาชีพ การติดต่อค้าขาย และพัฒนาเศรษฐกิจ (สมาคมสภาการศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย. 2555: 15-18) โรงเรียนคาทอลิกที่ถือว่าเป็นโรงเรียนแห่งแรกในการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ คือ โรงเรียนอัสสัมชัญ ก่อตั้งโดยบาทหลวงกลอมเบท (Colombat) ใน พ.ศ. 2428 นับตั้งแต่นั้นมา คณะนักบวชคาทอลิกต่างๆ ที่อุทิศตนในการให้การศึกษาก็ได้เข้าเปิดโรงเรียนในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ในระยะแรกๆ แต่ละโรงเรียนต่างมีหลักสูตรของตนเอง โรงเรียนของมิชชันนารีจะสอนเป็นภาษาอังกฤษบ้าง ฝรั่งเศสบ้าง จนกระทั่งเมื่อกระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตร จึงได้มาดำเนินการโรงเรียนอาศัยหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการที่พัฒนาทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจและจิตวิญญาณ รวมทั้งแนวทางการศึกษาคาทอลิกที่มุ่งเป้าหมายสัจธรรม และการพัฒนามนุษย์ตามศักยภาพที่มีผู้สัจธรรมนั้น (ชัยณรงค์ มณฑลวิเชียรฉาย. 2557: 13) สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา มีโรงเรียนอัสสัมชัญพาณิชยการ เปิดการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และโรงเรียนดอนบอสโก กรุงเทพฯ เปิดสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และหลังจากนั้นได้มีโรงเรียนมัธยมศึกษาที่สังกัดการศึกษาคาทอลิกเปิดต่อเนื่องจนปัจจุบัน

จะเห็นว่าการศึกษาคาทอลิกประสบความสำเร็จก้าวหน้าทางองกามและสร้างสรรค์คุณประโยชน์แก่สังคมไทย ถือได้ว่าเป็นยุคแห่งการแตกหน่อต่อกิ่ง เพื่อบอกการเจริญเติบโตด้วยรากฐานของการจัดการศึกษาที่มั่นคง

การศึกษาคาทอลิกเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยชุมชนที่ได้รับแรงบันดาลใจจากจิตตารมณ์ของพระเยซูคริสต์ พระวรสารของพระเยซูคริสต์ที่ให้เรารักพระเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่ออาทร ซึ่งแสดงออกด้วยสัมพันธภาพอันดีในหมู่โรงเรียนคาทอลิกด้วยกันและกับโรงเรียนอื่นๆ

โรงเรียนเป็นองค์กรในระบบการศึกษาที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด จึงเป็นองค์กรที่มีความสำคัญสูงสุดที่ควรได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องทำหน้าที่บริหารโรงเรียนโดยดำเนินการพัฒนาคุณภาพทุกด้านให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดภายใต้การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนรวมทุกระดับชั้นต่ำกว่า 120 คน ลงมา กลายเป็นประเด็นท้าทายสำคัญของระบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน ปีการศึกษา 2554 โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีจำนวนมากถึงร้อยละ 46.83 ของจำนวนโรงเรียนทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2543: 11) และมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี อันเป็นผลมาจากอัตราการเกิดลดลงและความนิยมของผู้ปกครองที่ต้องการส่งบุตรหลานไปโรงเรียนในเมือง การมีโรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวนมากดังกล่าวทำให้การจัดการศึกษาไม่สามารถสะท้อนคุณภาพและประสิทธิภาพได้ดีเพียงพอ กล่าวคือ จำนวนโรงเรียนขนาดเล็ก ร้อยละ 43.73 ให้บริการนักเรียนได้เพียง 997,408 คน คิดเป็นประมาณ ร้อยละ 5 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด ส่งผลให้มีอัตราครูต่อนักเรียนค่อนข้างต่ำ คือ อัตราครูต่อนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กโดยรวมเฉลี่ย 1 ต่อ 12.21 ทำให้มีค่าใช้จ่ายด้านเงินเดือนครูสูงมาก ขณะที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนส่วนใหญ่อยู่ในระดับที่ยังไม่น่าพึงพอใจ

สภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนคาทอลิก

จากการศึกษาสภาพปัญหาของโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหาล้ำคล้ายคลึงกัน 3 ด้าน คือ

1. ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นภารกิจที่มีความสำคัญมากที่สุดในระบบการศึกษา เนื่องจากเป็นงานที่ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาค แต่การดำเนินงานปัจจุบันในโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่ามีครูไม่ครบชั้นและไม่ครบวิชาเอก ครูงานธุรการจำนวนมาก ทำให้มีเวลาสำหรับนักเรียนน้อยลง บทเรียนกิจกรรมการเรียนการสอนไม่น่าสนใจ

2. ปัญหาด้านการบริหารจัดการ โรงเรียนเป็นหน่วยจัดการศึกษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การปฏิบัติงานของโรงเรียนจำเป็นต้องมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพเพื่อส่งผลต่อการพัฒนานักเรียนอย่างแท้จริง การดำเนินการของโรงเรียนที่ผ่านมา พบว่า การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษายังมีบทบาทน้อยและขาดความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของกรรมการ

3. ปัญหาด้านประสิทธิภาพการจัดการศึกษา สภาพการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า ระบบการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรเพื่อการศึกษายังต้องการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากการได้เปรียบระหว่างโรงเรียน และการตัดสินใจใช้จ่ายงบประมาณเพื่อโครงการต่างๆ ที่ทำให้เกิดผลการพัฒนาเหมาะสมกับความต้องการจำเป็นของโรงเรียน

แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาโรงเรียนคาทอลิก

จากผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนมัธยมที่ผ่านมา พบว่าการดำเนินงานต่างๆ ยังได้ผลอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจมากนัก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคณาจารย์โรงเรียนมัธยมเป็น 4 ยุทธศาสตร์ คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาระบบวางแผนและการบริหารจัดการ

วัตถุประสงค์ โรงเรียนมัธยมมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน

แนวทาง/มาตรการ

1. พัฒนาระบบวางแผนการจัดตั้งและพัฒนาโรงเรียน ในแต่ละสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยจะดำเนินการร่วมกับสถาบันประชากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย องค์การยูเนสโก และจัดตั้งและพัฒนาโรงเรียน โดยคาดการณ์จำนวนเด็กและเยาวชนในวัยเรียนในอนาคต วางแผนจัดตั้ง ยุบเลิก รวม ปรับเปลี่ยนและพัฒนาโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพในพื้นที่ ทั้งนี้จะจัดทำแผนในตำบลและอำเภอที่นำร่องเป็นลำดับแรก และขยายผลไปสู่แผนที่ครอบคลุมทั้งพื้นที่ ในกรณีที่โรงเรียนจำเป็นต้องยุบเลิก อาจร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาเป็นศูนย์ปฐมวัย โรงเรียนที่เปิดสอนเฉพาะช่วงชั้นที่ 1 หรือแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ

2. พัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร เพื่อให้มีข้อมูลพื้นฐานที่ครอบคลุม พอเพียง ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน บุคลากรมีความรู้และเข้าถึงการใช้สื่อ ICT ที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ โดยนำ Best Practice ในโรงเรียนที่ดำเนินการได้ผลแล้วมาเผยแพร่ พร้อมทั้งตั้งศูนย์ ICT ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และศูนย์เครือข่ายโรงเรียน เพื่อบริหารโรงเรียนมัธยม

3. พัฒนาระบบบริหารจัดการสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยจะพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนขนาดเล็กที่สามารถใช้เจ้าหน้าที่ธุรการร่วมกัน เพื่อปฏิบัติงานธุรการงานข้อมูล งานพัสดุ จัดซื้อจัดจ้าง ร่วมกัน ตลอดจนระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารและการจัดการทรัพยากรอื่นๆ ร่วมกัน สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ห่างไกล ไม่สามารถรวมกลุ่มกับโรงเรียนอื่น จะพัฒนาและนำระบบเทคโนโลยีเพื่อการบริหารและสื่อสารมาใช้

4. สร้างแรงจูงใจแก่ผู้บริหารและครูโรงเรียนมัธยมโดยการสร้างแรงจูงใจด้วยวิธีการต่างๆ จะทำให้บุคลากรเหล่านั้นมีกำลังใจในการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น เช่น การพิจารณาความดีความชอบ การนำผลงานการพัฒนาโรงเรียนมาประกอบการแต่งตั้งโยกย้าย และการปรับปรุงตำแหน่ง ปรับระบบบริหารบุคลากร มาตรฐานอัตรากำลังให้เหมาะสม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาระบบการเรียนการสอนและการประกันคุณภาพการศึกษา

วัตถุประสงค์เพื่อให้โรงเรียนมัธยมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ นักเรียนมีคุณภาพ ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แนวทาง/มาตรการ

1. พัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนสำหรับโรงเรียนมัธยมโดยปรับหลักสูตรที่เอื้อต่อการสอนคณะชั้น เน้นการสอนแบบบูรณาการ การสอนคณะชั้น
2. พัฒนาผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนให้มีศักยภาพเกี่ยวกับการเรียนการสอน และการประกันคุณภาพ พร้อมทั้งจะดำเนินงานในโรงเรียนมัธยมได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ผลิตและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอน พัฒนาสื่อสำเร็จรูป ที่สามารถพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการนำการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม และระบบคอมพิวเตอร์มาเสริมการเรียนการสอน นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการจัดการเรียนการสอน การหมุนเวียนครู
4. นิเทศ ติดตาม กำกับ โรงเรียนมัธยมอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง
5. วิจัยและพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีช่วงสอนที่มีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 เสริมสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งของโรงเรียน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้โรงเรียนมัธยมมีบุคลากร งบประมาณ วัสดุและครุภัณฑ์เพียงพอตามมาตรฐาน สำหรับจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แนวทาง/มาตรการ

1. จัดทำมาตรฐานโรงเรียนมัธยมด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุและครุภัณฑ์
2. ปรับปรุงและพัฒนาสถานที่เรียน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้แก่นักเรียนในโรงเรียนมัธยมอย่างเพียงพอและเหมาะสม
3. จัดอัตรากำลังครูในโรงเรียนมัธยมให้เพียงพอตามเกณฑ์มาตรฐาน แก้ปัญหาการขาดแคลนครูด้วยรูปแบบต่างๆ เช่น สอนแบบบูรณาการ การเนื้อหา บูรณาการกลุ่มอายุ (คณะชั้น) ครูเวียนสอน ครูฝึกสอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น
4. พัฒนาผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนให้สามารถปฏิบัติงานได้ในสภาวะการณ์ที่โรงเรียนมีข้อจำกัดเรื่องทรัพยากร

5. พัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในทุกๆ ด้าน เช่น เครื่องแต่งกาย เครื่องเขียน แบบเรียน อาหารกลางวัน การอำนวยความสะดวกในการเดินทางแก่นักเรียน กรณีที่มีการยุบรวมโรงเรียน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้สามารถมีความพร้อมในการเรียนจนจบการศึกษา

6. สนับสนุนงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์ที่จำเป็นให้เพียงพอที่จะจัดการศึกษา อย่างมีคุณภาพตามมาตรฐาน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์ เพื่อให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการหรือสถาบันสังคมอื่น มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก

แนวทาง/มาตรการ

1. พัฒนาคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีศักยภาพเพียงพอในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. สร้างและพัฒนาเครือข่ายผู้ปกครองให้เข้มแข็ง พร้อมทั้งจะเข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

3. ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาพัฒนาโรงเรียนมัธยมและรับโอนโรงเรียนบางส่วนเพื่อเปลี่ยนสภาพเป็นศูนย์เด็กปฐมวัย แหล่งเรียนรู้ของชุมชน

4. เตรียมความพร้อมในการมีส่วนร่วม ได้แก่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น โดยสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อให้เห็นความสำคัญและตระหนักถึงความจำเป็นของการมีส่วนร่วม การเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และแนวปฏิบัติของการมีส่วนร่วม

5. จัดให้มีระบบและกลไกในการระดมทรัพยากร ที่จะเอื้อประโยชน์แก่การจัดการการศึกษาของโรงเรียน โดยโรงเรียนมีวิธีการระดมทรัพยากรที่เหมาะสมโปร่งใส มีแผนการดำเนินการที่ชัดเจนว่าจะนำทรัพยากรที่ได้ไปพัฒนา สนับสนุน ส่งเสริมศักยภาพผู้เรียนในด้านใดๆ บ้าง ผลประโยชน์ที่ผู้บริจาคจะได้รับ อาทิ เช่น การลดหย่อนภาษี

6. วิจัยและพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม จัดหา Best Practice การมีส่วนร่วมมาเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้รับรู้ (ขัตติยา ด้วงสำราญ. 2552: 123-127)

การจัดการศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาคาทอลิกในปัจจุบัน สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ในด้านนโยบายและแผนการศึกษา และในด้านหลักสูตร การจัดการศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาคาทอลิกจะใช้หลักสูตรของกรมมัธยมศึกษา สำหรับการวางแผน การศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาคาทอลิกจะร่วมอยู่ในกลุ่มของสมาคมโรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชนแห่ง

ประเทศ แต่โรงเรียนมัธยมศึกษาทอลิกยังไม่ได้มีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นแบบสมาคมหรือสมาพันธ์ ฉะนั้นนโยบายหรือแผนการจัดการศึกษาเฉพาะกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาทอลิกจึงไม่มีรูปแบบเฉพาะตนของตน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษารวบรวมการจัดการศึกษามัธยมศึกษาทอลิก โดยศึกษาเกี่ยวกับการสังกัดของโรงเรียนมัธยมศึกษาทอลิก วิสัยทัศน์ ปรัชญา พันธกิจ และเป้าหมายในการจัดการศึกษา ดังนี้

การสังกัดโรงเรียนมัธยมศึกษาทอลิก

โรงเรียนทอลิกมีการจัดการศึกษามัธยมศึกษา โดยแบ่งเป็น 3 สังกัด (สมาคมสภาการศึกษาทอลิก. 2555: 34-36) ดังนี้

1. โรงเรียนมัธยมศึกษาทอลิกที่สังกัดสังฆมณฑล ซึ่งปัจจุบันแบ่งเป็น 10 สังฆมณฑล โรงเรียนที่มีพื้นที่อยู่ในเขตสังฆมณฑลใด ก็ะสังกัดสังฆมณฑลนั้น และดำเนินการบริหารภายใต้การอำนวยการของบาทหลวงของสังฆมณฑลนั้น มีจำนวน 8 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนดาราสมุทรบริหารธุรกิจ โรงเรียนดรุณาราชบุรีพาณิชยการ โรงเรียนดรุณาราชบุรีโปลิเทคนิค โรงเรียนดรุณาภาณจนบุรีบริหารธุรกิจ โรงเรียนมารีย์บริหารธุรกิจนครราชสีมา โรงเรียนโยนออฟอาร์คเทคโนโลยี โรงเรียนอาชีวะศึกษาดอนบอสโก สุราษฎร์ และโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์พาณิชยการ

2. โรงเรียนมัธยมศึกษาทอลิกที่สังกัดและนักบวชในประเทศ การบริหารจัดการจะขึ้นอยู่กับนโยบายของคณะนักบวชที่เป็นเจ้าของ ซึ่งจะมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับจิตตารมณ์ของผู้ตั้งคณะนักบวชนั้นๆ ซึ่งในปัจจุบันมีคณะนักบวชทำงานด้านอาชีวศึกษาอยู่ 6 โรงเรียน คือ โรงเรียนอัสสัมชัญพาณิชยการ กรุงเทพฯ โรงเรียนอัสสัมชัญพาณิชยการ นครราชสีมา โรงเรียนดอนบอสโก กรุงเทพฯ โรงเรียนอาชีวะดอนบอสโก บ้านโป่ง โรงเรียนพระกุมารเยซุสวิทยา และอาชีวะพระมหาไถ่วิทยา

3. โรงเรียนมัธยมศึกษาทอลิกที่สังกัดฆราวาส จะมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่เป็นไปตามบริบทของฆราวาสผู้เป็นเจ้าของ จำนวน 7 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเซนต์จอห์นโปลิเทคนิค โรงเรียนเซนต์จอห์นคอมเมิร์ซ โรงเรียนสารสาสน์โปลิเทคนิค โรงเรียนเซนต์จอห์นเทคโนโลยี โรงเรียนดนตรีสากลกรุงเทพฯ โรงเรียนสารสาสน์บริหารธุรกิจ กนกอนุสรณ์ และโรงเรียนเทคนิคบริหารธุรกิจ

สรุป โรงเรียนมัธยมศึกษาทอลิกแบ่งตามสังกัดได้ 3 สังกัด คือ สังกัดสังฆมณฑล มีจำนวน 8 โรงเรียน สังกัดคณะนักบวช มีจำนวน 6 โรงเรียน และสังกัดฆราวาส มีจำนวน 7 โรงเรียน การบริหารจัดการจะขึ้นอยู่กับรูปแบบของต้นสังกัดนั้นๆ ไม่มีนโยบายหลักของกลุ่มโรงเรียนอาชีวศึกษาทอลิกอย่างชัดเจน

จำนวนโรงเรียน ครูและนักเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษาคาทอลิก

การศึกษาคาทอลิกในประเทศไทยได้จัดทำสถิติของจำนวนโรงเรียน ครูและนักเรียนในทุกระดับชั้นเป็นประจำทุกปีการศึกษา ในปีการศึกษา 2550 มีสถิติของจำนวนโรงเรียน ครูและนักเรียน นักเรียนชาย 5,253 คน นักเรียนหญิง 4,485 คน (มัธยมศึกษาตอนต้น) และมัธยมศึกษาตอนปลาย นักเรียนชาย 1,129 คน และนักเรียนหญิง 1,345 คน มีโรงเรียนทั้งหมดในเครือสภาคาทอลิก เขตภาคเหนือ จำนวน 22 โรงเรียน (สมาคมสภาการศึกษาคาทอลิก. 2549: 334-336)

กรอบการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนมัธยมศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้เสนอกรอบการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษา ปี 2551-2556 โดยการเปลี่ยนการปฏิบัติ และสร้างวัฒนธรรมใหม่ ประกอบด้วยการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. กรอบวัฒนธรรมการเรียนรู้ มีแนวทางปฏิบัติสำคัญ 5 ประการ

1.1 ทักษะพื้นฐาน โดยเน้นอ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น ในชั้น ป.1-2-3 เนื่องจากเป็นสมรรถนะพื้นฐานที่นักเรียนใช้ในการเรียนรู้สาระวิชาต่างๆ

1.2 จัดการห้องเรียน โดยเน้นการเรียนการสอนแบบคละชั้น หรือบูรณาการ โดยเฉพาะในโรงเรียนที่มีครูไม่ครบชั้น

1.3 เอื้ออาทรต่อกัน โดยการจัดบรรยากาศห้องเรียนเหมือนกัน รักนักเรียน เหมือนลูก กล่าวคือ ครูและนักเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดี เอื้ออาทรต่อกัน เพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย ทั้งยังสามารถลดปัญหาพฤติกรรมนักเรียน

1.4 พัฒนาการเป็นรายบุคคล หมายถึง การติดตามพัฒนาการนักเรียนเป็นรายบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นภาระงานที่สำคัญของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนั้น ครูจึงต้องดูแลและติดตามความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างใกล้ชิด

2. กรอบวัฒนธรรมความรับผิดชอบต่อผลงาน มีแนวปฏิบัติสำคัญ 3 ประการ

2.1 โรงเรียนดำเนินการพัฒนาคุณภาพให้มีความยั่งยืนโดยจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อสร้างความมั่นใจให้ผู้เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยกระบวนการสำคัญ คือ โรงเรียนประเมินตนเอง และนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาตนเอง โดยกำหนดแผนพัฒนาระยะปานกลาง 4 ปี และแผนปฏิบัติการรายปี และโรงเรียนรายงานแผนการปฏิบัติงานประจำปี

2.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาติดตามความก้าวหน้าผลการปฏิบัติงานของทุกโรงเรียนเป็นรายโรงเรียน

2.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดำเนินการช่วยเหลือหรือแก้ไขเมื่อโรงเรียนปฏิบัติงานต่ำกว่าเป้าหมาย

3. กรอบวัฒนธรรมประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

สำนักงานการศึกษาเขตพื้นที่ความดำเนินการร่วมกัน คณะอนุกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (อ.ก.ค.ศ.) คณะกรรมการติดตามประเมินและนิเทศการศึกษา (กตป.น.) และคณะกรรมการการศึกษาเขตพื้นที่ (กพท.) ในการดำเนินการสำคัญ 5 ประการ

3.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจัดอัตราครูต่อนักเรียนให้เหมาะสม

3.2 การพัฒนาครูและผู้บริหารโรงเรียน โดยเน้นการสร้างชุมชนวิชาชีพ (Professional community) เพื่อมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการจัดการเรียนการสอนระหว่างครู การปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาความสามารถด้านการเรียนการสอนคล้อยชั้นหรือบูรณาการ หรือการบริหารจัดการด้วย ICT เป็นต้น

3.3 การจำแนกความดี้อยโอกาสของโรงเรียนเพื่อให้การจัดสรรงบประมาณเหมาะสมกับสภาพความต้องการของโรงเรียนมากขึ้น

3.4 การจัดศูนย์หรือเครือข่ายโรงเรียนเพื่อความร่วมมือทางวิชาการและการใช้ทรัพยากรร่วมกัน

3.5 การรวมเลิกล้มโรงเรียนหากมีจำนวนนักเรียนน้อยและมีการคมนาคมสะดวก

3.6 โรงเรียนดำเนินการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนโดยการมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองและชุมชน ตลอดจนมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง (กนกรัตน์ สุพรรณอ่วม. 2552: 9-11)

จากยุทธศาสตร์และกรอบการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนมัธยมศึกษาของสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า แนวทางพัฒนาคุณภาพ การศึกษาในระดับโรงเรียนโดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็ก ทั้งด้านวิชาการ ด้านบุคลากร งบประมาณ และการบริหารทั่วไป ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายได้ร่วมกันพัฒนาเชิงคุณภาพให้เกิด ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งได้มีผู้ศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพโรงเรียนมัธยมแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

จิรภา เกตุกาหลง (2545: 23) กล่าวว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใหญ่ มีประชากรหลายเชื้อชาติแตกต่างกันทั้งทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา และเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลกระทบ ต่อการจัดการศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มสมาชิกในครอบครัวที่มีการศึกษาน้อย รายได้ต่ำ เป็นผลกระทบ ต่อการศึกษาของบุตรหลาน ดังนั้น จากการศึกษาของนักการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความพยายามของ นักการศึกษา ผู้บริหารชุมชนอันเป็นตัวอย่างสำคัญที่จะปรับปรุงผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของเด็กที่อยู่ใน

เขตพื้นที่มีรายได้น้อยและความเป็นอยู่ไม่ค่อยดีเท่าที่ควร และผลการศึกษานี้จะเป็นวิธีการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา โดยมุ่งเน้นไปที่ขนาดของโรงเรียนโดยเฉพาะโรงเรียนมัธยมและแก้ปัญหาได้ตรงประเด็น และจะได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองและชุมชนได้ดีกว่า

เจษฎา จันทะนาเขต (2548: 102-103) กล่าวว่า จากการศึกษาสภาพปัญหาของโรงเรียนบ้านบ่อสร้าง พบว่า โรงเรียนไม่ได้เข้าหาชุมชน ผู้ปกครองจึงไม่ส่งลูกหลานเข้าเรียน เมื่อชุมชนไม่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนโรงเรียนก็อยู่ไม่ได้ ดังนั้น วิธีการแก้ปัญหา คือ การดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้มีความเข้มแข็งขึ้น ด้วยการดึงปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพต่างๆ มาเป็นครูภูมิปัญญาให้กับโรงเรียน ทำให้การจัดการเรียนการสอนของครูคล่องตัวขึ้น และจากนั้นจึงสร้างเครือข่ายพันธมิตร ทำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

สรุป การจัดการศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาคาทอลิก มีต้นสังกัด คือ สมาคมการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย แต่ยังไม่มีการแบ่งกลุ่มย่อยในการตั้งเป็นสมาคมหรือสภาอชีวศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย เนื่องจากการศึกษาคาทอลิกในประเทศไทยจะเป็นการศึกษาในสายสามัญเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้น นโยบายแผนการพัฒนา และแผนแม่บทจากสายสามัญจึงมีสาระแบบกว้างๆ และครอบคลุมกลุ่มโรงเรียนสายสามัญ กลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาคาทอลิกที่มีส่วนน้อยจึงต้องประยุกต์หรือตั้งวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย หลักสูตร ฯลฯ ตามแต่ละโรงเรียน สำหรับในส่วนของการพัฒนาภาวะผู้นำเยาวชนของโรงเรียนอชีวศึกษาคาทอลิก พบว่า ยังไม่มีโรงเรียนมัธยมศึกษาคาทอลิกที่กำหนดให้เน้นการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำเยาวชนโดยตรง ฉะนั้นการทำวิจัยฉบับนี้จะช่วยให้มีหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะและเกิดการเรียนรู้ระดับสูงเพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษา สามารถเป็นหัวหน้าคนและหัวหน้าในการบริหารงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เป้าหมายโรงเรียนคาทอลิก

โรงเรียนคาทอลิกทุ่มเทเพื่อการพัฒนามนุษย์ เพราะในพระคริสต์ผู้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบนี้เอง ที่คุณค่าของมนุษย์ทั้งมวลจะพบกับความบริบูรณ์และเป็นหนึ่งเดียว นี่คือฐานรากของคุณลักษณะความเป็นคาทอลิกของโรงเรียนโดยเฉพาะ หน้าที่ในการปลูกฝังคุณค่าของมนุษย์ตามสิทธิอันชอบธรรมของโรงเรียนคาทอลิกที่สอดคล้องกับพันธกิจในการรับใช้มนุษย์ทั้งมวลนั้น มีต้นกำเนิดในองค์พระคริสต์เจ้า พระองค์คือผู้ทำให้มนุษย์เป็นผู้มีเกียรติ ทำให้ชีวิตมนุษย์มีความหมาย และเป็นต้นแบบที่โรงเรียนคาทอลิกจะต้องมอบให้กับนักเรียนทุกคน (กฤตินี ณัฐวุฒิสิทธิ, 2556: 36)

ในระหว่าง ปี ค.ศ. 2012-2015 โรงเรียนคาทอลิกตกลงที่จะร่วมมือส่งเสริมคุณลักษณะ 2 ประการ คือ รัก-เมตตา/รับใช้ และซื่อสัตย์/ซื่อตรง ซึ่งจำเป็นสำหรับความท้าทายที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ของสังคมไทย ส่วนคุณลักษณะประการอื่น โรงเรียนคาทอลิกแต่ละโรงเรียนสามารถนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบท และสภาวะแวดล้อมของตน

คุณลักษณะของนักเรียน

1. รัก-เมตตา/รับใช้ - รักองค์ความดี รักและเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลเพื่อผู้อื่น เสียสละ มีน้ำใจ พร้อมแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน รู้จักให้อภัยและคืนดี รักและทะนุถนอมสิ่งสร้างทั้งหลาย
2. ซื่อตรง/ซื่อสัตย์ - มีปรีชาญาณในการดำรงตนอยู่ในความจริง รู้จักแสวงหาความจริง แยกแยะดี-ชั่ว จริง-เท็จ และให้คุณค่าสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง กล้าหาญที่จะทำสิ่งที่ถูกต้องและเที่ยงตรงจริงใจ มีสัจจะ โปร่งใส ไม่คดโกง หรือเบียดเบียนผู้อื่น
3. กตัญญูรู้คุณ - รู้คุณต่อพระเจ้า สิ่งสร้าง และผู้มีพระคุณ และตระหนักในความดีที่ผู้อื่นมอบให้ตนเอง พร้อมตอบแทนคุณในทุกโอกาส นอบน้อม เคารพ เชื่อฟัง ให้เกียรติบิดามารดา และผู้มีพระคุณ รู้คุณสถาบัน และแผ่นดิน
4. พอเพียง มีภูมิคุ้มกัน - เฉลียวฉลาด รอบคอบ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง พอใจในสิ่งที่ตนเป็นและมีความประหยัด มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและมีความสุข รักและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
5. รักกันฉันพี่น้อง - ดำเนินชีวิตเป็นหนึ่งเดียว ช่วยเหลือเกื้อกูล บนพื้นฐานของความเสมอภาค และเท่าเทียมกัน คารพในความแตกต่างทางความเชื่อศาสนาและวัฒนธรรม
6. มุ่งความเป็นเลิศ - ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รู้รอบและมุ่งพัฒนาสู่ความเป็นเลิศเต็มตามศักยภาพแห่งตน

มนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะมีความเชื่อชาติ ฐานะ และวัยใด ต่างก็มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน จึงย่อมมีสิทธิที่มีอาจจะแบ่งแยกกีดกันได้ในอันที่จะได้รับการศึกษาอบรมที่ตรงกับเป้าหมายสูงสุดของตน อีกทั้งตรงกับความสามารถ เพศ ตลอดจนวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมในประเทศของตน โดยการให้การศึกษานั้นจะต้องกลมกลืนกับความสัมพันธ์ฉันพี่น้องกับคนอื่นๆ เพื่อที่จะส่งเสริมความเป็นหนึ่งเดียวกัน และสันติสุขในโลกนี้อย่างแท้จริง การศึกษาอบรมที่แท้จริงนั้นเป้าหมายในการหล่อหลอมมนุษย์เพื่อให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของเขา และประโยชน์สุขแห่งสังคมซึ่งในฐานะมนุษย์ เขาเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคมนั้น และในฐานะผู้ใหญ่เขาจะต้องร่วมแบกรับภาระผูกพันทางสังคมร่วมกับคนอื่นๆ (บาทหลวงจรัล ทองปิยะภูมิ, 2556: 8)

เป้าหมายของโรงเรียน

หน้าที่ที่เป็นลักษณะเฉพาะของโรงเรียนคาทอลิก คือ การสร้างบรรยากาศภายในชุมชนโรงเรียนโดยได้รับแรงบันดาลใจจากจิตอารมณแห่งอิสรภาพและความรักของพระวรสาร

การช่วยเหลือให้เยาวชนเติบโตขึ้นเป็นมนุษย์ใหม่ที่ได้รับการชุบสร้างจากศีลล้างบาป ในช่วงเวลาที่พวกเขากำลังพัฒนาบุคลิกภาพของตน และในที่สุด การจัดระเบียบวัฒนธรรมทั้งมวลของมนุษย์ให้สอดคล้องกับการประกาศข่าวดีแห่งการไถ่กู้ เพื่อความรู้ที่นักเรียนค่อยๆ สร้างสมเกี่ยวกับโลกชีวิต และมนุษย์จะได้รับการส่องนำทางด้วยแสงแห่งความเชื่อ ด้วยเหตุนี้เอง ในขณะที่โรงเรียนคาทอลิกเป็นรับความก้าวหน้าของโลกร่วมสมัยอย่างที่จะเป็น โรงเรียนคาทอลิกก็ชักนำให้นักเรียนของตนทำงานให้เกิดประสิทธิผลเพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมือง และเตรียมพวกเขาให้พร้อมที่จะทำงาน รับใช้การขยายพระอาณาจักรของพระเจ้า ด้วยการดำเนินชีวิตเผยแผ่ธรรมเป็นแบบอย่างที่ดี ดังที่เคยเป็นมาในอดีต พวกเขาจะเป็นประจักษ์ชัดแบ่งในชุมชนมนุษย์ (บาทหลวงจรัล ทองปิยะภูมิ, 2556: 11)

โรงเรียนคาทอลิกเป็นทางเลือกของสังคมไทย ด้วยหลัก 3 ประการ

1. จัดการศึกษาแบบคาทอลิก ที่มุ่งเน้นงานอภิบาล และการอบรมหล่อหลอมนักเรียนสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา จิตใจและจิตวิญญาณ ด้วยจิตตารมณ์แห่งพระวรสารเพื่อให้นักเรียนดำเนินชีวิตในหนทางของความเป็นหนึ่งเดียวกันกับผู้อื่น และสร้างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก
2. เป็นฐานการประกาศข่าวดี แห่งความรักของพระเจ้า ซึ่งนำความรอดพ้นสู่ชีวิตนิรันดร์
3. เป็นสนามเผยแผ่ธรรม ด้วยกระบวนการศึกษาที่มุ่งแปรสภาพบุคคล เพื่อสร้างนักเรียนให้มีจิตอาสา และเป็นผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงในสังคม

พันธกิจของโรงเรียนคาทอลิก

ความซับซ้อนของโลกปัจจุบันทำให้มีความจำเป็นมากขึ้นที่จะต้องเพิ่มการรับรู้ถึงอัตลักษณ์ด้านพระศาสนจักรของโรงเรียนคาทอลิก อัตลักษณ์ของการเป็นคาทอลิกนี้เอง ที่เป็นแหล่งที่มาของคุณลักษณะดั้งเดิมของโรงเรียนคาทอลิก และก่อให้เกิด “โครงสร้าง” ที่เป็นเครื่องมืออย่างแท้จริงของพระศาสนจักร เป็นสถานที่ในการทำงานทางด้านอภิบาลที่แท้จริงและเฉพาะเจาะจง โรงเรียนคาทอลิกเข้าร่วมในพันธกิจการเผยแผ่ธรรมของพระศาสนจักร และเป็นสภาวะแวดล้อมพิเศษในการให้การศึกษาแบบคาทอลิก ด้วยเหตุนี้เอง “โรงเรียนคาทอลิกจึงเป็นทั้งสถานที่ในการเผยแผ่ธรรม การให้การอบรมสั่งสอน การก่อร่างสร้างบุคลิกลักษณะและบรรทัดฐานของบุคคล รวมถึงเป็นสถานที่เรียนรู้ฝึกหัด โดยผ่านทางการเล่นระหว่างเยาวชนจากพื้นเพทางศาสนาและสังคมอันหลากหลาย” ดังนั้น ในฐานะของสถาบันทางการสอน หัวใจของอัตลักษณ์ของโรงเรียนคาทอลิกจึงอยู่ที่ธรรมชาติทางพระศาสนจักรโรงเรียนคาทอลิกนั่นเอง โรงเรียนคาทอลิกจึงถือเป็นหน่วยงานของพระศาสนจักรที่แท้จริงและเหมาะสม ก็เพราะเหตุผลทางด้านกิจกรรมด้านการศึกษา “ซึ่งความเชื่อ วัฒนธรรมและชีวิตได้รับการบูรณาการกลมกลืนเข้าด้วยกัน” ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเน้นย้ำว่า มิติทางด้านพระศาสนจักรของ

โรงเรียนคาทอลิกนี้ไม่ได้เป็นเพียงส่วนหนึ่ง แต่เป็นลักษณะที่เหมาะสมและเฉพาะเจาะจงเป็นคุณสมบัติเฉพาะที่ซึมแทรกอยู่และบ่งบอกได้จากในทุกขณะของการดำเนินกิจกรรมทางการศึกษา เป็นส่วนพื้นฐานของอัตลักษณ์ที่สำคัญที่สุด และเป็นจุดรวมของพันธกิจทั้งหมด การส่งเสริมมิตินี้ จึงควรจะเป็นเป้าหมายของทุกคนที่ร่วมกันอยู่ในชุมชนการศึกษา (บาทหลวงจรัล ทองปิยะภูมิ, 2556: 11)

ในระหว่างปี ค.ศ. 2012-2015 พันธกิจของโรงเรียนคาทอลิกมีดังต่อไปนี้

1. ทบทวน กำหนดวิสัยทัศน์ จัดทำแผนพัฒนา และแผนปฏิบัติการของโรงเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายของโรงเรียนคาทอลิก
2. จัดทำแผนงานอภิบาล จัดการสอนคำสอนคริสตศาสตร์และจริยศึกษา และจัดให้มีบุคลากร ฝ่ายอภิบาลที่มีคุณภาพในสัดส่วนที่เหมาะสมกับขนาดของโรงเรียน
3. จัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ที่มีบูรณาการคุณค่าพระวรสาร โดยใช้เทคโนโลยีสนับสนุนอย่างเหมาะสม
4. จัดให้ผู้บริหาร ครู/บุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชน ได้รับการอบรมอย่างต่อเนื่องในเรื่องคุณค่าการศึกษาคาทอลิก รวมทั้งทักษะที่จำเป็นในการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
5. ประสานความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. สร้างบรรยากาศโรงเรียนตามจิตตารมณ์พระวรสาร โดยมีความรักและอิสรภาพเป็นพื้นฐาน
7. สร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโรงเรียนของสภาฯ ในการช่วยเหลือและแบ่งปันในการพัฒนาโรงเรียน ตามอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก
8. สร้างความพร้อมในการอยู่ร่วมกันอย่างยุติธรรมและสันติสุข ท่ามกลางความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม โดยเริ่มต้นจากประชาชนอาเซียน
9. ช่วยเหลือและจัดการศึกษาให้แก่ผู้ร้อโอกาส

พันธกิจข้างต้นเป็นพันธกิจร่วมกันของโรงเรียนคาทอลิกที่จะก้าวไปข้างหน้าด้วยอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิกซึ่งแต่ละโรงเรียนสามารถนำไปปรับใช้ตามบริบทและสภาพแวดล้อม

พันธกิจและแผนงานตามอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก

โรงเรียนคาทอลิกจำเป็นต้องมีเป้าหมายทางการศึกษาที่มี “ลักษณะเด่นเฉพาะ” ในความหมายที่โรงเรียนต้องมีวัตถุประสงค์เฉพาะของตนอยู่ในใจ และเป้าหมายทั้งหมดจะต้องเกี่ยวพันกับวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ ในเชิงรูปธรรม เป้าหมายทางการศึกษาทั้งหลายจะเป็นเครื่องกำหนดกรอบอ้างอิงซึ่งจะกำหนดอัตลักษณ์ของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณค่าแห่งพระวรสาร ซึ่งเป็น

แรงบันดาลใจของโรงเรียนและจำเป็นจะต้องกล่าวถึงอย่างชัดเจน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายและพันธกิจของโรงเรียนที่ได้กำหนด

พันธกิจที่ 1 ทบทวน กำหนดวิสัยทัศน์ จัดทำแผนพัฒนา และแผนปฏิบัติการของโรงเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายของโรงเรียนคาทอลิก

1. สำรวจความต้องการ จัดประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา คณะกรรมการบริหารโรงเรียน และผู้ปกครอง เพื่อร่วมกันทบทวนหรือกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายและคุณลักษณะของนักเรียนให้เป็นไปตามอัตลักษณ์ของโรงเรียนคาทอลิก และจัดทำแผนพัฒนา และแผนปฏิบัติ เพื่อให้โรงเรียนเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด โดยเฉพาะครอบคลุมถึงการพัฒนาคูและบุคลากร การพัฒนาอาคารสถานที่ การบริหารงบประมาณ และการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา พร้อมจัดตั้งผู้รับผิดชอบแต่ละโครงการอย่างชัดเจน

2. มีระบบประกันคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษาคาทอลิก และจัดระบบกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ พร้อมนำผลไปปรับปรุงพัฒนาในปีการศึกษาถัดไป

3. ปรับโครงสร้างการบริหารเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากร โดยใช้ระบบข้อมูลสารสนเทศในการบริหารโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ประเมินความพึงพอใจของผู้ปกครอง และชุมชนต่อการจัดการศึกษาแบบคาทอลิกของโรงเรียน (บาทหลวงจรัล ทองปิยะภูมิ. 2556: 100)

พันธกิจที่ 2 จัดทำแผนงานอภิปาล จัดการสอนคำสอน คริสตศาสนตร์ และจริยศึกษา และจัดให้มีบุคลากรฝ่ายอภิปาลที่มีคุณภาพในสัดส่วนที่เหมาะสมกับขนาดของโรงเรียน

1. จัดทำแผนอภิปาลของโรงเรียน และแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบงานอภิปาล โดยให้มีผู้ดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นรายบุคคล และให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

2. ทบทวนหลักสูตร แผนการสอน และกระบวนการเรียนการสอน และคริสตศาสนตร์ศึกษา และจัดทำคู่มือ ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อให้ นักเรียนได้ซึมซับคุณค่าพระวรสารและใช้ชีวิตเป็นประจักษ์พยาน

3. ให้มีการสอนคำสอนสำหรับนักเรียนคาทอลิกอย่างสม่ำเสมอ สอนคริสตศาสนตร์และศาสนาสัมพันธ์สำหรับนักเรียนทุกคน

4. สอนจริยศึกษาอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการติดตามผลอย่างจริงจัง โดยอาจใช้หลักสูตรและกระบวนการสอนโครงการ “Growing Good” เป็นแนวทางอย่างมีบูรณาการกับคุณค่าพระวรสาร

5. พัฒนาบุคลากรฝ่ายจิตตาศึกษาให้มีคุณภาพและมีจำนวนเพียงพอแก่นักเรียน และสร้างเครือข่ายครูแกนนำจิตตาศึกษา เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกัน
6. ส่งครูเข้ารับการศึกษาลัทธิจิตตาศึกษาในจำนวนเพียงพอ
7. จัดกิจกรรมคาทอลิกและกิจกรรมทางเลือกด้านคุณธรรม จริยธรรมอย่างหลากหลาย เช่น กิจกรรมกองหน้าร่าเริง ยุวธรรมทูต YCS พลศิลป์ พลมารีย์
8. อบรมผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา จัดกิจกรรมทัศนศึกษา ดูงาน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการเกี่ยวกับสื่อศึกษา สิทธิมนุษยชน สันติศึกษา เพศศาสตร์และนิเวศวิทยา (ชัยณรงค์ มณเฑียรฉาย. 2557: 55-56)

พันธกิจที่ 3 จัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ที่มีบูรณาการคุณค่าพระวรสาร โดยใช้เทคโนโลยีสนับสนุนอย่างเหมาะสม

1. ประชุมวางแผนเพื่อวิเคราะห์หลักสูตร กำหนดโครงสร้างรายวิชา จัดทำแผนการสอนที่บูรณาการคุณค่าพระวรสาร และแบบสหวิทยาการ
2. จัดกระบวนการเรียนการสอนที่มีการไตร่ตรอง (Reflection) ตามหลัก Reflection Pedagogy Paradigm และใช้คำถามเชิงบวกที่ไม่จำกัดเพียง “อะไร?” แต่รวมถึง “ทำไม?”
3. จัดทำสื่อและนวัตกรรม และคู่มือปฏิบัติงานและระเบียบการปฏิบัติงานที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนตามข้อ 2.1 และ 2.2 โดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม
4. จัดอบรมครูในการจัดทำสูตร แผนการสอน การสอน และกระบวนการเรียนการสอน โดยบูรณาการคุณค่าพระวรสารกับเนื้อหาวิชาการ และใช้เทคโนโลยีในการผลิตสื่อการสอน
5. จัดทำเครื่องมือวัดและการประเมินผล เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ด้านองค์ความรู้ คุณค่าขององค์ความรู้และคุณธรรมที่บูรณาการ รวมทั้งการทำวิจัยในชั้นเรียน
6. จัดนิเทศการสอนแบบกัลยาณมิตร เพื่อติดตาม ช่วยเหลือ และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่มีบูรณาการในทุกระดับชั้นเรียน
7. สร้างภูมิคุ้มกันให้นักเรียนในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยการจัดกิจกรรมแนะแนวการเลือกใช้อินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างถูกต้อง เกิดประโยชน์และมีจริยธรรม
8. ทำโครงการพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลเพื่อศึกษา ประเมิน บันทึก และส่งต่อข้อมูลของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เช่น การสร้างระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยสร้างแบบสำรวจนักเรียนเป็นรายบุคคล แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างครู นักเรียน ผู้ปกครองในแต่ละระดับชั้นเรียน นำผลสรุป

มาจัดทำแผนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียน รวมทั้งจัดเยี่ยมบ้าน เช่น ครูเยี่ยมบ้านนักเรียน/นักเรียนเยี่ยมบ้านครู

พันธกิจที่ 4 จัดให้ผู้บริหาร ครู/บุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชนได้รับการอบรมอย่างต่อเนื่องในเรื่องคุณค่าการศึกษาคาทอลิก รวมทั้งทักษะที่จำเป็นในการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

1. จัดอบรมครูและบุคลากรให้เข้าใจถึงคุณค่า และเป้าหมายของอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก และทักษะที่จำเป็นเพื่อเสริมสร้างทักษะความเป็นครูมืออาชีพและจิตวิญญาณครูโรงเรียนคาทอลิก

2. จัดกิจกรรมฟื้นฟูจิตใจครูและบุคลากรในระดับโรงเรียน สังคมชนบท และสภาฯ เพื่อให้ซึมซับในคุณค่าพระวรสารอย่างล้ำลึก

3. นิเทศและติดตามการปฏิบัติงานแบบกัลยาณมิตร รวมทั้งเสริมแรงให้ครูและบุคลากรทำหน้าที่บรรลุม้าหมายการศึกษาคาทอลิก

4. จัดกิจกรรมส่งเสริมให้แก่ผู้ปกครองเข้าใจและมีส่วนร่วมในการหล่อหลอมนักเรียนตามอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก เช่น ปฐมนิเทศ การประชุมผู้ปกครองประจำปี จดหมายข่าว ฯลฯ

5. จัดอบรมให้ความรู้แก่ครูและบุคลากร ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง อย่างบูรณาการกับคุณค่าพระวรสาร และส่งครูและบุคลากรไปดูงานในโรงเรียนต้นแบบ

พันธกิจที่ 5 ประสานความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเปิดโรงเรียนสู่ชุมชน และชุมชนสู่โรงเรียน เช่น กิจกรรมวันสำคัญของโรงเรียน วันสำคัญทางศาสนา ศูนย์การเรียนรู้แก่ชุมชนและท้องถิ่น กิจกรรมศึกษาแห่งการเรียนรู้รอบโรงเรียน โครงการแบ่งปันรักและความสุขสู่ชุมชน (ผู้รอโอกาสในสังคม) กิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ กิจกรรมวิถีชุมชน วันโครงการศาสนสัมพันธ์ การให้บริการสถานที่แก่ชุมชน หรือโครงการกิจกรรมรวมใจชาวคาทอลิกเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย (ตามสถานการณ์ปัจจุบัน) โครงการค่ายสัมผัสชีวิต งานปราชญ์ชาวบ้าน

2. จัดตั้งเครือข่ายผู้ปกครอง สมาคมครู-ผู้ปกครอง และสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียน

3. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรและจัดการศึกษาของโรงเรียน

4. สำรวจแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดทำฐานข้อมูลการเรียนรู้

พันธกิจที่ 6 สร้างบรรยากาศโรงเรียนตามจิตตารมณ์พระวรสาร โดยมีความรักและอิสรภาพเป็นพื้นฐาน

1. สร้างบรรยากาศทางกายภาพภายในโรงเรียนให้อบอุ่นเสมือนบ้าน อบอวลด้วยบรรยากาศแห่งอิสรภาพและความรัก รวมทั้ง ปรับภูมิทัศน์ให้สะอาด สงบ ร่มรื่น และเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งทางปัญญาและจิตวิญญาณ เช่น ห้องจิตตภาล ลานบุญ-ลานปัญญา ห้องภาวนา-สมาธิ มุมพระวาจาต้นไม้พุทไธสง ห้องสมุดพระวาจา พระคัมภีร์เคลื่อนที่ โครงการธนาคารความดี โครงการเสี่ยงตามสายทางเดินคุณธรรม เสี่ยงธรรม เสี่ยงทอง พระวาจาในชีวิต มุมอนุสรณ์แม่พระ ป้ายพระวาจา พุทธภาษิต คำคม แหล่งการเรียนรู้ตามมุมต่างๆ ฯลฯ

2. จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ โดยให้นักเรียนเป็นผู้ริเริ่ม รับผิดชอบ และทำงานร่วมกันอย่างอิสระและเป็นมิตร โดยมีครูดูแลและให้คำแนะนำอย่างเหมาะสม เพื่อปลูกฝังนักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และศรัทธาในศาสนา ยึดมั่นในหลักธรรมตามคุณค่าพระวรสาร เช่น หมู่บ้านแห่งรัก พี่ช่วยน้อง ตาวิเศษ คลินิกภาษา ค่ายคุณธรรม กิจกรรมสวดภาวนาร่วมกัน ค่ายธรรมะ ค่ายคำสอนเข้าเจียบ กิจกรรมวจนะ พิธีทางศาสนา สัปดาห์พระคัมภีร์ แสงบุญทั้งในและประเทศ ประกวดร้องเพลงคุณธรรม กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ กิจกรรมวันสำคัญ คุณธรรมนำชีวิต โครงการหมู่บ้านคุณธรรม โครงการอบรมเพศศึกษา โครงการเสริมสร้างจิตอาสา เช่น โครงการระดมทุนสงเคราะห์ โครงการทุนการศึกษาเด็กยากไร้ การเยี่ยมผู้ประสบภัย พิ้นฟู ช่วยเหลือคนชรา ผู้ป่วย ผู้รอโอกาส

3. ส่งเสริมให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการภาวนา และแสวงหาความหมายของชีวิต ด้วยการภาวนา รู้คุณค่าของความสงบและความเจียบ และการไตร่ตรอง รวมทั้งการจัดเวลาให้นักเรียนมีโอกาสภาวนาสนทนาเจียบๆ กับพระเจ้า หรือสร้างความลึกซึ้งในระดับจิตวิญญาณให้เกิดขึ้น

พันธกิจที่ 7 สร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโรงเรียนของสภาฯ ในการช่วยเหลือและแบ่งปันในการพัฒนาโรงเรียน ตามอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก

1. ร่วมประชุมวางแผนและกำหนดกลยุทธ์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโรงเรียนในสภาฯ

2. แลกเปลี่ยนความรู้ บุคลากรที่มีความสามารถเฉพาะด้านในโรงเรียนเครือข่าย เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะใหม่ๆ ให้เกิดกับทุกโรงเรียน

3. สร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายโรงเรียนในสภาฯ เพื่อจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้โดยเฉพาะด้านอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก และด้านจิตตภาล เช่น โครงการเยี่ยมโรงเรียนในเครือข่าย จัดนิทรรศการร่วมกัน การประชุมแลกเปลี่ยน การศึกษาดูงาน การนิเทศแบบกัลยาณมิตรเพื่อนำมาปรับใช้ในการพัฒนาโรงเรียน

4. จัดให้มีเว็บไซต์ของสภาเพื่อเผยแพร่ข่าวสาร กิจกรรมดีเด่นของโรงเรียนเกี่ยวกับอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก และแลกเปลี่ยนข้อมูลกับโรงเรียนเครือข่าย

5. คัดเลือกและสร้างโรงเรียนต้นแบบของอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิกในด้านต่างๆ เช่น โรงเรียนต้นแบบการเรียนรู้ที่เน้นการไตร่ตรอง โรงเรียนต้นแบบบูรณาการคุณค่าพระวรสาร รายวิชา โรงเรียนต้นแบบการสอนแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น และส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนศึกษาและดูงานจากโรงเรียนต้นแบบ

พันธกิจที่ 8 สร้างความพร้อมในการอยู่ร่วมกันอย่างยุติธรรมและสันติ ท่ามกลางความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม โดยเริ่มต้นจากประชาคมอาเซียน (ASEAN Community)

1. พัฒนาหลักสูตรและวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา เช่น สิ่งคืบ ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

2. จัดทำหลักสูตรเฉพาะด้านภาษาต่างๆ ที่เน้นด้านการสื่อสาร ทั้งการสอนภาษาไทย-อังกฤษ โดยมีภาษาถิ่นหรือภาษาเพื่อนบ้าน เช่น จีน ยาวี พม่า เป็นวิชาเลือก หรือกิจกรรมเสริม เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง

3. จัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะด้านภาษาให้แก่นักเรียน เช่น โครงการภาษานำรู้ (กิจกรรมพูดหน้าแถววันละคำ กิจกรรมเล่านิทาน พูดคำคล้องจอง) โครงการสัปดาห์วิชาการ (การอ่าน การเขียน การพูด การแข่งทักษะ เชิญวิทยากรท้องถิ่นมาให้ความรู้ เสี่ยงตามสาย) และจัดให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้ภาษาต่างๆ โดยการปฏิบัติจริง เช่น จัดคอร์ส ฝึกงานร่วมกับหน่วยงานเอกชน เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ฯลฯ

4. ศึกษาดูงาน และเรียนรู้โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับสถานศึกษาอื่นที่เน้นทางด้านภาษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

5. แลกเปลี่ยน เรียนรู้วัฒนธรรม เน้นการเรียนรู้ประเทศเพื่อนบ้าน

6. เสริมสร้างทัศนคติของนักเรียนในการทำงาน ที่มี “Drive-for-Success” เสริมสร้างภาวะผู้นำ กล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็น และรู้จักการทำงานเป็นทีม

พันธกิจที่ 9 ช่วยเหลือและจัดการศึกษาให้แก่ผู้รอโอกาส

1. รับนักเรียนคาทอลิกทุกคนเข้าเรียนในโรงเรียน และหาทุนการศึกษาแก่ผู้รอโอกาส มีทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความสามารถในด้านต่างๆ เช่น ด้านการเรียน ด้านดนตรี กีฬา คุณธรรม จริยธรรม และทุนสำหรับนักเรียนที่ขาดแคลนต่างๆ เช่น ทุนอาหารกลางวัน ทุนอุปกรณ์การเรียน ฯลฯ

2. จัดโครงการระดมทุน เพื่อให้หน่วยงานอื่นเข้ามาร่วมสนับสนุนทุนการศึกษา รวมทั้งทุนการศึกษาเพื่อผู้ร้อโอกาส และสนับสนุนให้ผู้ร้อโอกาสได้ฝึกวิชาชีพ เพื่อสร้างรายได้เสริมจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์โดยจัดโครงการ เช่น ถนนคนเดินโรงเรียน

ชุมชนการศึกษา

ความก้าวหน้าที่สำคัญของโรงเรียนคาทอลิก คือ การเปลี่ยนสถานะของตนจากการมีฐานะเป็นสถาบัน มามีฐานะเป็นชุมชน เพื่อให้ประสิทธิภาพสูงขึ้นในการประกาศพระวรสาร และการอบรมมนุษย์อย่างครบครัน

ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนโรงเรียน ซึ่งได้แก่ ครู ผู้อำนวยการ และเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาอื่น รวมถึง พ่อแม่ และนักเรียน

สมาชิกของชุมชนโรงเรียนยังสามารถจะพัฒนาความมุ่งมั่นที่จะร่วมมือกันด้วยจิตตารมณ์แห่งเสรีภาพ และความรักตามพระวรสารมากขึ้นเท่าใด งานที่พวกเขาทำก็ยิ่งบรรลุผลได้มากขึ้นเท่านั้น ดังนั้น จึงควรเปิดช่องทางการสื่อสารระหว่างสมาชิกเหล่านี้ การประชุมกันบ่อยๆ จะช่วยให้มีการสื่อสารกันและความมุ่งมั่นที่จะถกเถียงปัญหาที่มีร่วมกัน ก็ยิ่งจะช่วยให้มีการสื่อสารกันมากขึ้น มิติด้านศาสนาของการศึกษาในโรงเรียนคาทอลิก ข้อ 31-32, 39

บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายของชุมชนการศึกษาคาทอลิกได้สังเคราะห์และสรุปไว้ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

บทบาทของโรงเรียนกับครู

โรงเรียนต่อครู

1. โรงเรียนเป็นที่พักใจของครู ด้วยการยกย่องและเชิดชูเกียรติ และให้ค่าตอบแทนสวัสดิการ และผลประโยชน์อื่นๆ แก่ครูและบุคลากร เพื่อให้มีความเป็นอยู่ในสังคมอย่างมีเกียรติ และเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครู

2. โรงเรียนให้การอบรมและพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมเกี่ยวกับครู เพื่อให้เป็นครูที่มีคุณภาพ สามารถปฏิบัติภารกิจของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานอภิบาล โรงเรียนกระตุ้นให้ครูเป็นประจักษ์พยานถึงองค์พระคริสต

ครูต่อโรงเรียน

1. ครูรับผิดชอบ เสียสละ และทุ่มเท ในการปฏิบัติหน้าที่ สอนด้วยการมีชีวิตเป็นประจักษ์พยานปฏิบัติตนเป็นอย่างดี เป็นประจักษ์พยานถึงองค์พระคริสต ทุ่มเทความรู้ความสามารถในการทำงานอุทิศตน เสียสละ และรักษาจรรยาบรรณ

2. ครูร่วมมือและทำงานเคียงคู่กับพระสงฆ์และนักบวช เพื่อปกป้อง พัฒนาพันธกิจ และสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในบรรยากาศการศึกษาคาทอลิก (ชัยณรงค์ มณฑลวิเชียรฉาย. 2557: 66-55)

3. ครูรัก ดูแล เอาใจใส่ ปกป้อง และสวดภาวนาให้นักเรียนเป็นรายบุคคล รวมทั้งกระตุ้น เสริมแรงให้นักเรียนในการปฏิบัติคุณธรรมอย่างต่อเนื่องยั่งยืน

บทบาทของโรงเรียนกับพ่อแม่

โรงเรียนต่อพ่อแม่

1. โรงเรียนเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน และการวางแผน การศึกษา และจัดให้มีเครือข่ายผู้ปกครอง
2. โรงเรียนจัดการประชุมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้กับพ่อแม่ในการทำหน้าที่อบรมบุตร ในฐานะครูคนแรกของลูกที่ไม่อาจทดแทนได้ และมีหน้าที่ในการติดตามเอาใจใส่ เพิ่มพูนความรู้ และคุณธรรมแก่ลูก และจัดศาสนกิจเพื่อให้พ่อแม่และนักเรียนมีโอกาสร่วมกัน และติดตามเยี่ยมเยียนครอบครัวอย่างใกล้ชิด

พ่อแม่ต่อโรงเรียน

1. พ่อแม่ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการพัฒนานักเรียนในทุกด้าน และสร้างบรรยากาศภายในครอบครัวที่อบอุ่น เปี่ยมด้วยความรักและความเชื่อต่อพระเจ้า
2. พ่อแม่ให้ความร่วมมือในการกำหนดเป้าหมาย และดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของโรงเรียนรวมทั้งเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียน ประเมินผลและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน
3. พ่อแม่อบรมเลี้ยงดู ปลูกฝังคุณธรรม ให้การศึกษาแก่ลูก ให้รู้จักรักเพื่อนมนุษย์ และพระเจ้าสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้มีชีวิตชีวา เปี่ยมด้วยความเชื่อศรัทธาในศาสนาของตน

บทบาทของโรงเรียนต่อรัฐและชุมชน

1. โรงเรียนประสานและร่วมมือกับนโยบายของรัฐ และร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม บนจุดยืนของหลักการศึกษาคาทอลิก
2. โรงเรียนเรียกร้องให้รัฐสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาอย่างเหมาะสม และเพียงพอและกำหนดทิศทางนโยบาย และมาตรฐานการศึกษาที่ชัดเจน ต่อเนื่องและเป็นเอกภาพ
3. โรงเรียนสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน และเข้ามามีส่วนร่วมมีอย่างสร้างสรรค์
4. โรงเรียนตระหนักในหน้าที่ที่เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และพัฒนาการชุมชน
5. โรงเรียนเผยแพร่การปฏิบัติงานของโรงเรียนต่อสาธารณชน สร้างจิตสำนึก ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมประเพณีไทย และสนับสนุนคุณค่า และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความยุติธรรมและสันติในสังคม

บทบาทของโรงเรียนกับศาสนจักร

พระศาสนจักรต่อโรงเรียน

1. พระสังฆราชประจำท้องถิ่นสร้างความตระหนักให้กับพระสงฆ์ผู้รับผิดชอบการศึกษาของสังฆมณฑล และวิเคราะห์สมณสาสน์ด้านการศึกษาคาทอลิก
2. พระสงฆ์ นักบวช ภราวาส ผู้รับผิดชอบการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิกตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง การจัดการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิก
3. สภาการศึกษาคาทอลิกจัดการอบรม ครู บุคลากร และพ่อแม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก หน้าที่อภิบาลในโรงเรียน และการบูรณาการคุณค่าพระวรสารใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้
4. สภาการศึกษาคาทอลิกปรับข้อกำหนดเกี่ยวกับสมาชิก เพื่อส่งเสริมการรวมเป็นหนึ่งเดียวของโรงเรียนคาทอลิกโดยเห็นความสำคัญของโรงเรียนคาทอลิก และสร้างจุดยืนที่เด่นชัด
5. สภาการศึกษาคาทอลิกจัดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างโรงเรียนคาทอลิกเป็นประจำเพื่อการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน และสร้างระบบการติดตาม ดูแลช่วยเหลือ และประเมินผลเกี่ยวกับอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก รวมทั้งเสริมแรงโรงเรียนคาทอลิก โดยการประกาศเกียรติคุณแก่โรงเรียนและครูที่ดี
6. สภาการศึกษาคาทอลิกจัดทำคู่มือและแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนคาทอลิก เพื่อนำเสนอ Best Practice และนำเสนอพัฒนาการใหม่ๆ ทางการศึกษาคาทอลิก
7. สภาการศึกษาคาทอลิกเป็นผู้แทนโรงเรียนคาทอลิก ในการเรียกร้องสิทธิอันพึงได้จากรัฐ และปกป้องโรงเรียนคาทอลิกจากนโยบายรัฐที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาที่แท้จริง และนำเสนอกฎระเบียบใหม่ที่สนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิก โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็กและกลาง

โรงเรียนต่อพระศาสนจักร

1. โรงเรียนต้องซื่อสัตย์ต่ออัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก โดยเฉพาะในการทำหน้าที่ในการประกาศข่าวดีและงานอภิบาล

หลักการเบื้องต้นของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก

การศึกษาที่เป็นคาทอลิกศูนย์กลางที่พระเยซูคริสต์ผู้ทรงเป็น “หนทาง ความจริง และชีวิต” การศึกษาคาทอลิกจึงมีอัตลักษณ์ที่เด่นชัด บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อนำเสนอหลักการเบื้องต้นของการจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิกให้ตรงตามเจตนารมณ์ เป้าหมายของการศึกษา คือ การนำนักเรียนให้พัฒนาบุคลิกภาพ เพิ่มพูนวุฒิภาวะสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถใช้ชีวิต

อย่างมีคุณค่าและมีความหมาย มีจิตวิญญาณ จิตใจ สติปัญญา และร่างกายที่มีคุณภาพ ผสมกลมกลืนกันในความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

ลักษณะพิเศษของการจัดการศึกษาที่มีพระเยซูคริสต์เป็นรากฐานนี้ปรากฏเด่นชัดเจนว่าด้วยการบูรณาการวัฒนธรรมกับความเชื่อ และความเชื่อกับชีวิต การศึกษาคาทอลิกครอบคลุมความใส่ใจใน 4 ด้าน คือ 1) บรรยากาศทางการศึกษา 2) พัฒนาการความเป็นมนุษย์ของนักเรียนเป็นรายบุคคล 3) ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับข่าวดีของพระคริสต์ และ 4) การให้ความกระจ่างความรู้ทั้งปวงด้วยแสงแห่งความเชื่อ

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาของลักษณะพิเศษของการศึกษาคาทอลิก 4 ด้าน ซึ่งชี้แนะโดยสมณสาส์นต่างๆ จากสันตะสำนักอันเกี่ยวกับการศึกษาคาทอลิก และการพึงเสียนักการศึกษา ผู้บริหารและครูของโรงเรียนคาทอลิกในประเทศไทย จำนวนกว่า 800 ท่าน จากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง “อัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก” ที่จัดขึ้นในช่วงเวลาตั้งแต่ตุลาคม ค.ศ. 2010 ถึง มิถุนายน ค.ศ. 2012 ซึ่งได้เพิ่มพูนความตระหนักถึงบริบทและสิ่งท้าทาย การจัดการศึกษาในสังคมไทยปัจจุบัน อันนำไปสู่การนำเสนอหลักเบื้องต้นที่นำไปปฏิบัติได้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของการศึกษาคาทอลิกไว้ 10 ประการ ดังต่อไปนี้

1. มีพระเยซูคริสต์เป็นรากฐานของกิจกรรมทั้งปวง

พระเยซูคริสต์เป็นรากฐานของกิจกรรมการเรียนรู้ของการศึกษาคาทอลิกทั้งปวง การไขแสดงขององค์ประกอบมอบความหมายใหม่แก่ชีวิต และช่วยให้มนุษย์กำกับความคิด การกระทำ และปณิธานตามหลักการพระวรสาร ทำให้วิถีแห่ง “บุญลาม” เป็นบรรทัดฐานของชีวิต เช่นนี้แล้ว โรงเรียนคาทอลิกจึงมีหลักการพระวรสารเป็นบรรทัดฐานทางการศึกษา

การศึกษาคาทอลิกจึงนำคุณค่าพระวรสารมาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนทุกสาระการเรียนรู้ และทุกรายวิชา รวมทั้งมาเป็นแนวทางในการจัดบรรยากาศของโรงเรียน และการจัดกิจกรรมต่างๆ นอกจากคำสอนแล้ว การศึกษาคาทอลิกยังนำวิถีของพระเยซูคริสต์ที่แสวงหาน้ำพระทัยของพระบิดา ด้วยการมีเวลาเพื่อภาวนาฟังเสียงพระเจ้ามาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติภารกิจการมอบความรักของพระเจ้าแก่ผู้ที่ขัดสน เจ็บป่วย และรอโอกาส มาเป็นการปฏิบัติของโรงเรียนด้วย

2. มีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่จะหล่อหลอมให้นักเรียนมุ่งสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การศึกษาคาทอลิก มีจุดหมายที่จะหล่อหลอมนักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกมิติ ทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจและจิตวิญญาณ ศาสนาคริสต์เชื่อว่าทรงสร้างมนุษย์ตามพระฉายาของพระเจ้า และทรงรักและรับมนุษย์เป็นบุตรของพระองค์ มนุษย์ทุกคนจึงมีศักยภาพที่จะ

พัฒนาตนให้เป็นผู้มีเหตุผล ใช้สติปัญญาเพื่อการเรียนรู้ เพื่อสร้างควมมีคุณธรรมและพัฒนา
มโนธรรมสู่ความบริสุทธิ์ในฐานะบุตรพระเจ้า มนุษย์เกิดมาพร้อมความสามารถด้านต่างๆ ที่พระเจ้า
ประทานให้ผู้มีอยู่ในตน ซึ่งสามารถพัฒนาให้ปรากฏได้อย่างค่อยเป็นค่อยไป จนบรรลุถึงความเป็นมนุษย์
แท้ที่มีคุณค่า มีความรับผิดชอบ รู้จักควบคุมตนจากภายใน และมีความสามารถในการตัดสินใจเลือก
และปฏิบัติได้อย่างอิสระ และสอดคล้องกับมโนธรรมของตนที่ได้รับการหล่อหลอมขึ้นจากการศึกษา
ที่มีคุณภาพ การศึกษาเป็นการเดินทางของนักเรียน เป็นกระบวนการของการค้นพบที่เพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ
เกิดการเรียนรู้ที่ใหม่กว่า กระจำงแข็งแกร่งต่อไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด เพื่ออยู่ในเส้นทางที่นำไปสู่การบรรลุถึง
ความจริงที่เที่ยงแท้

3. มุ่งพัฒนานักเรียนเป็นรายบุคคล

การศึกษาคาทอลิกให้ความสำคัญต่อธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์แต่ละ
บุคคลซึ่งแตกต่างกัน ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงศักยภาพทางร่างกาย สติปัญญาและ
จิตใจของนักเรียนแต่ละคนตามบริบทของเขา รวมถึงกระแสเรียกร้องของแต่ละคนด้วย การศึกษา
คาทอลิกมีนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้ให้การศึกษาจึงควรเริ่มต้นที่การยอมรับและให้ความเคารพนักเรียน
อย่างที่เขาเป็นก่อน แล้วจึงวางแผนจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายในหมู่
นักเรียน เพื่อให้ใช้กระบวนการที่เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน อันจะทำให้ให้นักเรียนเชื่อมั่นใน
ความสามารถของตน พบและเห็นคุณค่าของสิ่งที่เขาเป็นและสามารถทำได้

4. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน

การเป็นมนุษย์ คือ การได้รับพรแห่งสติปัญญาและอิสรภาพ การศึกษาย่อมไม่ใช่
การศึกษาที่แท้จริง หากนักเรียนไม่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและอย่างสมัครใจในการเรียนรู้ของตน
นักเรียนได้รับการสนับสนุนให้เรียนรู้ด้วยการลงมือทำและตอบสนองด้วยสติปัญญา ความมุ่งมั่น และ
อารมณ์อันละเอียดอ่อน การศึกษาคาทอลิกให้ความสำคัญกับการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Co-
operative Learning) กล่าวคือ ให้นักเรียนร่วมกันเรียนรู้ด้วยความกระตือรือร้น ทั้งของแต่ละบุคคล
และรวมพลังกลุ่ม เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียน การค้นคว้า การทำแบบฝึกหัด
กิจกรรมนอกหลักสูตร กิจกรรมกลุ่ม การสอบ การประชุมในชั้นเรียนและการประชุมใหญ่ของโรงเรียน
นักเรียนควรได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมอย่างสมัครใจ ในการพัฒนาเป้าหมายของการเรียนการสอน
กระบวนการเรียนรู้ และได้รับความไว้วางใจที่จะได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบร่วมกันที่จะทำงาน
จนบรรลุเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในการเรียนรู้ของตนเองของกลุ่ม และเจริญเติบโตขึ้นสู่
การมีวุฒิภาวะ

5. มุ่งให้นักเรียนรู้จักแสวงหาความจริง และเข้าถึงคุณค่าอย่างเป็นองค์รวม

แสงแห่งความเชื่อกระตุ้นให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ โลกและจักรวาล ในฐานะที่เป็นสิ่งสร้างของพระเจ้า และปลุกเร้าให้เกิดความรักในความจริงและไม่พึงพอใจเพียงความรู้อันผิวเผินเท่านั้น

การศึกษาคาทอลิกมุ่งให้นักเรียนแสวงหาและเรียนรู้เพื่อเข้าถึงความจริงเกี่ยวกับมนุษย์ โลกและจักรวาล ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่า มนุษย์ โลกและสิ่งสร้างทั้งหมดมาจากพระเจ้า สาระของความจริงเกี่ยวกับมนุษย์ โลกและจักรวาลมีอยู่แล้วและมีได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ความรู้และความเข้าใจของมนุษย์บนความจริงนี้กระจ่างแจ้งขึ้นตามกาลเวลา จากการสังเกต การค้นคว้า แสวงหาและประสบการณ์ของมนุษย์ที่สะสมอย่างเป็นระบบ และเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ด้วยแสงแห่งความเชื่อว่า พระเจ้าทรงสร้างและมอบให้มนุษย์เป็นผู้ครอบครอง และดูแลโลก และสิ่งสร้างอื่นทั้งปวง มนุษย์จึงมีหน้าที่ที่ต้องศึกษา ค้นคว้า และทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎของโลกและจักรวาล เพื่อมนุษย์จะสามารถใช้ชีวิตร่วมกับสิ่งสร้างทั้งหลายได้อย่างให้ความเคารพ ทะนุถนอมและสร้างสังคมที่ดีกว่าให้แก่ชนรุ่นหลัง และเพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

เป้าหมายของการสอนแต่ละวิชาทำได้อยู่ที่เพียงทำให้นักเรียนได้รับความรู้ แต่ยังให้นักเรียน ค้นพบความจริงและเข้าใจในคุณค่าของความจริงนั้น โดยอาศัยประสบการณ์การเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ) เนื้อหาสาระของวิชาต่างๆ ต้องไม่ได้รับการนำเสนอเป็นเพียงข้อมูลความรู้เท่านั้น แต่ยังต้องช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนาความสามารถ และวิจรณ์ญาณในการวินิจฉัยว่า สิ่งใดมีคุณค่า สิ่งใดจริง สิ่งใดเท็จ และสามารถเลือกอย่างมีคุณค่าจากการวินิจฉัยดังกล่าว (กฤตินี ณัฐวุฒิสิทธิ์. 2556: 57)

นักเรียนควรได้รับการสอนให้สามารถรู้ถึงและใช้ประโยชน์จากกรอบแนวคิดที่เป็นระบบระเบียบที่ถูกพัฒนาขึ้น โดยเฉพาะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อการแสวงหาความจริง ทั้งกรอบแนวคิดเชิงนิรนัย (Deduction) เชิงอุปนัย (Induction)

การศึกษาคาทอลิกที่ช่วยนักเรียนมีความสามารถในการแสวงหาและค้นพบความจริงจนสามารถค้นพบความหมาย และสัจธรรมด้วยประสบการณ์ของตน (โรงเรียนคาทอลิก ข้อ 27) ไม่ใช่เพียงรู้และรับทราบในความรู้ที่มีอยู่แล้ว กรอบแนวคิดอุปนัย (Induction) เน้นการสะสมองค์ความรู้โดยการค่อยๆ ปะติปะต่อส่วนที่ยังไม่รู้ให้เพิ่มขึ้นจนก่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงอย่างมีคุณค่า และเป็นองค์รวม

6. บูรณาการองค์ความรู้และคุณค่าขององค์ความรู้เข้ากับคุณค่าพระวรสารจนเป็นหนึ่งเดียว

การศึกษาคาทอลิกมีแรงบันดาลใจจากคุณค่าพระวรสาร โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความรักความจริงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และความยุติธรรม (มิติด้านศาสนาของการศึกษาในโรงเรียนคาทอลิก ข้อ 47) ดังนั้น การศึกษาต้องไม่เป็นเพียงแต่การทำให้นักเรียนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้และคุณค่าขององค์ความรู้เท่านั้น แต่ยังต้องทำให้นักเรียนสามารถบูรณาการองค์ความรู้และคุณค่าพระวรสาร จนสามารถค้นพบความหมายและคุณค่าของชีวิตตนได้ การบูรณาการนี้ยังช่วยปลูกฝังด้านจริยธรรมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดความรู้ อันเป็นการกระตุ้นจิตวิญญาณและช่วยให้นักเรียนเกิดอิสรภาพเชิงศีลธรรม และสามารถตัดสินใจเลือกและทำอย่างอิสระและสอดคล้องกับมโนธรรมที่หล่อหลอมขึ้นตามคุณค่าพระวรสาร

ทั้งนี้ คุณค่าพระวรสาร 21 ประการ ที่ได้รวบรวมและนำเสนอในการสัมมนาอัตลักษณ์การศึกษาคาทอลิก ได้แก่ ความเชื่อศรัทธา ความจริง การไตร่ตรอง/ภาวนา มโนธรรม/วิจารณ์ญาณ อิสรภาพ ความยินดี ความเคารพ/ศักดิ์ศรี ความสุภาพถ่อมตน ความซื่อตรง ความเรียบง่าย ความรักเมตตา ความกตัญญูรู้คุณ การรับใช้ ความยุติธรรม สันติ/การคืนดี อภัย ความเป็นหนึ่ง การพิศเพ่งสิ่งสร้าง และความหวัง

7. มีหลักสูตรที่เสนอภาพองค์รวมของความเป็นมนุษย์เพื่อให้เข้าถึงคุณค่าที่บูรณาการการศึกษาคาทอลิกตั้งอยู่บนหลักที่ว่า “ความรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา และมุมมองชีวิต” หลักสูตรและแผนการเรียนรู้ของการศึกษาคาทอลิกต้องให้ภาพที่องค์รวมอย่างชัดเจนและเพียงพอ โดยมีจุดหมายปลายทางที่นักเรียนจะได้เรียนรู้และเข้าถึงคุณค่าที่แท้จริงของสาระวิชาการที่บูรณาการกับคุณค่าพระวรสาร

สาระวิชาและคุณค่าที่ได้มีการบูรณาการกับคุณค่าพระวรสาร มีแนวทางเบื้องต้นในวิชาคุณค่าพระวรสาร ดังต่อไปนี้

วิชา	คุณค่าที่มีบูรณาการ
1. สังคม	- เข้าใจและเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และการมีชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างยุติธรรมและสันติ
2. ประวัติศาสตร์	- แสวงหาความจริงจากประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์อย่างเป็นองค์รวม จนเกิดเป็นแนวทางในการสร้างมโนธรรมของตน
3. วิทยาศาสตร์	- ค้นพบและเข้าใจกฎของธรรมชาติที่พระเจ้าสร้างขึ้น เพื่อประโยชน์ของมนุษย์และสังคมที่ยั่งยืน
4. ศิลปกรรม/ วรรณกรรม	- พัฒนาสำนึกทางสุนทรียภาพ ด้วยการพิศพ่งถึงความงามและระเบียบอันเป็นนิรันดร์ของธรรมชาติ
5. คณิตศาสตร์	- เรียนรู้ตรรกะและระเบียบวิธีในการแสวงหาความจริง บนพื้นฐานของการคิดด้วยสติปัญญาอย่างมีเหตุผลและมีระเบียบแบบแผน
6. ปรัชญา	- เรียนรู้กรอบความคิดที่เป็นระบบ เพื่อเลือกตอบคำถามที่มีความหมาย และแสดงถึงความเกี่ยวพันของมนุษย์โลก จักรวาล และพระเจ้า

ยิ่งกว่านั้น การศึกษาคาทอลิกเน้นการทำงานแบบสหวิทยาการที่นำวิชาการต่างๆ มาประสานซึ่งกันและกัน ซึ่งจะให้ผลเชิงบวก เนื่องจากมีปัญหาและหัวข้อบางประการซึ่งการพิจารณาในวงจำกัดเพียงวิชาหนึ่งวิชาใดไม่สามารถกระทำได้ง่าย การทำงานในลักษณะนี้ควรพิจารณารวมเอาประเด็นทางหลักศาสนาเข้าไว้ด้วย เพราะประเด็นทางหลักศาสนามักจะถูกหยิบยกขึ้นมา เมื่อมีการพิจารณาหัวข้อเกี่ยวกับมนุษย์ครอบครัว สังคม หรือประวัติศาสตร์

8. มีกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นการไตร่ตรอง

การไตร่ตรอง (Reflection) เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งของกระบวนการศึกษาคาทอลิก เพราะจะทำให้เกิดความสำนึกเชิงวิพากษ์ในการพิจารณาตรวจสอบข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดการไตร่ตรอง จึงควรมีการตั้งคำถามอย่างสม่ำเสมอไม่เพียงพอแต่คำถาม “อะไร” และ “อย่างไร” แต่รวมถึง “ทำไม” ด้วย ซึ่งให้เห็นและเจาะลึกผลลัพธ์ เกิดการตรวจสอบและตีความข้อเท็จจริงจากประสบการณ์ (มิติด้านศาสนาของการศึกษาในโรงเรียนคาทอลิก ข้อ 108) อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่เข้าถึงคุณค่าและความหมายถึงระดับจิตวิญญาณ

การไตร่ตรองด้วยคำถามที่ดีช่วยให้นักเรียนมีสำนึกเชิงวิพากษ์ในการพิจารณาตรวจสอบข้อเท็จจริง และรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณแทนที่จะยอมรับข้อเท็จจริงใดๆ โดยไม่ลืมหูลืมตา รวมทั้งนำไปสู่การสัมผัสสัจธรรมระดับจิตใจและจิตวิญญาณ

9. มีครูเป็นแบบอย่าง ผู้เชื่อให้เกิดการเรียนรู้ และเพื่อร่วมชีวิต

การศึกษาคาทอลิกเรียกร้องให้ครูใช้ชีวิตเป็นประจักษ์พยานที่นักเรียนสัมผัสได้ (โรงเรียนคาทอลิก ข้อ 8) กล่าวคือ เป็นต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติที่ดี ปฏิบัติในสิ่งที่สอน เป็นตัวอย่างในการใฝ่เรียนรู้อยู่เสมอ รวมทั้งเป็นผู้ที่รัก และสื่อสารความจริงที่จะให้นักเรียนเห็นคุณค่าของความจริงในตัวของเขาเอง

ในขณะเดียวกัน ครูมีหน้าที่ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสมให้นักเรียน ครูพึงวางแผนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความสามารถ และความต้องการของนักเรียนแต่ละคน ครูจึงต้องให้กำลังใจกระตุ้นให้คำแนะนำช่วยเหลือตลอดจนตักเตือนอย่างเป็นมิตรเพื่อให้เกิดผลทั้งทางวิชาการและทางศีลธรรม และที่สุดครูภาวนาให้นักเรียนแต่ละคน ครูพึงใส่ใจในการพัฒนาของตนเองทั้งในด้านวิชาความรู้ จิตวิทยาในการจัดการเรียนการสอน และให้คำแนะนำแก่นักเรียนตลอดจนพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณของตนเองอย่างสม่ำเสมอ เปิดรับแรงบันดาลใจจากจิตพระเจ้า และพระพรของพระองค์ คณะครูร่วมกันเป็นประจักษ์พยานถึงการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ด้วยการทำงานร่วมกันอย่างอุดมการณ์ ภาวนาด้วยกัน สามัคคี รับผิดชอบ เสียสละและอุทิศตน

10. มีความเป็นชุมชน (Community) และเสริมสร้างจิตวิถีแห่งความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Spirituality of Communion)

ความเป็นชุมชนเป็นหัวใจสถานศึกษาคาทอลิกและการให้การศึกษาอบรมด้วยวิถีจิตแห่งความเป็นหนึ่งอันเดียวกัน และเพื่อวิถีจิตแห่งความเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของการศึกษาคาทอลิก อันนำสู่การสร้างอาณาจักรของพระเจ้า บรรยากาสทางการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิกอยู่ที่คุณภาพของความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ อันได้แก่ ความสัมพันธ์กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกันของการและจิตใจในความเป็นมนุษย์แท้ ความสัมพันธ์กับพระเจ้าผู้สร้าง กับเพื่อนมนุษย์ และกับสิ่งสร้างทั้งปวง โรงเรียนคาทอลิกส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ (Community Building) นักเรียนเรียนรู้ที่จะเป็นผู้มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณบนพื้นฐานของความเชื่อ และด้วยจิตตารมณ์ของความรักและอิสรภาพ เติบโตร่วมกับผู้อื่นในชุมชน เอื้ออาทรต่อผู้อื่น จากแบบอย่างของความเป็นชุมชนของครูและบุคลากรในโรงเรียน และจากการสร้างบรรยากาสเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล มิติความเป็นชุมชนนี้มีได้เป็นเพียงส่วนประกอบเท่านั้น แต่เป็นลักษณะเฉพาะและเป็นคุณสมบัติที่ซึมซับอยู่และบ่งบอกได้ในทุกขณะของการดำเนินกิจกรรมทางการศึกษา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า

การศึกษาคาทอลิกเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยชุมชนที่ได้รับแรงบันดาลใจจากจิตตารมณ์ของพระเยซูคริสต์ พระวรสารของพระเยซูคริสต์ที่ให้เรารักพระเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์เป็นแรงกระตุ้นให้เกิด

สังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเอื้ออาทร ซึ่งแสดงออกด้วยสัมพันธภาพอันดีในหมู่โรงเรียนคาทอลิกด้วยกันและกับโรงเรียนอื่นๆ

การศึกษาคาทอลิกต้องการกระตุ้น สร้างแรงจูงใจให้นักเรียนปรารถนาที่จะเรียนรู้ เพื่อที่จะเข้าใจและรักในความจริงที่เกี่ยวกับมนุษย์ โลก และจักรวาล อันนำไปสู่การอุทิศตนรับใช้ผู้อื่น และทำให้โลกนี้น่าอยู่ขึ้น การสอนต่างๆ ไม่เป็นเพียงแต่ทำให้เกิดการรับรู้อย่างผิวเผิน แต่ทำให้เข้าใจคุณค่าและค้นพบความจริงด้วย การศึกษาคาทอลิกจึงให้ความสำคัญกับกรอบแนวคิดเชิงอุปนัย เพราะจะทำให้นักเรียนเข้าใจและเข้าถึงองค์ความรู้และคุณค่าอย่างเป็นองค์รวม การให้ความสำคัญกับความเป็นองค์รวมมีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้นักเรียนสามารถมองและตีความประสบการณ์ของตนจากทุกแง่ ทุกมุม

การศึกษาคาทอลิกต้องการปลูกฝังค่านิยมของนักเรียนวิเคราะห์ไตร่ตรองข้อเท็จจริง และความรู้ต่างๆ อย่างมีวิจารณญาณ จนสามารถแยกแยะสิ่งที่ถูกต้องและสิ่งที่จริงออกสิ่งตรงกันข้าม ด้วยมโนธรรมที่ได้รับการปลูกฝังและหล่อหลอมด้วยคุณค่าพระวรสารที่ถูกบูรณาการในหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน กระบวนการศึกษาคาทอลิกจึงเน้นให้นักเรียนไตร่ตรองประสบการณ์ของตนด้วยคุณค่าพระวรสาร จนมีความสามารถตัดสินใจเลือกและปฏิบัติด้วยมโนธรรมที่ถูกต้องและเที่ยงตรง และมีจิตวิญญาณที่แสวงหาสัจธรรม

การศึกษาคาทอลิกส่งเสริมให้นักเรียนยอมรับที่จะเสียสละและเพียรทนในการทำงานตามความสามารถ และกระแสน้ำของตน การศึกษาคาทอลิกมีนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และต้องให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนตลอดจนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้ เพราะความเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่ลึกซึ้งเป็นหัวใจของการศึกษาคาทอลิก

การศึกษาคาทอลิกจะเป็นจริงได้โดยคณะครูผู้ร่วมกันใช้ชีวิตเป็นประจักษ์พยาน เป็นชุมชนที่มีความลึกซึ้งในวิถีชีวิต เป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างสรรค์ ครูแต่ละคนนอกจากเป็นผู้เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ครูยังเป็นเพื่อนร่วมทางชีวิตของนักเรียน เพื่อส่งเสริมที่มีระหว่างบุคคล และความเป็นชุมชนที่ก้าวหน้าเดินในหนทางสู่ความจริง ความดี และความงามด้วยกัน

ด้วยการจัดการศึกษาแบบคาทอลิกนี้ โรงเรียนคาทอลิกจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและครบถ้วนบริบูรณ์แก่เด็กและเยาวชนเพื่อพัฒนาเขาเหล่านั้นโดยไม่จำกัดความเชื่อทางศาสนา

ในโรงเรียนคาทอลิก ข่าวดีของพระคริสต์ถูกแสดงให้เห็นประจักษ์ด้วย

1. การเป็นชุมชนแห่งความเชื่อ รับใช้ ภาวนา และโมทนาคุณพระผู้เป็นเจ้า
2. การพัฒนานักเรียนเป็นรายบุคคลให้บรรลุถึงศักยภาพของเขา ในบรรยากาศ

แห่งความปิติยินดี อิสระภาพ ความเคารพซึ่งกันและกัน ความท้าทาย ความร่วมมือร่วมใจ และความรื่นเริง

3. การสร้างเสริมชีวิตของนักเรียนให้ครบครัน ทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย จิตวิญญาณ ศีลธรรม สังคม และอารมณ์

4. การส่งเสริมจิตตารมณ์แห่งความรัก ความยุติธรรมในสังคม ความตระหนักรู้ในความเป็นไปของโลก และเข้าอกเข้าใจผู้อื่น อันจะนำไปสู่การแสวงหาและร่วมมือกับผู้อื่นอย่างเป็นรูปธรรม

5. วัฒนธรรมแห่งความอดกลั้น ซึ่งยอมรับ เคารพ ส่งเสริม รั้งฟัง แสวงหาความเข้าใจร่วมกัน ไว้วางใจ พร้อมทั้งจะคืนดี สมานฉันท์ และสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายทางอัตลักษณ์ของแต่ละคน

6. การเตรียมนักเรียนให้สามารถที่จะดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าและมีความหมายอันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อส่วนร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณ

การบริหารงบประมาณเป็นภารกิจสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารสถานศึกษา และมีส่วนช่วยให้การบริหารเป็นไปด้วยดี สิ่งที่ต้องอำนวยความสะดวกต่อการปฏิบัติงานไม่ให้งานบริหารงบประมาณติดขัด คือ กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ การบริหารงบประมาณเป็นกระบวนการให้เงินงบประมาณที่ได้รับให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้บริหาร ครู ควรมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องงบประมาณการบริหารการเงินในสถานศึกษา ซึ่งที่มาของงบประมาณมี 2 ประเภท คือ เงินงบประมาณ และเงินนอกงบประมาณ ทั้งเงินงบประมาณและเงินนอกงบประมาณต้องมีความรู้ทางปฏิบัติที่ผู้บริหารต้องทราบถึงรายละเอียด ลักษณะที่มีระบบงบประมาณ 3 ประการ คือ การจัดทำและเสนองบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบติดตามและประเมินผล ซึ่งในการนำเสนอจะแยกกล่าวความหมาย องค์ประกอบกระบวนการงบประมาณองค์การต่างๆ และกระบวนการงบประมาณของสถานศึกษา โดยจะแยกกล่าวตามลำดับดังต่อไปนี้

ความหมายของงบประมาณ

ความหมายของงบประมาณ ได้มีนักวิชาการกล่าวไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ประเสริฐ เศรษฐพันธ์ (2542: 8) ได้ให้ความหมายของงบประมาณ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับเงินทุกประเภทให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการศึกษา

โกลด์ และสเชมเมอร์เรนยี (Gold; & Szemerényi. 1999: 395) กล่าวว่า งบประมาณหมายถึง ค่าใช้จ่ายของสิ่งที่โรงเรียนต้องการให้บรรลุผล เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการตามจุดมุ่งหมาย และลำดับความสำคัญของโรงเรียน

สตูป เรฟเฟอตี และจอห์นสัน (Stoops; Reffeerty; & Johnson. 1980: 121) ให้ความหมายไว้ว่า งบประมาณ หมายถึง แผนที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างมีระบบ โดยแสดงถึงสภาพการเงินขององค์กร มีข้อมูลที่ผ่านมาเป็นพื้นฐานและมองไปที่อนาคตข้างหน้า

เคท และเกอร์ลิง (Keith; & Girling. 1991: 153) กล่าวว่า งบประมาณ หมายถึง แผนทางการเงิน ที่รองรับแผนปฏิบัติการ โดยแปลแนวคิดและความตั้งใจ ไปเป็นงบประมาณที่สะท้อนลำดับความสำคัญของหน่วยงาน

ทอมสัน และวูด (Thompson; & Wood. 1998: 107) งบประมาณ หมายถึง ข้อความที่แสดงถึงลำดับความสำคัญ เนื่องจากงบประมาณมีจำกัดแต่ความต้องการมีไม่จำกัด จึงต้องมีการลำดับความสำคัญ โดยสิ่งที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญสูงสุดก็จะได้รับงบประมาณ

จากความหมายของงบประมาณดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า งบประมาณมีส่วนสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เป็นการวางแผนการไหลเวียนหน้าสำหรับการใช้จ่ายเงิน การใช้จ่ายเงินนั้นจะต้องมีการวางแผนไว้อย่างดี เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างราบรื่น และสามารถบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือหน่วยงาน

2. เป็นการแปลความต้องการด้านการศึกษาไปเป็นเงิน โดยมีการจัดลำดับความสำคัญ สิ่งที่มีความสำคัญสูงสุดจะได้รับงบประมาณ

องค์ประกอบของงบประมาณ

องค์ประกอบของงบประมาณ มีความสำคัญต่อความรู้พื้นฐานที่เป็นปัจจัยในการตัดสินใจ และจัดลำดับความสำคัญต่อการจัดการบริหารงบประมาณ เพื่อให้สมดุลและสอดคล้องเป็นระบบ ซึ่ง โอเด้น และปีกัส (Odden; & Picus) ได้จัดองค์ประกอบของงบประมาณที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ แผนงาน รายรับ รายจ่าย แสดงเป็นรูปสามเหลี่ยม โดยให้แผนงานเป็นฐานของสามเหลี่ยม ทั้งนี้ เพราะ ถ้าไม่มีความชัดเจนในเรื่องการจัดลำดับความสำคัญของการศึกษา ก็จะไม่มีความรู้ที่ใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับจำนวนค่าใช้จ่ายที่จะดำเนินงาน รายจ่ายและรายรับแทนด้านข้างของสามเหลี่ยม แสดงให้เห็นว่ารายจ่ายจะต้องน้อยกว่าหรือเท่ากับรายรับ งบประมาณจึงจะต้องสมดุล (Odden; & Picus. 2004: 250)

ภาพประกอบ 2 องค์ประกอบของงบประมาณ

ที่มา: (Allan, Odden; & Lawrence, O. Picus. 2004: 250. School Finance: A Perspective. 250)

การจัดทำงบประมาณค่อนข้างยุ่งยาก เพราะต้องทำให้องค์ประกอบสามด้านมีความสมดุลกัน องค์ประกอบทั้งสามด้านนั้นประกอบด้วย 1) แผนงานทางการศึกษา 2) ค่าใช้จ่ายทั้งหมด และ 3) รายได้ทั้งหมด หากถามว่าองค์ประกอบใดที่เป็นตัวขับเคลื่อนในการจัดทำงบประมาณ บางคนอาจจะบอกว่าแผนงานทางการศึกษาสำคัญที่สุด แต่บางคนบอกว่า ค่าใช้จ่ายทั้งหมด หรือรายได้ที่มีอยู่อย่างจำกัด แต่จริงๆ แล้วตัวขับเคลื่อนกระบวนการงบประมาณคือทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ ต้องมีความสมดุลกับในแผนงบประมาณ นอกจากนี้มีองค์ประกอบหลายอย่าง มีผลกระทบต่อการตัดสินใจด้านงบประมาณ เช่น จำนวนนักเรียน จำนวนและระดับการศึกษาของบุคคล ความต้องการด้านอาคารและสิ่งก่อสร้าง ค่าพาหนะของนักเรียน โครงการศึกษาพิเศษและสุขภาพ งบประมาณจะต้องนำองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้มารวมไว้ในแผนที่มีความเชื่อมโยง จะต้องมีการตัดสินใจเลือกระหว่างความต้องการทางการศึกษากับงบประมาณที่มีอยู่

สามเหลี่ยมข้างต้นได้แสดงความคิดรวบยอดเกี่ยวกับนิยายของ ทอมสัน และวูด (Thompson; & Wood. 1998: 107) งบประมาณ ดังนี้ 1) งบประมาณ คือ การอธิบายแผนงานที่เป็นความต้องการด้านการศึกษา 2) งบประมาณ คือ การคำนวณรายได้ที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินงานตามแผน 3) งบประมาณ คือ การคำนวณรายได้ที่ต้องหามาเพื่อให้เพียงพอถึงรายจ่าย ดังนั้นการนิยามงบประมาณจะมี 3 ด้าน แม้ว่าในแง่ของนักบัญชีจะดูเพียงรายได้และรายจ่ายแต่การดูทั้งสามด้านเป็นการแสดงปรัชญาด้านงบประมาณที่กำหนดไว้ว่า แผนงานจะต้องเป็นตัวขับเคลื่อนรายได้และรายจ่าย โดยแผนงาน ทางการศึกษาจะเป็นฐานของสามเหลี่ยมงบประมาณ แม้ว่าปัญหาทางการเงินเป็นเหตุให้ด้านรายได้และด้านแผนงานต้องกลับข้างกันโดยแผนงานจะถูกกำหนดโดยงบประมาณที่มีอยู่ แต่ชุมชน ผู้ปกครอง คณะกรรมการ ผู้บริหาร และครู และผู้มีส่วนได้เสียทั้งหลายต้องไม่ลืมที่จะยึดจุดมุ่งหมายที่ว่า งบประมาณควรจัดทำขึ้นบนฐานของความต้องการของแผนงาน

จากภาพองค์ประกอบของงบประมาณ แสดงให้เห็นว่า การจัดทำงบประมาณขั้นแรกจะเริ่มการจัดทำแผนงานที่มีคุณภาพ และได้รับการสนับสนุนจากแผนรายรับและรายจ่าย ซึ่งจะทำให้วิสัยทัศน์ที่กำหนดเกิดขึ้นจริงได้

อย่างไรก็ตาม การจัดงบประมาณประจำปีของโรงเรียน จะแสดงค่าใช้จ่ายและที่ได้รับอนุญาตให้จ่ายได้ตามกฎหมายภายใน 1 ปีงบประมาณ โดยอาจจะมีแผนงบประมาณระยะยาว ซึ่งแสดงถึงค่าใช้จ่ายและรายรับ ในช่วง 5 ปี หรือมากที่สุดไม่เกิน 10 ปี และมีการทบทวนทุกปี การมีแผนงบประมาณ ระยะยาว เพื่อเป็นฐานในการคาดคะเนความต้องการในอนาคต

1. แผนงานพัฒนาการศึกษา ก่อนที่จะทำงบประมาณประจำปีต้องจัดแผนงานพัฒนาการศึกษาก่อน ซึ่งเป็นการกำหนดว่า ต้องการพัฒนาการศึกษาไปในทิศทางใดและจุดมุ่งหมายอย่างไร สิ่งสำคัญอันหนึ่งที่จะต้องจัดทำก่อนที่จะทำแผนพัฒนาการศึกษา คือ การคาดคะเนจำนวนนักเรียนที่จะได้รับการศึกษา เพราะจำนวนนักเรียนเป็นตัวกำหนด จำนวนครู จำนวนอาคาร สื่อการเรียนการสอน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน การคาดคะเนจำนวนที่ถูกต้องจะเป็นพื้นฐานที่ดีในการทำแผนงบประมาณประจำปีและแผนงบประมาณระยะปานกลาง 5 ปี วิธีที่ดีที่สุดในการคาดคะเนจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียน คือ การทำสำมะโนประชากร เมื่อได้จำนวนนักเรียนเข้าเรียนแล้วสิ่งที่ต้องคาดคะเนอีกอย่างหนึ่ง คือ จำนวนนักเรียนที่คงอยู่ โดยจัดทำค่าเฉลี่ยร้อยละของนักเรียนอยู่ในแต่ละชั้นในรอบปีที่ผ่านมาแล้วใช้เป็นฐานคาดคะเนการคงอยู่ในปีถัดไป ข้อมูลทั้ง 2 ตัวดังกล่าวข้างต้น จะทำให้สามารถคาดคะเนจำนวนนักเรียนทุกชั้นได้ถูกต้อง และทำให้จัดทำงบประมาณได้ใกล้เคียงกับความจริงมากขึ้น

2. การกำหนดค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องใช้ เมื่อจัดทำแผนงานพัฒนาการศึกษาตามที่ต้องการ และทราบจำนวนนักเรียนที่ต้องการศึกษาแล้ว ก็ต้องมาคิดค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องใช้ตามแผน การดำเนินการในขั้นนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาการศึกษาให้เป็นค่าใช้จ่าย และแบ่งประเภทค่าใช้จ่ายตามหมวดหมู่ตามระบบบัญชีเพื่อความสะดวกในการบริหาร ในการนำเสนอของแผนงานต่างๆ ควรมีข้อมูลค่าใช้จ่ายของปีที่ผ่านมา ปีปัจจุบันและงบประมาณที่เสนอ ซึ่งจะทำให้มีความชัดเจนมากขึ้น

3. การวิเคราะห์แหล่งรายได้ เป็นการวางแผนประมาณรายได้ที่จะได้รับ เพื่อนำไปใช้ตามแผนพัฒนาการศึกษา การจัดทำ กระบวนการจัดทำงบประมาณที่ดีนั้น ต้องเริ่มมีการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษา การกำหนดค่าใช้จ่ายจำเป็นต้องใช้ และสุดท้ายคือ การวิเคราะห์รายได้ การทำ การวิเคราะห์รายได้เป็นขั้นสุดท้าย จะทำให้ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย เป็นไปได้ง่ายกว่า การวิเคราะห์รายได้ก่อนแล้วจึงมากำหนดรายจ่าย การที่จะทำแผนประมาณรายได้ให้ถูกต้องและเพียงพอกับค่าใช้จ่าย จะต้องมีการวิเคราะห์แหล่งรายได้ต่างๆ ซึ่งมีทั้งรายได้จากรัฐบาลกลาง รัฐบาล

มลรัฐ และไม่ใช่เงินงบประมาณ และควรมีข้อมูลเปรียบเทียบได้จากแหล่งต่างๆ ในปีที่ผ่านมา ปัจจุบัน และคาดคะเนปีที่จะถึง

กล่าวโดยสรุปองค์ประกอบสำคัญของงบประมาณมี 3 องค์ประกอบ คือ 1) แผนงาน เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมาย ทิศทาง และความต้องการด้านการศึกษา 2) รายจ่าย แสดงถึงค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการดำเนินการตามแผนทางการศึกษา และ 3) รายได้ แสดงถึงรายได้และแหล่งรายได้ที่ต้องจัดหามาให้เพียงพอกับรายจ่าย ซึ่งทั้งสามองค์ประกอบนี้ต้องมีความสมดุลกัน

กระบวนการงบประมาณขององค์กรต่างๆ

กระบวนการงบประมาณ เป็นการกำหนดกิจกรรมหรือขั้นตอนสำคัญในการตัดสินใจเกี่ยวกับงบประมาณ รวมทั้งการดำเนินการและประเมินผลการตัดสินใจนั้น ลักษณะของกระบวนการงบประมาณของแต่ละองค์กรมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงกระบวนการงบประมาณขององค์กรต่างๆ ทั้งในระดับประเทศ ระดับท้องถิ่น หน่วยงานในภาครัฐและเอกชน

ชัยสิทธิ์ เฉลิมมีประเสริฐ (2546: 88-89) ได้นำเสนอกระบวนการและขั้นตอนการบริหารงบประมาณของกรมควบคุมโรค มี 4 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่

1. การจัดทำงบประมาณ เมื่อหน่วยงานกลาง 4 หน่วยงาน คือ สำนักงานงบประมาณ สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงคลัง และธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ร่วมกันกำหนดนโยบายงบประมาณประเทศ โดยพิจารณาจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ งบประมาณการรายได้ล่วงหน้า กำหนดกรอบการคลังมหภาค นโยบายและยุทธศาสตร์การจัดสรรงบประมาณ เพื่อนำเสนอให้คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแล้ว สำนักงานงบประมาณจะแจ้งเวียนเอกสารดังกล่าวพร้อมกับปฏิทินงบประมาณ แบบฟอร์มและคู่มือปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดทำค่างบประมาณให้กับส่วนราชการ เพื่อจัดทำค่าของงบประมาณประจำปี กระทรวงสาธารณสุขแจ้งนโยบายและยุทธศาสตร์การจัดสรรงบประมาณของรัฐบาล ยุทธศาสตร์เป้าหมายการให้บริการกระทรวงสาธารณสุข ให้กรมควบคุมโรคจัดทำแผนค่าของงบประมาณประจำปี โดยกองแผนงานแจ้งกรอบแนวคิด และกรอบวงเงินในการจัดทำงบประมาณประจำปีให้ทุกหน่วยงานในสังกัดกรมควบคุมโรค จัดทำค่าของงบประมาณประจำปีแยกเป็นรายแผนงาน/งาน ส่งกลับให้กองแผนงานรวบรวมจัดทำเป็นแผนค่าของงบประมาณของกรมควบคุมโรค ในระดับแผนงาน/งาน/โครงการ พิจารณาให้ความเห็นชอบก่อนส่งให้สำนักงานงบประมาณ ในส่วนของแผนงานที่เกี่ยวข้องกับเอดส์ สำนักโรคเอดส์ วัณโรค และโรคติดต่อเพศสัมพันธ์ เป็นหน่วยงานเจ้าภาพในการจัดทำเป็นแผนบูรณาการร่วมกับส่วนราชการอื่นส่งให้สำนักงานงบประมาณของกรมควบคุมโรคก่อนจัดส่งให้สำนักงานงบประมาณ

2. การอนุมัติงบประมาณ เมื่อสำนักงานงบประมาณพิจารณาวงเงินค่าขอของทุกส่วนราชการแล้วจัดทำเป็นร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ เสนอให้คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบก่อน

นำเสนอเข้าสู่การประชุมพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร หลังจากผ่านความเห็นชอบจากการประชุมพิจารณาประจำปีในวาระที่ 1 แล้ว กรมควบคุมโรคจะต้องเข้าร่วมชี้แจงงบประมาณต่อคณะกรรมการพิจารณาประจำปี พร้อมกับหน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ลำดับต่อไปจะถูกนำไปพิจารณาในการประชุมพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร วาระ 2, 3 และการพิจารณาของวุฒิสภาก่อนประเทศใช้เป็นพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี

3. การบริหารงบประมาณ ในขั้นตอนของการบริหารงบประมาณสำนักงานงบประมาณแจ้งเวียนให้ทุกส่วนร่วมการจัดทำแผนปฏิบัติงาน และแผนการใช้จ่ายงบประมาณ ตามวงเงินที่ปรากฏอยู่ในเอกสารงบประมาณประจำปี กรมควบคุมโรคจะให้ความเห็นชอบบัญชีจัดสรรงบประมาณให้กับหน่วยงานในสังกัดกรมควบคุมโรค และแจ้งให้ทุกหน่วยงานจัดทำแผนปฏิบัติงาน แผนการใช้จ่ายงบประมาณตามวงเงินที่ได้รับจัดสรรพร้อมกับอนุมัติให้ดำเนินการตามสนอง โดยกองแผนงานเป็นผู้รวบรวมแผนปฏิบัติการ และแผนการใช้จ่ายงบประมาณในภาพรวมของกรมควบคุมโรค จัดส่งให้กรมบัญชีกลาง และสำนักงานงบประมาณใช้ในการกำกับติดตาม รายงานการเบิกจ่ายงบประมาณตามแผน และระยะเวลาที่กำหนด และในระหว่างปีงบประมาณหากมีการปรับแผนการดำเนินงานหรือการโอนเปลี่ยนแปลงงบประมาณหน่วยงานจะต้องเสนอขออนุมัติปรับแผนโดยมีกองคลังเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการในขั้นตอนการอนุมัติเงินประจำงวด การเบิกจ่ายงบประมาณและการโอนเปลี่ยนแปลงงบประมาณ

4. การติดตามประเมินผลงบประมาณ ในระหว่างปีงบประมาณจะมีการติดตามประเมินผลค่าใช้จ่ายงบประมาณ โดยหน่วยงานหลัก 2 หน่วยงานคือ

4.1 กองคลัง รับผิดชอบแต่งตั้งคณะกรรมการเร่งรัดการใช้จ่ายงบประมาณ มีหน้าที่ในการติดตาม ตรวจสอบ เร่งรัดเบิกจ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามแผน และสรุปรายงานการใช้จ่ายงบประมาณจำแนกตามแผนงาน งาน และงบรายจ่าย จัดส่งให้กับสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข) เป็นรายเดือน

4.2 กองแผนงาน รับผิดชอบการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตาม แผนการใช้จ่ายงบประมาณ และจัดทำรายงานตามแบบฟอร์มของสำนักงานงบประมาณในภาพรวมของกรมควบคุมโรค จำแนกตามแผนงาน งาน และงบรายจ่าย จัดส่งให้สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักตรวจและประเมินผล (สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข) และสำนักงานงบประมาณเป็นรายไตรมาส และเมื่อสิ้นสุดปีงบประมาณ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 14) ได้กำหนดขั้นตอนการบริหารจัดการงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. การจัดทำและเสนอของบประมาณ ให้สถานศึกษาจัดทำคำขอของบประมาณรายจ่าย ประจำปี งบลงทุน งบดำเนินการ งบเงินอุดหนุน งบบุคลากร โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาและจัดส่งให้เขตพื้นที่การศึกษา เป็นผู้พิจารณาและเรียงลำดับความสำคัญตามมติของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักเกณฑ์การจัดตั้งงบประมาณส่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. การบริหารงบประมาณ เมื่อได้รับงบประมาณให้สถานศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติงาน แผนการใช้จ่ายงบประมาณให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ นโยบาย และงบประมาณที่ได้รับ ส่งให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อรวบรวมเสนอสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาจะต้องมีหน้าที่ตรวจสอบบัญชี การจัดสรรกับใบโอนจัดสรรหรือหนังสือแจ้งโอนการจัดสรรจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และจัดทำทะเบียนค่าใช้จ่ายงบประมาณ

3. การรายงานผลการบริหารงบประมาณ สถานศึกษาจัดทำรายงานผลการบริหารงบประมาณตามแบบที่กำหนดส่งให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ภายใน 7 วัน นับตั้งแต่วันที่สิ้นไตรมาส เพื่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารวบรวมส่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

จอร์แดน (Jordan. 1969: 10-114) ได้นำเสนอกระบวนการจัดทำงบประมาณของเขตการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมี 6 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดจุดมุ่งหมาย คณะกรรมการโรงเรียนของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา อาจมีส่วนร่วมในการจัดทำงบประมาณ และการบริหารงบประมาณแตกต่างกันไป แต่มีเรื่องหนึ่งที่คณะกรรมการโรงเรียนต้องมีส่วนร่วม คือ การกำหนดจุดมุ่งหมายของโรงเรียน โดยปกติการกำหนดจุดมุ่งหมายของโรงเรียน จะคลุมเครือไม่ชัดเจน คณะกรรมการโรงเรียนต้องพยายามแปลจุดมุ่งหมายให้เป็นข้อความ การปฏิบัติจริง ซึ่งจะช่วยลดความเข้าใจผิดในจุดมุ่งหมายของผู้ปฏิบัติ คณะกรรมการและคนอื่นที่เกี่ยวข้องจึงให้ความสนใจในการกำหนดจุดมุ่งหมายของโรงเรียน ให้จุดมุ่งหมายของโรงเรียนแสดงถึงความปรารถนาของประชาชน และเป็นการช่วยสื่อสารให้คนอื่น ๆ เข้าใจ

2. การจัดองค์กร การกำหนดจุดมุ่งหมายอย่างเดียวไม่มัน่าจะมีการดำเนินการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ดังนั้น ต้องมีการจัดองค์กรเพื่อดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมายและมีการกำหนดโครงสร้างขององค์กรเพื่อรวบรวมข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นต้องใช้

3. การจัดลำดับความสำคัญ การจัดลำดับความสำคัญเป็นการวิเคราะห์และตรวจสอบ การแปลงจุดมุ่งหมายและข้อมูลสารสนเทศที่มีอยู่ให้เป็นกิจกรรม เป็นการจัดลำดับความสำคัญของสิ่งอำนวยความสะดวกบุคลากรที่มีอยู่ โครงการที่ทำอยู่ ความปรารถนาของชุมชน ฯลฯ ว่าเรื่องใดมีความสำคัญก่อนหลังในการสนับสนุนงบประมาณ

4. การอนุมัติงบประมาณ คณะกรรมการโรงเรียนเป็นองค์กรที่กฎหมายกำหนดให้เป็นผู้อนุมัติงบประมาณของโรงเรียน โดยจะอนุมัติ ไม่อนุมัติ หรือเปลี่ยนแปลงงบประมาณที่โรงเรียนนำเสนอ โดยปกติคณะกรรมการโรงเรียนจะตรวจสอบงบประมาณก่อนที่จะนำเสนอให้อนุมัติอย่างเป็นทางการ

5. การบริหารงบประมาณ งบประมาณที่กำหนดไว้ในเอกสารงบประมาณที่ในการอนุมัติแล้ว จะถูกใช้เป็นแนวทางในการบริหารงบประมาณของโรงเรียน แต่ในระหว่างนี้อาจมีการปรับงบประมาณเนื่องจากสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ต้องมีการพิจารณาว่าจะให้โรงเรียนมีอิสระปรับงบประมาณได้เท่าไร แต่การให้อิสระปรับงบประมาณทั้งหมดก็จะมีปัญหาที่ตั้งไว้เดิมเป็นการสนองจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้แล้ว หากมีการเปลี่ยนแปลงงบประมาณ ก็จะมีผลกระทบกับโครงการที่จะตอบสนองจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เดิม

6. การประเมินงบประมาณ ควรทำ 2 ระยะ คือ ระหว่างที่ใช้งบประมาณ และหลังจากที่ใช้งบประมาณ ซึ่งการประเมินระหว่างใช้งบประมาณจะเป็นประโยชน์มาก ควรมีการเก็บข้อมูลงบประมาณทุกวันและประมวลผล และวิเคราะห์เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำงบประมาณต่อไป

กูเทค (Gutek. 1983: 136-137) ได้นำเสนอกระบวนการงบประมาณของเขตการศึกษา มี 3 ขั้นตอน คือ

1. การจัดทำงบประมาณ เริ่มต้นด้วยการกำหนดทิศทางการศึกษาในรูปของจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ และปรับให้ค่าใช้จ่ายทั้งหมดตามแผนให้สอดคล้องกับรายได้ที่มีอยู่ สิ่งสำคัญในขั้นตอนนี้คือ ต้องให้ครู ครูใหญ่ เจ้าหน้าที่สำนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำงบประมาณ

2. การนำเสนอและการอนุมัติงบประมาณ เมื่อจัดงบประมาณเสร็จแล้วจัดพิมพ์เป็นร่างเอกสารงบประมาณ ส่งให้คณะกรรมการศึกษา และผู้ที่สนใจศึกษา และให้ข้อเสนอแนะ จากนั้นก็จัดพิมพ์ ร่างเอกสารงบประมาณ เพื่อประชาสัมพันธ์ แล้วนำเสนอผู้มีอำนาจอนุมัติงบประมาณ

3. การประเมิน เป็นการประเมินว่าวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้บรรลุผลหรือไม่ การประเมินผลเป็นการตรวจสอบค่าใช้จ่ายกับผลที่เกิดขึ้นกับการศึกษา

อโรสัน (Arosen. 1985: 255) กล่าวว่า กระบวนการงบประมาณของรัฐบาลกลางในสหรัฐอเมริกา มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การจัดเตรียมงบประมาณของฝ่ายบริหาร งานจัดเตรียมงบประมาณเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก โดยมีการกำหนดวิธีการจัดทำงบประมาณขึ้นมาก่อน แล้วทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในการจัดเตรียมงบประมาณ

2. การอนุมัติงบประมาณของสภา การอนุมัติงบประมาณต้องผ่านความชอบของสภาองเกรส

3. การควบคุมและการดำเนินการตามพระราชบัญญัติงบประมาณ

4. การประเมินผลและตรวจสอบ

วงจรงบประมาณของมลรัฐ และรัฐบาลท้องถิ่น มี 4 ขั้นตอน เช่นเดียวกับรัฐบาลกลาง คือ

1. การเตรียมงบประมาณ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของผู้บริหารระดับสูง
2. การอนุมัติงบประมาณโดยสภาผู้แทนของมลรัฐ
3. การควบคุมและการดำเนินงาน
4. การทบทวนและการตรวจสอบ

คunningham และ Cordeiro (Cunningham; & Cordeiro. 2003: 318-321) ได้เสนอกระบวนการงบประมาณ มี 5 ขั้นตอน

1. การวางแผน (Planning) แผนงานทางการศึกษาจะเป็นตัวขับเคลื่อนงบประมาณ ในขั้นตอนการวางแผนงบประมาณ จะต้องมีการพิจารณาเกี่ยวกับความต้องการ จุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของแผนงาน ทางเลือกที่จะนำไปสู่การบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายการเลือกทางเลือกที่ดีทำให้เกิดประสิทธิภาพของการใช้จ่าย

2. การจัดทำงบประมาณ (Formulating) การจัดทำงบประมาณจำเป็นต้องได้อย่างยิ่งที่จะต้องได้รับข้อมูลจากทุกฝ่ายในโรงเรียน โรงเรียนจะต้องบอกให้ครูได้รับรู้ว่าทำงบประมาณอย่างไร และทำไมจึงใช้งบประมาณอย่างนั้น ครูจะต้องเข้ามามีบทบาทในกระบวนการจัดทำงบประมาณมากขึ้น โดยเฉพาะโรงเรียนที่บริหารแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน การจัดสรรบุคลากรจัดทำรายละเอียดงบประมาณจะต้องได้ข้อมูลและความคิดเห็นจากทุกฝ่ายในโรงเรียนและชุมชน

3. การนำเสนอ (Presenting) สิ่งที่เป็นเรื่องสำคัญของการนำเสนอ คือ เหตุผลที่จะสนับสนุนงบประมาณที่จัดทำ เมื่อมีการนำเสนองบประมาณต่อผู้มีอำนาจอนุมัติหรือประชาชนทั่วไป ผู้เสนอจะต้องสามารถอธิบายเหตุผลที่ชัดเจนในการจัดลำดับความสำคัญของงบประมาณ

4. การบริหารงบประมาณ (Administering) เป็นการจัดสรรงบประมาณให้กับโครงการและฝ่ายต่างๆ ใช้ตามความต้องการ ซึ่งจะต้องมีการจัดซื้อจัดจ้าง และการจัดทำบัญชี มีการจัดทำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อช่วยผู้บริหารโรงเรียนในการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อให้มั่นใจว่าไม่ใช้เงินเกินกว่าที่ได้รับจัดสรร

5. การประเมิน (Evaluating) โดยปกติจะมีการแบ่งงบประมาณออกเป็นหลายประเภท เช่น แบ่งตามโครงการ ได้แก่ โครงการปฐมวัย โครงการสอนภาษา แบ่งตามหน้าที่ ได้แก่ งบเกี่ยวกับการเรียนการสอน การขนส่งนักเรียน และแบ่งตามหมวดรายจ่าย เช่น เงินเดือน วัสดุ การพัฒนาบุคลากร การประเมินผลงบประมาณก็ต้องประเมินจำแนกตามประเภท หรือรวมกันทุกประเภทคำถามที่มักจะถามในการประเมิน งบประมาณตอบสนองให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้ดีแค่ไหน เราจะวัดอย่างไรว่า

ได้บรรลุจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์แล้ว ควรจะขยายผลโครงการอะไร และควรจะยุบเลิกโครงการอะไร สิ่งที่ต้องคำนึงถึงตลอดเวลาในการประเมินมี 2 คำ คือ ประสิทธิภาพและประสิทธิผล เมื่อมีการประเมินโครงการผู้บริหารต้องถามว่า วิธีการใช้มีประสิทธิผล มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการทำจุดมุ่งหมายบรรลุหรือไม่

โอดเดน และปีกัส (Odden; & Picus. 2004: 258-262) ได้นำเสนอการจัดทำงบประมาณของเขตการศึกษามีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ

1. จัดทำแนวทางการจัดทำงบประมาณ รายการที่ควรกำหนดในแนวทางการจัดทำงบประมาณ ได้แก่

1.1 จดหมายจากผู้อำนวยการที่กล่าวถึงสาระของงบประมาณในปีนั้นโดยบอกถึงจำนวนงบประมาณที่มีการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของรายได้ และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการจัดลำดับความสำคัญของปีนี้และปีถัดไป

1.2 ปฏิทินงบประมาณ โดยระบุเวลาสำหรับขั้นตอนที่สำคัญในการจัดทำงบประมาณ ปฏิทินนี้ควรกำหนดเวลาในการจัดเตรียมงบประมาณ การนำงบประมาณไปใช้และการประเมินงบประมาณ

1.3 กำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของบุคลากรและชุมชนทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับโรงเรียน รวมทั้งขั้นตอนในการจัดทำประชาพิจารณ์ตามกฎหมายกำหนด

1.4 แบบฟอร์มการจัดทำงบประมาณที่โรงเรียนหรือเขตการศึกษาจะต้องกรอกข้อมูล

1.5 กรอกข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างทางบัญชี หรือรหัสบัญชีของเขตการศึกษาที่ต้องใช้ในการจัดเตรียมงบประมาณ และใช้ในการทำรายรับรายจ่ายในระหว่างปีงบประมาณ

2. การจัดเตรียมงบประมาณ หัวใจของกระบวนการทำให้งบประมาณสมดุล โดยรายจ่ายต้องไม่มากกว่ารายรับ

2.1 การประมาณรายได้ ชั้นแรกของการประมาณรายได้ คือ การคาดคะเนจำนวนนักเรียน เนื่องจากประมาณส่วนใหญ่จัดสรรเป็นรายหัว ตามด้วยการคาดคะเนรายได้จากภาษีทรัพย์สินงบประมาณจากมลรัฐ งบประมาณจากโครงการพิเศษต่างๆ ทั้งจากมลรัฐและรัฐบาลกลาง และงบประมาณจากแหล่งอื่นๆ

2.2 การประมาณรายจ่าย ควบคู่ไปกับการประมาณการรายได้ ต้องมีการประมาณการรายจ่ายที่จำเป็นต้องใช้ วิธีการประมาณการรายจ่ายมีหลายวิธี วิธีที่ใช้กันมาก คือ การคิดค่าใช้จ่ายที่จะจัดบริการให้นักเรียนในปีหน้า โดยปรับบุคลากรที่มีอยู่และวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องการ โดยปรับเปลี่ยนค่าใช้จ่ายต่างๆ ของรายการเหล่านั้น

การกำหนดผังบัญชีของค่าใช้จ่ายและรายรับ เมื่อมีการจัดทำงบประมาณก็ต้องมีกลไกควบคุมการใช้จ่าย ซึ่งทำได้โดยมีระบบบัญชีที่แสดงการใช้จ่ายงบประมาณในแง่มุมต่างๆ เช่น การใช้ตามหน้าที่ ตามหมวดรายจ่าย ตามแผนงาน เป็นต้น

3. การปรับเปลี่ยนงบประมาณ ถ้ารายจ่ายที่คิดคำนวณได้มีมากกว่ารายรับที่คาดการณ์ไว้ ก็ต้องมีการปรับรายจ่ายหรือรายรับด้านใดด้านหนึ่ง หรือทั้งสองด้านโดยปกติการปรับลดรายจ่ายจะทำได้ง่ายกว่าการปรับรายรับ การปรับเปลี่ยนรายรับค่อนข้างจะทำได้ยาก เพราะงบประมาณที่รัฐบาลกลางและมลรัฐจัดสรรมาให้ค่อนข้างจะคงที่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอาจหารายรับเพิ่มโดยการเพิ่มอัตราเก็บภาษีทรัพย์สิน แต่ก็ต้องผ่านการอนุมัติจากสภา และมีกฎหมายควบคุมเกี่ยวกับการอัตราเก็บภาษี การลดค่าใช้จ่ายที่ทำกันส่วนใหญ่มีกลดค่าตอบแทนของบุคลากร หรือตัดตำแหน่งบางตำแหน่งออก แต่การลดบุคลากรไม่ใช่เรื่องง่าย ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาส่วนใหญ่พยายามตัดบุคลากรที่ไม่ได้ทำการสอนออกไป

4. การอนุมัติงบประมาณ เมื่อจัดทำงบประมาณเสร็จแล้วจึงเสนอให้คณะกรรมการศึกษาของเขตการศึกษาอนุมัติงบประมาณ กฎหมายของรัฐจะกำหนดเวลาที่จะขออนุมัติงบประมาณ เอกสารที่จะต้องนำเสนอตอนขออนุมัติและเวลาที่สาธารณชนจะให้ข้อเสนอแนะ โดยปกติผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เมื่อเสนอเอกสารงบประมาณต่อคณะกรรมการเขตการศึกษาแล้วจะจัดทำสำเนาแจกสาธารณชนทั่วไป และช่วยรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ในการอนุมัติงบประมาณ คณะกรรมการจะปรับเปลี่ยนงบประมาณเพื่อให้ตอบสนองนโยบายและจุดมุ่งหมายที่คณะกรรมการกำหนด

5. การบริหารงบประมาณ การอนุมัติงบประมาณเป็นการกำหนดแนวทางการใช้จ่ายงบประมาณตลอดปี แต่คงเป็นไปได้ที่จะคาดคะเนค่าใช้จ่ายได้อย่างสมบูรณ์ในช่วงเวลาของการจัดทำงบประมาณ ดังนั้น ต้องมีการกำกับติดตามดูรายรับรายจ่ายอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มั่นใจว่าเป็นไปตามที่คาดคะเนไว้ตอนทำงบประมาณ ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นไม่ว่าด้านรายรับหรือรายจ่าย ต้องเสนอการปรับเปลี่ยนต่อคณะกรรมการเพื่อขออนุมัติ การปรับเปลี่ยนงบประมาณอาจมีผลมาจากการที่นักเรียนเข้ามาเรียนมากขึ้นโดยไม่ได้คาดหมาย ทำให้มีความต้องการครูและห้องเรียนเพิ่มขึ้น หรืออาจมีการเปลี่ยนแปลงรายรับของโครงการใดโครงการหนึ่ง ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีการปรับงบประมาณให้สมดุลโดยลดค่าใช้จ่าย ถ้ารายได้ที่คาดคะเนไว้ลดลง และเพิ่มค่าใช้จ่ายเพื่อตอบสนองความต้องการของนักเรียนที่เพิ่มขึ้นโดยจัดหารายได้เพิ่มขึ้น ดังนั้น งบประมาณจะกลายเป็นเครื่องมือทางการบริหารที่ช่วยให้เกิดความมั่นใจได้ใช้ทรัพยากรทางการศึกษาตามลำดับความสำคัญของการศึกษาตามที่กำหนดไว้ช่วงต้นของวงจรงบประมาณ

สถาบันเพื่อประชาธิปไตยในอาฟริกาใต้ (พรจันท์ พรศักดิ์กุล. 2550: 45; อ้างถึงใน The Institute for Democracy in South Africa. 2004) ได้กล่าวถึงกระบวนการงบประมาณของประเทศต่างๆ ไว้ว่า กระบวนการงบประมาณของแต่ละประเทศจะแตกต่างกัน แต่กระบวนการงบประมาณของประเทศส่วนใหญ่จะมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การจัดทำงบประมาณ (Budget Formulation) เป็นขั้นตอนของการจัดทำแผนงบประมาณ โดยผู้บริหารในระดับต่างๆ ของรัฐบาล
2. การอนุมัติงบประมาณ (Budget Enactment) เป็นขั้นตอนของการนำแผนงบประมาณมาอภิปราย ปรับเปลี่ยนและอนุมัติโดยฝ่ายกฎหมาย
3. การบริหารงบประมาณ (Budget Execution) เป็นการนำแผนงบประมาณที่ได้รับอนุมัติไปสู่การปฏิบัติ
4. การตรวจสอบและประเมินงบประมาณ (Budget Auditing and Assessment) การใช้จ่ายงบประมาณ จะได้รับการตรวจสอบเพื่อประเมินประสิทธิภาพของการใช้งบประมาณ

จากการศึกษากระบวนการงบประมาณขององค์กรต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า องค์กรต่างๆ มีกระบวนการที่แตกต่างกัน แต่จะแตกต่างกันในรายละเอียด ส่วนใหญ่กระบวนการงบประมาณจะประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

1. การจัดทำงบประมาณ เป็นขั้นตอนของการกำหนดจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ แผนงาน โครงการและค่าใช้จ่าย เป็นการจัดทำแผนทางการศึกษา ประมาณการรายรับ รายจ่าย และสร้างสมดุลระหว่างรายรับกับรายจ่าย
2. การอนุมัติงบประมาณ เป็นขั้นตอนของการนำเสนอแผนงบประมาณต่อผู้มีอำนาจ อนุมัติตามที่กฎหมายกำหนด
3. การบริหารงบประมาณ เป็นขั้นตอนการบริหารควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามแผนหากมีกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น
4. การประเมินผลงบประมาณ เป็นขั้นตอนการตรวจสอบว่าได้ใช้จ่ายงบประมาณบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการใช้งบประมาณ

กระบวนการงบประมาณของสถานศึกษา

งบประมาณของสถานศึกษาจะต่างจากงบประมาณในภาคธุรกิจ เนื่องจากงบประมาณของสถานศึกษายึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก ส่วนภาคธุรกิจจะยึดที่เป็นกำไร ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการของภาครัฐ คือ การใช้จ่ายงบประมาณอย่างฉลาดเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษา และหลีกเลี่ยงการใช้งบประมาณแบบสูญเปล่า

กระบวนการจัดทำงบประมาณของสถานศึกษา มีผู้กล่าวไว้หลายประการ ซึ่งได้นำเสนอ ดังนี้

จาร์วิส เจนทรี และสตีเฟนส์ (Jarvis; Gentry; & Stephens. 1967: 128-129) เห็นว่า กระบวนการงบประมาณที่สมบูรณ์ของโรงเรียน มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน เริ่มต้นด้วยการกำหนดแผนงานที่ต้องการพัฒนาโรงเรียน จากนั้นก็ประมาณการงบประมาณให้เพียงพอในการดำเนินงานตามแผนงานที่กำหนด ซึ่งการประมาณการงบประมาณจะมี 2 ส่วน คือ 1) ประมาณค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องใช้ทั้งหมด 2) ประมาณรายได้ เพื่อแผนงานที่จะพัฒนาโรงเรียน มีความสมดุลกับรายได้และรายจ่าย การดำเนินการในขั้นตอนแรก ที่เสร็จสิ้นสมบูรณ์

2. การอนุมัติ การอนุมัติมีงบประมาณ มี 3 ขั้นตอน 1) ส่งร่างเอกสารงบประมาณให้ผู้อนุมัติอ่านล่วงหน้า 2) การนำเสนองบประมาณต่อหน่วยงานในที่ประชุมที่จัดขึ้นโดยเฉพาะ 3) การอนุมัติงบประมาณโดยคณะกรรมการการศึกษา

3. การบริหารงบประมาณ งบประมาณที่ได้รับอนุมัติจะถูกบันทึกในหมวดหมู่ ตามรหัสบัญชี ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการใช้จ่ายงบประมาณ เพื่อให้ดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้

4. การประเมินผล การประเมินผลงบประมาณจะต้องจัดทำเป็นระยะตลอดปีการศึกษา เพื่อดูว่ารายจ่ายและรายจ่ายมีความสมดุลกัน มีวิธีประเมิน 3 วิธี คือ 1) รายงานให้คณะกรรมการศึกษาทราบเป็นทุกเดือน 2) การตรวจสอบภายในตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ 3) การตรวจสอบภายนอกทุกปี

กูเทค (Gutek. 1983: 136) เห็นว่า การจัดเตรียมงบประมาณของโรงเรียนจะจัดทำทุกปี กระบวนการงบประมาณของโรงเรียนประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ

1. จัดลำดับความสำคัญของโรงเรียน โดยนำเสนอในจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ กำหนดแผนงานบุคลากร สิ่งอำนวยความสะดวก และสิ่งจำเป็นต่างๆ เพื่อดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ จัดลำดับความสำคัญทางด้านศึกษา โดยจัดทำแผนระยะยาวและแผนระยะสั้น โดยให้สมาชิกชุมชน คณะกรรมการโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน และครูเข้ามามีส่วนร่วม

2. ประมาณรายได้ที่จะได้รับ เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายการดำเนินการตาม แผนทางการศึกษา จำแนกรายได้ตามแหล่งต่างๆ

3. คำนวณค่าใช้จ่าย ที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินการตามแผนการศึกษา

กัทรี และรีด (Guthrie; & Reed. 1991: 279) ได้นำเสนอกระบวนการงบประมาณของโรงเรียน มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การจัดทำแผน เริ่มต้นที่การจัดทำแผนของโรงเรียน โดยการกำหนดพันธกิจและวัตถุประสงค์ของปีงบประมาณหน้า คณะกรรมการโรงเรียน ผู้บริหาร ครูและชุมชน จะต้องร่วมมือกันตัดสินใจเกี่ยวกับงบประมาณ โรงเรียนและเขตมักจะละเลยในการกำหนดจุดมุ่งหมาย และข้อตกลงเบื้องต้นในการจัดทำงบประมาณ ทำให้มีการตัดสินใจผิดพลาด เพื่อให้การวางแผนงบประมาณสะดวกขึ้น โรงเรียนต้องจัดทำปฏิทินงบประมาณ การจัดทำปฏิทินงบประมาณต้องกำหนดเส้นตายของวัน ทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับวันเวลาที่กฎหมายกำหนด เช่น วันที่กฎหมายกำหนดให้มีการอนุมัติงบประมาณหรือปฏิทินวิชาการของโรงเรียน ปฏิทินงบประมาณจะให้ข้อมูลรายการที่สำคัญ เช่น ข้อมูลการคาดคะเน การเข้าเรียนของนักเรียนและทำให้ทุกคนได้ทราบกิจกรรมการทำงานงบประมาณอย่างชัดเจน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้

2. การบริหารงบประมาณ เมื่อมีการทำแผนงบประมาณเสร็จแล้ว สิ่งสำคัญคือต้องทำให้การใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปตามแผน สิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่ของผู้บริหารองค์กร

3. การจัดทำบัญชี เมื่อมีการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนก็ต้องมีการบันทึกค่าใช้จ่ายเพื่อควบคุมค่าใช้จ่ายแต่ละรายการไม่ให้เกินจากที่กำหนดไว้ในแผน และข้อมูลจากระบบบัญชีจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของการใช้จ่ายงบประมาณ หรือวิเคราะห์ความเสมอภาคในการจัดสรรงบประมาณ

4. การประเมินผล วิธีที่ใช้ในการประเมินผลความคุ้มค่าของการใช้งบประมาณ คือการวิเคราะห์ประสิทธิผลของค่าใช้จ่าย (Cost Effectiveness)

เดรก และโร (Drake; & Roe. 1994: 85-87) เสนอกระบวนการงบประมาณของโรงเรียนมี 7 ขั้นตอน

1. การวางแผน เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์และโครงการ
2. การประสานงาน เป็นการประสานชุมชน ครู นักเรียนเข้าร่วมในการจัดทำงบประมาณ
3. การสร้างความเข้าใจ โดยเผยแพร่เรื่องงบประมาณให้สาธารณชนทราบ การที่จะให้ชุมชนสนับสนุนโรงเรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้ชุมชนเข้าใจในโรงเรียน ดังนั้น โรงเรียนต้องเผยแพร่แผนและการปฏิบัติตามแผนให้ชุมชนทราบ
4. การนำเสนองบประมาณ ให้กับสาธารณชน มีวิธีนำเสนอหลายวิธี เช่น การรับฟังความคิดเห็น การรายงานผลให้คณะกรรมการวิจัย และการรายงานทางบัญชี
5. การอนุมัติงบประมาณ เป็นการอนุมัติให้ใช้งบประมาณ โดยคณะกรรมการการศึกษาผู้บริหารโรงเรียนจะนำเสนอข้อมูลต่างๆ เพื่อให้คณะกรรมการศึกษาพิจารณา การอนุมัติงบประมาณ เป็นสิ่งที่ทำกันตลอดปี

6. การบริหารงบประมาณ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำบัญชี การควบคุมการโอนเปลี่ยนแปลงงบประมาณ

7. การประเมินผล เป็นการตรวจสอบว่ามีการใช้งบประมาณให้บังเกิดผลตามที่ต้องการหรือไม่ การประเมินผลงบประมาณทำได้หลายวิธี เช่น การตรวจสอบ การวิจัย การสำรวจ

กร็อส (Gross. 1996: 52-54) ได้นำเสนอของกระบวนการงบประมาณของโรงเรียนในเขตปกครองทางศาสนาแกรนด์เรปพิคส์ มี 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การกำหนดนโยบาย เป็นการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณ การนำงบประมาณไปใช้นโยบายและแนวทาง โดยจะกำหนดตั้งแต่เรื่องเกี่ยวกับการลงโทษที่ไม่มีการใช้งบประมาณ ไปจนถึงการกำหนดขั้นตอนในการคำนวณค่าใช้จ่าย นโยบายใดที่เกี่ยวกับผู้ปกครองก็จะจัดพิมพ์แจกผู้ปกครอง

2. การจัดทำปฏิทินงบประมาณ เมื่อกำหนดนโยบายเสร็จแล้วต่อไปเป็นการกำหนดเวลาที่จะจัดทำงบประมาณ หรือการจัดปฏิทินงบประมาณ ประโยชน์ของการทำปฏิทินงบประมาณ คือ เป็นการกำหนดวันทำงานจะสำเร็จ ตัวอย่างของปฏิทินงบประมาณ มีดังนี้

พฤศจิกายน

1. จัดทำปฏิทินงบประมาณ
2. กำหนดหลักการจัดทำงบประมาณ
3. รวบรวมและทบทวนข้อมูลเกี่ยวกับงบประมาณ

ธันวาคม

1. จัดเตรียมโครงร่างงบประมาณ
2. เสนอให้คณะกรรมการพิจารณาเบื้องต้น

กุมภาพันธ์

1. ทบทวนโครงร่างงบประมาณ
2. เสนอให้คณะกรรมการอนุมัติงบประมาณปีหน้า และดูงบประมาณเบื้องต้น

ของ 2 ปี ข้างหน้า

มีนาคม

1. เสนองบประมาณต่อสภาและคณะกรรมการ
2. ทบทวนงบประมาณเท่าที่จำเป็น
3. ได้รับอนุมัติงบประมาณครั้งสุดท้ายจากสภา

เมษายน

1. เผยแพร่เรื่องงบประมาณให้กับผู้ปกครอง

2. จัดทำสัญญากับลูกจ้าง

3. การจัดเตรียมงบประมาณ การจัดทำงบประมาณเป็นการคำนวณค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องใช้ในการจัดการศึกษา และคำนวณรายรับที่จะนำไปใช้จ่าย งบประมาณเป็นสิ่งแสดงพันธกิจของโรงเรียนในรูปแบบของการเงิน ในเขตการปกครองทางศาสนาแกรนด์เรปพิกส์โรงเรียนต้องทำงบประมาณ 3 แบบ คือ 1) งบประมาณดำเนินงานทั่วไป เป็นการแสดงภาพรวมของค่าใช้จ่ายใช้จ่ายและรายได้ของปีที่จะมาถึง 2) ทำแผนการใช้จ่ายเงินสดซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะแสดงถึงความมั่นคงทางการเงินของโรงเรียนในแต่ละเดือน หรือแต่ละสัปดาห์ ผู้บริหารจะต้องมีภาพของการใช้จ่ายเงินสดที่ชัดเจน เพราะแสดงถึงศักยภาพทางการเงินของโรงเรียน และทำให้สามารถเบิกจ่ายเงินได้ตรงเวลา 3) การทำงบประมาณล่วงหน้า 3 ปี เป็นการวางแผนระยะยาวทำให้ผู้บริหารตัดสินใจด้วยการมองผลกระทบที่เกิดขึ้นใน 2-3 ปี ข้างหน้า ไม่มองเฉพาะปีที่ทำงบประมาณล่วงหน้า 3 ปีนี้ จะต้องมีการทบทวนทุกปี และปีที่เป็นฐาน คือ ปีงบประมาณปัจจุบัน องค์ประกอบของแผนงบประมาณ 3 ปีก็เหมือนกับงบประมาณดำเนินงานทั่วไป

ลูเนนเบิร์ก และเอนสไตน์ (Lunenburg; & Ornstein. 2008: 341-342) ได้นำเสนอกระบวนการงบประมาณของเขตการศึกษา มี 5 ขั้นตอน คือ

1. การจัดเตรียมงบประมาณ
2. การนำเสนอ
3. การอนุมัติ
4. การบริหาร
5. การประเมินผล

กระบวนการขั้นที่ 3 เป็นเรื่องของคณะกรรมการการศึกษา ส่วนข้อมูลอื่นๆ ที่เหลืออีก 4 ข้อเป็นเรื่องของผู้อำนวยการเขตการศึกษา ผู้บริหารฝ่ายต่างๆ และผู้บริหารโรงเรียน

สโลสสัน (Slosson. 2000: 54-57) กล่าวว่า กระบวนการงบประมาณจะต้องแก้ปัญหาต่อไปนี้ 1) ไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะจ่ายให้กับการดำเนินการในสิ่งที่กฎหมายกำหนด 2) การไม่มีงบประมาณสนับสนุนคนที่คิดโครงการดีๆ 3) การไม่มีบสนองความต้องการในการจัดการเรียนการสอนเนื่องจากเกี่ยวกับการเมืองด้วย ถ้างบประมาณเป็นเพียงแค่การเงิน ผู้บริหารและพนักงานบัญชีที่ทำแผนงบประมาณ 2-3 ชั่วโมง ก็เสร็จเรียบร้อยแล้ว การทำงบประมาณถ้าไม่คำนึงถึงความสนใจของสังคม และอารมณ์ของคนเกี่ยวกับงบประมาณก็จะทำให้บรรยากาศองค์กรเสียไป ดังนั้น การทำงานของสถานศึกษาต้องมีกระบวนการงบประมาณที่โปร่งใส และเป็นความร่วมมือร่วมใจของทุกคนในองค์กร โดยทฤษฎีกระบวนการงบประมาณจะต้องมีขั้นตอนที่ชัดเจน เปิดเผย และมีเหตุผล กระบวนการงบประมาณต้องเปลี่ยนสถานศึกษาจากเดิมที่จัดงบประมาณเพื่อสนองความต้องการของบุคคล

เป็นการจัดงบประมาณที่มีเหตุมีผล มีการวางแผนใช้จ่ายงบประมาณ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ต้องทำให้เกิดความมั่นใจว่าได้งบประมาณที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของโรงเรียน และความต้องการด้านหลักสูตรการเรียนการสอน และมีงบประมาณหนึ่งเหลือพอสำหรับเหตุการณ์ฉุกเฉินที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิดในช่วงปลายปีงบประมาณ

กระบวนการงบประมาณของสถานศึกษา ควรมีขั้นตอนดังนี้

1. ให้ความรู้ครูและบุคลากรเกี่ยวกับงบประมาณ
 2. เผยแพร่งบประมาณที่ได้รับจัดสรรให้ทุกคนทราบ โดยจัดพิมพ์งบประมาณที่โรงเรียนได้รับจัดสรร และจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนเผยแพร่
 3. กำหนดจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษาของโรงเรียนในปีที่กำลังจะมาถึง และปีถัดไป
 4. กำหนดค่าใช้จ่ายประจำและเผยแพร่ข้อมูล
 5. รวบรวมค่าของงบประมาณและจัดพิมพ์ค่าของงบประมาณของโรงเรียน และแสดงข้อมูลงบประมาณที่แต่ละฝ่ายได้รับในปีก่อน และงบประมาณที่ขอ
 6. กำหนดวงเงินสำรอง จำนวนเงินที่สำรองขึ้นกับขนาดโรงเรียน โรงเรียนขนาดใหญ่อาจสำรองไว้ ร้อยละ 4 ของงบประมาณที่โรงเรียนควบคุมได้ โรงเรียนขนาดเล็กอาจสำรองไว้ ร้อยละ 10-12
 7. จัดสรรงบประมาณและพิมพ์เผยแพร่ผลการจัดสรรให้ทุกคนทราบ
- กระบวนการงบประมาณที่เปิดเผย อาจใช้เวลามากกว่าการตัดสินใจทางงบประมาณ โดยคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียว แต่ก็มีประโยชน์อย่างยิ่ง กระบวนการงบประมาณที่ดี จะทำให้การจัดสรรงบประมาณตอบสนองการเรียนการสอนที่สำคัญ และให้ความรู้บุคลากรเกี่ยวกับงบประมาณที่แท้จริงของโรงเรียน การติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และบรรยากาศของโรงเรียนจะพัฒนาขึ้น เมื่อบุคลากรเข้าใจว่างบประมาณของโรงเรียนมาจากใด และจะนำไปใช้ที่ใด และทำไมจึงนำมาใช้ที่นั้น

แมคคอลีส (McAleese. 2000: 140-141) กล่าวว่า ในการจัดทำแผนงบประมาณโรงเรียนต้องการคาดคะเนสิ่งต่อไปนี้

1. รายได้ของโรงเรียนทั้งหมดในปีงบประมาณหน้า
2. ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการใช้งบประมาณปีที่ผ่านมา
3. จำนวนนักเรียนที่จะเข้าเรียนในปีการศึกษาหน้า
4. การเรียนการสอนที่ยังต้องดำเนินการอยู่ในปีการศึกษานี้ และของปีการศึกษาหน้า
5. จำนวนครูและบุคลากรอื่นๆ ที่ต้องการในปีการศึกษานี้และปีการศึกษาหน้า และต้องรู้ข้อมูลการลาออกของบุคลากรภายในสิ้นเดือนพฤษภาคม

6. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝันหลังจากสิ้นเดือนกันยายนปีที่แล้ว
ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการคิดค่าใช้จ่าย (เช่น การมีนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษมีมากขึ้น)

7. กำหนดค่าใช้จ่ายตามแผนพัฒนาโรงเรียน ในปีงบประมาณใหม่

ในเดือนมกราคม โรงเรียนต้องส่งจำนวนนักเรียนในเขตการศึกษาใช้ในการจัดสรร
งบประมาณ เพราะร้อยละ 80 ของงบประมาณที่เขตจัดสรร ให้เป็นงบรายหัวขึ้นกับจำนวนนักเรียน
โรงเรียนจะทราบว่า จะได้รับงบมากขึ้นหรือน้อยลง โดยเทียบกับจำนวนนักเรียนในเดือนมกราคม
ปีที่ผ่านมา ในเดือนมีนาคมโรงเรียนจะได้รับการจัดสรรจากเขตการศึกษา

เลวาซี (Levacie. 1989: 11-12) มีความเห็นว่าการบริหารจัดการงบประมาณมีขั้นตอน
ที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

1. การได้รับงบประมาณ หน้าที่สำคัญอันหนึ่งของการบริหารงบประมาณ คือ
การหาทรัพยากรให้หน่วยงาน ในการดำเนินการของโรงเรียน ทรัพยากรที่เข้ามาจะเป็นเงิน จากนั้นก็
เปลี่ยนเงินเป็นวัสดุของและทรัพยากรที่ต้องใช้ โรงเรียนจะได้รับงบประมาณจากเขตการศึกษา มลรัฐ
เงินบำรุงการศึกษาการหารายได้ของโรงเรียน ในฐานะที่โรงเรียนองค์กรเปิด งบประมาณที่โรงเรียน
ได้รับจะสัมพันธ์กับจำนวนนักเรียน นอกจากนี้โรงเรียนอาจหารายได้โดยการขายสินค้า และบริการ
ต่างๆ เช่น ให้เช่าอาคาร และเครื่องมือต่างๆ

2. การจัดสรรงบประมาณ การจัดทำงบประมาณเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนเงิน
เป็นทรัพยากรต่างๆ ที่ต้องใช้จริงในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้ ได้แก่ ครู บุคลากร
อาคาร สิ่งก่อสร้าง สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงในการจัดสรรงบประมาณ คือ งบจัดสรร ได้สนับสนุนกิจกรรม
หลัก ด้านการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการจะทำเช่นนี้ได้ ต้องมีการวางแผน แล้วเชื่อมโยง
งบประมาณกับแผน ดังนั้น จึงต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิเคราะห์ทางเลือก และเลือกทางเลือกที่ดี
ที่สุดที่จะนำไปสู่การบรรลุจุดมุ่งหมาย สิ่งที่สำคัญ คือ โรงเรียนต้องไม่วางแผนงบประมาณเกินงบ
ที่ได้รับ

3. การใช้งบประมาณ งบประมาณที่ใช้จะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ งบที่ใช้เพื่อ
สนับสนุนส่งเสริม เช่น งบบำรุงรักษาอาคาร งบบริการ ซึ่งเป็นผลผลิตทางอ้อม และงบที่ใช้เกี่ยวกับการ
จัดการเรียนการสอนโดยตรง งบสนับสนุน เรียกว่า ค่าใช้จ่ายทางอ้อม ส่วนงบที่ใช้เกี่ยวกับการจัด
การเรียนการสอน เรียกว่า ค่าใช้จ่ายทางตรง ในการใช้งบประมาณต้องมีการบรรจุทุกการใช้งบประมาณ
และรายงานข้อมูลต่างๆ เพื่อติดตามรายได้ที่ได้รับและรายจ่ายที่เกิดขึ้นจริง และมีการเปรียบเทียบกับ
ที่ได้วางแผนไว้ในแต่ละเดือน เพื่อให้มั่นใจว่าการจะใช้จ่ายได้เป็นตามรายการที่ได้อนุมัติในแผน สิ่งที่มี
ความคล่องตัวอีกอย่างหนึ่ง คือ การให้โรงเรียนสามารถใช้งบประมาณข้ามหมวดได้ สิ่งที่เป็นการ

เปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนการควบคุมการใช้งบประมาณจากเดิมที่ดำเนินการโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามาเป็นให้โรงเรียนควบคุมเอง

4. การประเมินผลการใช้งบประมาณ เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ การประเมินผลงบประมาณ จะใช้หลัก 4 ประการ คือ ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ประหยัด และเสมอภาค ผลการประเมินจะนำไปใช้ในการตัดสินใจทำงานงบประมาณต่อไป

ฟอสเกตต์ และลัมบี้ (Foskett; & Lumby. 2003: 145-151) เห็นว่า การบริหารจัดการงบประมาณของโรงเรียนแต่ละโรงเรียนต่างมีกระบวนการที่แตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปมีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

1. การได้รับงบประมาณ งบประมาณที่สถานศึกษาได้รับจากรัฐบาลมีจำกัด ส่วนใหญ่ได้รับจัดสรรเป็นเงินรายหัว ดังนั้น โรงเรียนจะต้องหาแหล่งงบประมาณอื่นๆ เพื่อให้มีเงินเพียงพอในการจัดการศึกษา โรงเรียนอาจหาเงินเพิ่มจากการเก็บเงินบำรุงการศึกษา การหารายได้ของโรงเรียน ฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน รวมทั้งวัฒนธรรมการเมืองมีอิทธิพลต่อรายได้ของโรงเรียนมาก

2. การจัดสรรและการบริหารงบประมาณ องค์ประกอบที่สำคัญในการบริหารจัดการงบประมาณ คือ การมีกลไกในการจัดสรรงบประมาณให้กับกิจกรรมต่างๆ และบริหารจัดการการใช้งบประมาณนั้น หลายประเทศในกลุ่ม OECD ได้นำเสนอกระบวนการวางแผนงบประมาณแบบยึดเหตุผลโดยเริ่มจากการกำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดกลยุทธ์ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย การจัดสรรงบประมาณให้กิจกรรมและกลยุทธ์ และการประเมินผลสำเร็จของจุดมุ่งหมาย โดยวิธีการจัดสรรงบประมาณที่ใช้กันทั่วไปจำแนกได้ 3 วิธี คือ

2.1 การจัดสรร โดยให้เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา (Incremental) เป็นวิธีที่ทำได้ง่ายแต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการจัดลำดับความสำคัญ หรือความจำเป็นในการจัดสรรงบประมาณ

2.2 วิธีทางการเมือง (Political Approach) เป็นการจัดสรรงบประมาณ โดยใช้การตัดสินใจของกลุ่มหนึ่งในโรงเรียน โดยอิทธิพลของบุคคลหรือกลุ่มมีบทบาทสูงกว่าความต้องการจำเป็นของหน่วยงาน ผู้ที่รู้วิธีการพูดและรู้บรรยากาศทางการเมืองจะชักจูงโน้มน้าวให้จัดสรรงบประมาณตามที่ตนต้องการ

2.3 การจัดสรรงบประมาณ ที่เชื่อมโยงแผนที่จัดทำขึ้นอย่างเป็นทางการและจุดหมายที่กำหนด (Allocation Linked to Formal Planning and goal Setting) วิธีนี้กลุ่มบุคคลในโรงเรียนต้องนำเสนองบประมาณ เพื่อดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ในทางปฏิบัติการจัดสรรงบประมาณจะผสมผสานทั้งสามวิธี แม้ว่าโรงเรียนจะใช้วิธีจัดสรรแบบมีเหตุผลตามวิธีที่ 3 แต่ก็มีบางกลุ่มใช้อิทธิพลเข้ามาแทรกแซงในการตัดสินใจ และ

การจัดสรรงบประมาณ ก็มักจะดูว่างบที่หน่วยงานได้รับว่าเพิ่มขึ้นหรือลดลง การได้งบประมาณในสถานศึกษาต้องบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างต่อเนื่อง เน้นให้ประโยชน์สูงสุดในทางบริหาร

3. การประเมินผลงบประมาณ เป็นการเชื่อมโยงงบประมาณกับผลการเรียนของนักเรียน ถ้าจุดมุ่งหมายของโรงเรียนคือการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงในการบริหารงบประมาณของโรงเรียนก็คือ งบประมาณได้ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้เต็มตามศักยภาพหรือไม่ ประสิทธิภาพของโรงเรียนเป็นเรื่องที่ประเทศ OECD ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ แม้จะมีผลการวิจัยพบว่า ยุทธศาสตร์การวางแผน การบริหารงบประมาณ และผลการเรียนรู้ของนักเรียน มีความสัมพันธ์กันไม่มาก แต่ดัชนีชี้วัดในเรื่องเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายต่อหัวนักเรียน หรืออัตราส่วนครูต่อนักเรียน ก็ยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวัดการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความหลากหลายและเป็นนามธรรม รวมทั้งการขาดความรู้ที่ชัดเจนกับตัวของกระบวนการจัดการศึกษาเอง ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการวัดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโรงเรียนและครู จะต้องเชื่อมโยงกับงบประมาณที่ใช้และค่าใช้จ่าย การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงในประเด็นดังกล่าวเป็นงานวิจัยที่สำคัญที่ทำทนายการบริหารและการเป็นผู้นำทางการศึกษา

กล่าวโดยสรุป กระบวนการงบประมาณของสถานศึกษามีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ 1) การจัดทำงานงบประมาณ 2) การบริการงบประมาณ 3) การอนุมัติงบประมาณ 4) การประเมินผลงบประมาณ ซึ่งมีขั้นตอนเหมือนกระบวนการงบประมาณขององค์กร โดยทั่วไป

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรในโรงเรียนขนาดเล็ก มีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

1. การจัดงบประมาณ เป็นขั้นตอนของการดำเนินการเกี่ยวกับของการจัดทำแนวทางการจัดทำงานงบประมาณ การจัดทำแผนการศึกษา และการประมาณรายรับ-รายจ่าย
2. การอนุมัติงบประมาณ เป็นขั้นตอนของการพิจารณางบประมาณ การจัดทำเอกสารงบประมาณ และการนำเสนอเอกสารงบประมาณที่ได้รับอนุมัติต่อบุคลากรทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน
3. การบริหารงบประมาณ เป็นขั้นตอนของการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามแผน
4. การประเมินผลงบประมาณเป็นขั้นตอนของการตรวจสอบว่าได้ใช้จ่ายงบประมาณให้ส่วนรวมในกระบวนการแต่ละขั้นตอนจะทำให้การจัดทำและบริหารงบประมาณของสถานศึกษามีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของบุคลากร นำไปสู่การใช้จ่ายงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและการพัฒนารูปแบบ

ความหมายของรูปแบบ

โมเดล (Model) หรือรูปแบบ ได้เข้ามามีบทบาทในการวิจัยและการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน โดยใช้คำว่า รูปแบบ ต้นแบบ แบบจำลอง แบบแผน ตัวแบบ เป็นต้น

ในการใช้ความหมายของ “รูปแบบ” มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

รูปแบบ (Model) หมายถึง วิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบ หรือแบบอย่างใดอย่างหนึ่งตามพจนานุกรม Contemporary English ได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองซึ่งเป็นสิ่งที่ย่อส่วนมาจากของจริง
2. รูปแบบ หมายถึง คนหรือสิ่งของที่สามารถนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินงานได้

3. รูปแบบ หมายถึง แบบหรือรุ่นของผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ 486X

กูด (Good, 1973: 79) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง สิ่งของสิ่งหนึ่งที่คล้ายคลึงกับสิ่งของอีกสิ่งหนึ่ง และได้จำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. รูปแบบเชิงกายภาพ (physical models) แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 รูปแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (model of) หมายถึง แบบจำลองที่ออกแบบมาจากของจริง

1.2 รูปแบบเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (model for) หมายถึง แบบจำลองสร้างและออกแบบไว้เพื่อใช้เป็นต้นแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

2. รูปแบบเชิงแนวคิด (conceptual models) แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 โมเดลเชิงแนวคิดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (conceptual models-of) คือ รูปแบบที่สร้างขึ้นโดยจำลองมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว

2.2 โมเดลเชิงแนวคิดเพื่อสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (conceptual models-For) คือ รูปแบบที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายตัวสาระของทฤษฎี

กูด (Good 1973: 79) ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบ (Model) ไว้ 4 ประการ คือ

1. รูปแบบ คือ แบบอย่างของสิ่งหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ

2. รูปแบบ คือ ตัวอย่างที่ทำให้เกิดการเลียนแบบ

3. รูปแบบ คือ แผนภูมิที่ใช้เป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ใช้เป็นหลักการหรือแนวคิด

4. รูปแบบ คือ ชุดของปัจจัย หรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน หรือเป็นองค์ประกอบที่สามารถรวมกันและเขียนเป็นหลักการ

ฮุสเซน และโพสเทลเวิร์ท (Husen; & Postlewaite. 1975: 137-138) กล่าวว่า รูปแบบมีความหมายที่แตกต่างจากทฤษฎี เพราะรูปแบบยังไม่ใช่อธิบายข้อเท็จจริงที่ได้พิสูจน์แล้ว รูปแบบยังเป็นส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันขององค์ประกอบอย่างเป็นระบบด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะนำเสนอรูปแบบมาใช้ประโยชน์

บาร์ธอน และมาร์ติน (Bartol; & Martin. 1998: 70) รูปแบบในสังคมศาสตร์ หมายถึง ชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่สนใจเพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะ หรือบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญๆ ของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ รูปแบบจึงไม่ใช่บรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุมเพราะการกระทำเช่นนั้น ทำให้รูปแบบมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไป ในการที่จะทำความเข้าใจ ซึ่งทำให้คุณค่าของรูปแบบนั้นด้อยลงไป ส่วนการที่จะระบุว่า รูปแบบหนึ่งจะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้นๆ ควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดเป็นการตายตัว ทั้งนี้ก็แล้วแต่ปรากฏการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆ

ศิรินทร์รัตน์ ทองปาน (2544: 22-25) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างหน่วยต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ซึ่งน่าจะมีมากกว่า 1 มิติ หลายตัวแปร และตัวแปรดังกล่าว ต่างมีความเกี่ยวข้องเชิงสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน

จากการศึกษาความเห็นของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายหรือแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เพื่อที่จะช่วยในการวิเคราะห์ปัญหาและเข้าใจถึงสิ่งต่างๆ ได้ง่ายและดีขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

องค์ประกอบของรูปแบบ

สมาน อัครภูมิ และคณะ (2539: 17) กล่าวว่า ในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าจะประกอบไปด้วยอะไรบ้างนั้นและมีจำนวนเท่าใด มีโครงสร้างและความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้างนั้นขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่เรา กำลังศึกษาหรือกำลังจะออกแนวความคิด ทฤษฎีและหลักการในการกำหนดรูปแบบนั้น เป็นหลักสำคัญ สำหรับองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารการศึกษา เท่าที่พบจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงการจัดองค์การบริหารหรือโครงสร้างระบบบริหารแนวทางดำเนินการตามหน้าที่ (Functions) ที่สำคัญๆ ในการบริหารงานองค์กรนั้นๆ เช่น การบริการงานบุคคล การบริหารงานการเงิน การบริหารงานวิชาการ เป็นต้น

จากการศึกษาความคิดเห็นของวิชาการดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าในแต่ละรูปแบบนั้นจะต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง และมีจำนวนเท่าใด มีโครงสร้างและความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้างนั้น ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษาหรือออกแบบแนวคิด ทฤษฎีและหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบแต่ละรูปแบบนั้นๆ เป็นหลัก

การพัฒนารูปแบบอีกวิธีหนึ่งตามแนวทางการศึกษาของ รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ (2548: 92-93) ได้พัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมุ่งเน้นศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพ ทั้งองค์การของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมซึ่งในการศึกษามีรายละเอียดในการดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่ได้รับเลือกเป็นโครงการนำร่อง การวิจัยและการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการศึกษาสภาพจริง จากรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารคุณภาพขององค์กรโดยการสังเคราะห์แบบสัมภาษณ์จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 นำมาสร้างเป็นรูปแบบจำลองระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์กรด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแบบเลือกตอบ เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการพัฒนารูปแบบระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์กร โดยใช้เทคนิคเดลฟายจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติโดยการให้รูปแบบจำลองจากขั้นตอนที่ 2 นำมาศึกษาวิเคราะห์และกำหนดรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรด้วยเทคนิคเดลฟาย 3 รอบ

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์หาความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ โดยผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษาคือผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและกรรมการสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปและนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร และจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องนี้พอสรุปได้ว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้ (Intensive = Knowledge) เดียวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมติฐานและหลักการของรูปแบบจะพัฒนาแล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น และนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสมและหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ส่วนการพัฒนา

รูปแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือ การสร้างรูปแบบและการประเมินความเหมาะสมและการหาคุณภาพของรูปแบบ

สรุปสาระสำคัญที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและพัฒนา รูปแบบจากการศึกษาความเห็นของนักวิชาการข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนา รูปแบบ (Model Debelopment) หมายถึง กระบวนการในการสร้างหรือพัฒนา รูปแบบ ซึ่งประกอบด้วย

1. การศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง
2. การกำหนดหลักการและองค์ประกอบของรูปแบบ
3. การร่างรูปแบบ
4. การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ โดยการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือการทดลองใช้รูปแบบ

ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือการทดลองใช้รูปแบบ

รูปแบบการประเมินของอัลคิน (Alkin)

อัลคิน (Alkin, 1969) ได้เสนอรูปแบบการประเมินที่เรียกว่า CSE (Center for the study of Evaluation Approach) จุดเน้นของการประเมินตามแนวคิดของอัลคิน คือ การประเมินเพื่อการตัดสินใจ อัลคินได้ให้ความหมายของการประเมินว่า เป็นกระบวนการกำหนดขอบเขตของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การเลือกข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสม การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การจัดทำรายงานสรุปให้กับผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในการเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับการดำเนินงานของโครงการ

ขอบข่ายของการประเมิน

จากความหมายของการประเมินตามแนวคิดของอัลคินนั้น การประเมินจะประกอบด้วย การจัดหาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อที่จะนำไปใช้ในการตัดสินใจดังในการประเมินจำเป็นจะต้องประเมินในเรื่องต่างๆ 5 ด้าน ดังนี้

1. การประเมินระบบ (System Assessment) เป็นการอธิบายหรือพรรณนาสภาพของระบบเพื่อเปรียบเทียบสภาพที่เป็นจริงกับความคาดหวังที่จะเกิดขึ้น การประเมินระบบจะช่วยให้เราสามารถกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์ที่เหมาะสม สิ่งที่จะต้องศึกษา ได้แก่ ความต้องการของประชาชน ชุมชน และสังคมที่มีต่อสภาพการณ์ปัจจุบัน สำหรับการประเมินระบบแต่ละส่วนจำเป็นต้องใช้เทคนิควิธีการต่างๆ กัน

2. การประเมินการวางแผนโครงการ (Program Planning) เป็นการประเมินก่อนที่จะมีการดำเนินโครงการเพื่อหาข้อมูลข่าวสารมาใช้ในการตัดสินใจพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสมของโครงการ นักประเมินต้องหาข้อมูลที่แสดงความคาดหวังที่จะบรรลุเป้าหมาย พร้อมกับประเมินผลที่จะได้รับการใช้วิธีการดำเนินงานต่างๆ ด้วย เพื่อให้สามารถเห็นข้อเปรียบเทียบในการหาทางเลือก

ที่เหมาะสมโดยใช้วิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของปัญหา โดยทั่วไปจะทำการประเมินจากเกณฑ์ภายนอกและจากเกณฑ์ภายใน

3. การประเมินการนำไปใช้เพื่อการดำเนินโครงการ (Program Implementation) เป็นการประเมินขณะที่โครงการกำลังดำเนินงานเพื่อตรวจสอบดูว่าเป็นไปตามขั้นตอนต่างๆ ที่ได้วางแผนไว้หรือไม่ ผลที่เกิดขึ้นมีความสอดคล้องกับสิ่งที่วางแผนไว้หรือคาดหวังไว้เพียงไร

4. การประเมินเพื่อปรับปรุงโครงการ (Program Improvement) เป็นการประเมินเพื่อหาข้อมูลที่นำมาใช้ในการดำเนินโครงการให้บรรลุจุดมุ่งหมาย และมีผลที่ไม่คาดคิดมาก่อนเกิดขึ้นบ้างหรือไม่ ดังนั้น นักประเมินจึงมีบทบาทสำคัญในการที่จะหาข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จหรือความล้มเหลวในทุกๆ ด้านของโครงการ ตลอดจนผลกระทบของโครงการที่มีต่อโครงการอื่นเพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงโครงการต่อไป

5. การประเมินเพื่อการยอมรับโครงการ (Program Certification) ขั้นตอนนี้ นักประเมินต้องหาข้อมูลข่าวสารรายงานต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจเพื่อใช้ข้อมูลในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของโครงการ และศักยภาพในการสรุปอ้างอิงไปสู่สถานการณ์อื่นๆ หรือนำไปใช้กับโครงการในสถานการณ์อื่นๆ ได้กว้างขวางเพียงใด ในขั้นนี้ข้อมูลที่ได้จากนักประเมินจะทำให้ผู้บริหารได้ตัดสินใจว่าควรจะดำเนินกับโครงการในลักษณะใด อาจจะยกเลิกปรับปรุงใหม่หรืออาจจะขยายโครงการต่อไปอีก เป็นต้น

กระบวนการบริหารงบประมาณ

การจัดทำงบประมาณ

กระบวนการงบประมาณของสถานศึกษาขั้นตอนแรก คือ การจัดทำงบประมาณ ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกำหนด การจัดทำงบประมาณ การทบทวนแผนระยะยาว การจัดทำแผนระยะสั้น ได้แก่ แผนปฏิบัติการ และประมาณการรายรับ-รายจ่าย ซึ่งจะนำเสนอสาระที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินในแต่ละขั้นตอน ดังกล่าว

การกำหนดแนวทางการจัดทำงบประมาณ มีกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ 2 กิจกรรม ดังนี้

1. การกำหนดนโยบายงบประมาณ เป็นการกำหนดแนวทางในการจัดทำงบประมาณประจำปี ซึ่ง กรอส (Gross. 1996: 52) ได้กล่าวถึงกำหนดการนโยบายงบประมาณไว้ว่า เป็นการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการลงโทษที่ไม่มีการใช้งบประมาณไปจนถึงการกำหนดขั้นตอนในการคำนวณค่าใช้จ่าย นโยบายได้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองก็จะจัดพิมพ์แจกผู้ปกครอง การกำหนดนโยบายและแนวทางจะกำหนดเกี่ยวกับเรื่องใดต่อไปนี้

1.1 กระบวนการงบประมาณแห่งปี

- 1.2 ความต้องการที่จะทำงบประมาณให้สมดุล
- 1.3 ปรับงบประมาณประจำปีให้เป็นปัจจุบัน เพื่อจัดงบประมาณล่วงหน้า 3 ปี
- 1.4 กำหนดเวลาในกระบวนการงบประมาณ
- 1.5 นโยบายเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการดำเนินงาน
- 1.6 ระดับเงินเดือน
- 1.7 ข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าเรียน
- 1.8 ข้อมูลเกี่ยวกับขนาดชั้นเรียน

การกำหนดนโยบายจะต้องได้รับการยอมรับจากบุคลากรทุกฝ่าย หากนโยบายไม่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ

2. การจัดทำปฏิทินงบประมาณ หมายถึง ใบแจ้งกำหนดเวลาในการจัดทำงบประมาณของฝ่ายบริหาร โดยจะมีรายละเอียดเกี่ยวกับช่วงเวลาและกิจกรรมที่ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนจบ (ธงชัย ลำดับวงศ์; และพิสิฐ ลีอารธรรม. 2544: 589)

ปฏิทินงบประมาณ เป็นการจัดทำกำหนดเวลาในการรวบรวมข้อมูลสำหรับจัดตั้งงบประมาณของปีที่จะมาถึง ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลมาใช้ในการจัดตั้งงบประมาณได้ตามเวลาที่กำหนด ปฏิทินงบประมาณช่วยให้การจัดทำงบประมาณเป็นไปตามขั้นตอนที่กำหนด และใช้ข้อมูลจากทุกแหล่งในการจัดทำงบประมาณ ช่วยให้การจัดการงบประมาณดำเนินการตามขั้นตอนตามรูปแบบที่ควรจะเป็น ทำให้ไม่ต้องมาเร่งทำงบประมาณอย่างเร่งรีบในช่วงสัปดาห์สุดท้ายของการจัดงบประมาณ หากไม่มีการจัดทำข้อมูลตามปฏิทินงบประมาณ เพื่อรวบรวมให้มีข้อมูลเพียงพอในการจัดตั้งงบประมาณการจัดตั้งงบประมาณก็จะทำโดยใช้ข้อมูลปีก่อนๆ และประมาณการข้อมูลต่างๆ โดยการเดาจากข้อมูลที่คิดว่าควรจะเป็นขึ้นมาเอง แทนที่จะคิดโดยใช้แผนงานทางการศึกษา ซึ่งหากจัดทำงบประมาณในลักษณะเช่นนี้ก็จะเป็นการจัดทำงบประมาณที่เสนอนโยบายที่จำกัด และนำไปสู่การประชุมพิจารณางบประมาณที่ยืดเยื้อ มีการอภิปรายที่ใช้เวลานานไม่มีใครมีสาระ เพราะไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะใช้พิจารณา และเมื่อจำเป็นต้องใช้ข้อมูลเพิ่มเติม ก็จะส่งแบบสอบถามให้ตอบโดยเร่งด่วน เพราะไม่มีเวลาพอที่จะรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นตามลำดับขั้น ปฏิทินงบประมาณที่มีการวางแผนอย่างดีและเป็นระบบจะทำให้โรงเรียนสามารถจัดทำข้อมูลเพียงพอเพื่อใช้ในการจัดทำโครงการและจัดลำดับความสำคัญของโครงการ จอร์แดน (Jordan. 1969: 122-123)

ตัวอย่างของปฏิทินงบประมาณเขตการศึกษาที่เริ่มขึ้นที่ 1 กรกฎาคม ถึง 30 มิถุนายน ปีถัดไป ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการของรัฐนิวยอร์ก ได้ให้ข้อเสนอแนะแล้ว (Jarvis; Gentry; & Stephens. 1967: 130) มีดังนี้

มิถุนายน

จัดทำสิ่งต่อไปนี้

1. รายการที่ต้องการ แต่ไม่มีในงบประมาณปีก่อน
2. จัดทำปฏิทินงบประมาณปีปัจจุบัน
3. จัดทำแบบคำของบประมาณ

กรกฎาคม และสิงหาคม

จัดทำประมาณค่าใช้จ่าย 1) การซ่อมสิ่งก่อสร้าง เครื่องมือและสื่อต่างๆ 2) การปรับปรุงสิ่งก่อสร้าง 3) การเปลี่ยนพาหนะที่ชำรุด 4) เงินเดือนของครูและบุคลากรอื่นๆ 5) แผนงานโครงการต่างๆ

ตุลาคม และมกราคม

1. แจกแบบฟอร์มของงบประมาณให้ครูในโรงเรียน
2. คำของบประมาณที่เกี่ยวกับการดำเนินการ และการบำรุงรักษาอาคาร สิ่งก่อสร้างและสิ่งแวดล้อม จะถูกนำเสนอต่อหน่วยงานส่วนกลาง

ธันวาคม และมกราคม

คณะกรรมการโรงเรียนตรวจสอบความต้องการ อาคารและเครื่องมือต่างๆ รับฟังและอภิปรายรายงานของคณะกรรมการหลักสูตรและโครงการ เห็นชอบรูปแบบของเอกสารงบประมาณ ทบทวน และอภิปรายเกี่ยวกับตารางเงินเดือน

กุมภาพันธ์

คำของบประมาณ ต่างๆ จะถูกนำเสนอไปที่หน่วยงานกลาง และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานกลางจะรวบรวมคำขอทั้งหมด

มีนาคม

1. จัดทำประมาณการรายได้ และวิเคราะห์ปรับรายการงบประมาณ
2. รายงานจากคณะที่ปรึกษาจะถูกจัดทำขึ้นและส่งให้คณะกรรมการการศึกษา และมีการร่างเอกสารงบประมาณ

มีนาคม-เมษายน

คณะกรรมการการศึกษาอนุมัติร่างเอกสารงบประมาณและจัดพิมพ์เผยแพร่ให้บุคคลต่างๆ

เมษายน พฤษภาคม มิถุนายน

1. ประชาชนได้รับแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับการขอรับเอกสารงบประมาณและกำหนดวันที่จะทำประชาพิจารณ์

2. งบประมาณได้รับอนุมัติก่อนวันที่ 30 มิถุนายน และจากได้รับอนุมัติภายใน 10 วัน ประชาชนจะได้รับแจ้งการเปลี่ยนแปลง และการปรับปรุงแก้ไขงบประมาณที่มีขึ้นระหว่างที่มีการประชุมอนุมัติงบประมาณ

3. รหัสบัญชีของงบประมาณปีใหม่ได้จัดทำขึ้นและบันทึกไว้ในระบบบัญชีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

สิงหาคม และกันยายน

ใช้ข้อมูลการสำมะโนนักเรียนครั้งล่าสุด เพื่อบำรุงค่าใช้จ่ายต่อไปนี้ 1) รถยนต์ 2) สื่อการเรียนการสอนในห้องเรียน 3) ขยายการภาคคะเนงบประมาณระยะยาว ออกไปอีก 1 ปี และทบทวนแผนระยะยาวถ้าจำเป็น

กันยายน

ระหว่างการประชุมครูและบุคลากรระดับก่อนประถม และนำให้ทุกคนเข้าใจกระบวนการจัดทำงบประมาณและปฏิทินงบประมาณ ที่ทุกคนต้องการปฏิบัติตาม นำเสนอเรื่องที่สำคัญในการจัดทำงบประมาณให้ทุกคนเข้าใจ และชักชวนให้ทุกคนช่วยเสนอแนะและให้คำแนะนำ

ตุลาคม

แต่งตั้งคณะกรรมการที่สำคัญ 1) คณะกรรมการหลักสูตร และโครงการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียน วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ และความต้องการของบุคลากร 2) คณะกรรมการสิ่งก่อสร้าง เพื่อกำหนดรูปแบบของสถานที่สิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ต้องการ และคณะกรรมการเหล่านี้จะต้องนำเสนอรายงานในเดือนมกราคม

การทบทวนแผนระยะยาว

1. ความหมาย

การวางแผน หมายถึง กระบวนการของการกำหนดอย่างแน่นอนว่าโรงเรียนจะทำอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโรงเรียน (Certo. 1986: 79)

การวางแผน คือ การเตรียมชุดของการตัดสินใจ หรือการเลือกสำหรับการดำเนินการในอนาคต โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ

การวางแผน คือ กระบวนการจุดมุ่งหมาย และตัดสินใจแต่ละขั้นตอนที่จะนำไปสู่การบรรลุผลตามเป้าหมาย (Wallace; & McMahon. 1994: 17)

การวางแผน คือ การกำหนดโครงการหรือแผนงานเพื่อบรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการ (Norton; et al. 1996: 132)

สรุป การวางแผน คือ การกำหนดวิธีการดำเนินการเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

2. องค์ประกอบ

องค์ประกอบของแผน ต้องมี 5 องค์ประกอบ (Finney. 1994: 32) คือ

1. บอกจุดหมาย ซึ่งจุดหมาย คือ ข้อความที่ระบุถึงผลที่จะต้องการให้เกิดขึ้น หลังจากดำเนินการตามแผน จุดมุ่งหมายอาจจะเปลี่ยนแปลงหากการจัดทำแผนมีความก้าวหน้าขึ้น
2. แผนต้องบอกว่า ทำอะไร แผนต้องระบุว่าจะต้องทำอะไร เพื่อให้บรรลุผลที่ตั้งไว้
3. แผนต้องบอกว่า จะทำอย่างไร โดยระบุวิธีการและแนวทางดำเนินการที่จะต้องใช้ในการทำสิ่งที่ต้องทำให้เสร็จ
4. แผนจะต้องบอกด้วยว่าจะต้องทำเมื่อไหร่ โดยกำหนดวัน เวลาที่จะทำกิจกรรมให้แล้วเสร็จ รวมทั้งผลสำเร็จขั้นสุดท้าย
5. แผนจะต้องบอกว่า จะใช้ทรัพยากรเท่าไร โดยระบุทรัพยากรที่ต้องใช้ในการดำเนินงานตามแผน ได้แก่ คน เงิน ทักษะที่เฉพาะ

ตามที่กล่าวข้างต้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของแผน ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่ควรบรรจุในแผน เช่น

1. แผนต้องบอกว่าทำไม เพื่อบอกเหตุผลของการเลือกกิจกรรมและกำหนดเวลาเพื่อให้บรรลุผลที่ต้องการ
2. สมมติฐานที่ใช้ในการทำแผน
3. แผนฉุกเฉิน ซึ่งจะใช้ในกรณีที่กิจกรรมที่ทำไม่ประสบความสำเร็จ
4. เป้าหมายของการสำเร็จ (Milestone) บอกเวลาและผลที่เกิดขึ้นในช่วงกลาง ซึ่งจะช่วยในการประเมินความก้าวหน้าของแผน

3. ประเภทของแผน

นอร์ตัน; และคณะ (Norton; et al. 1996: 132-133) กล่าวว่า การวางแผนมี 3 ระดับ ดังนี้

1. แผนกลยุทธ์ เป็นแผนที่กำหนดทิศทางขององค์กร เป็นการวางแผนเพื่อเดินไปสู่อนาคตที่คาดไว้
2. แผนระยะยาวเป็นแผนปฏิบัติการที่มีระยะเวลายาวมากกว่า 1 ปี แผนระยะยาวไม่มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมอย่างเจาะลึกเหมือนแผนกลยุทธ์ แต่แผนระยะยาวจะดำเนินรองรับแผนกลยุทธ์เช่นเดียวกับแผนปฏิบัติการ แต่มีระยะเวลายาวนานกว่า
3. แผนปฏิบัติการ เป็นแผนดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการ มีระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี การจัดทำงบประมาณเป็นส่วนหนึ่งของแผนปฏิบัติการ ในการทำแผนกลยุทธ์

มีการกำหนดให้มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย ผู้ที่ทำแผนปฏิบัติการต้องจัดทำแผน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในแผนกลยุทธ์ ซึ่งก็หมายถึง แผนกลยุทธ์ได้ถูกนำไปสู่การปฏิบัติ โดยการปฏิบัติ โดยการแปลงเป็นแผนปฏิบัติการ

ฟิดเลอร์ (Fidler. 2002: 1) กล่าวว่า การแบ่งประเภทของแผนตามระยะเวลา มี 2 ประเภท คือ แผนระยะยาว เป็นแผนที่เขียนกว้างๆ จะไม่มีรายละเอียด แต่จะมีความชัดเจนเพียงพอที่จะกำหนดทิศทาง ซึ่งช่วยในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ การไม่มีรายละเอียดเป็นลักษณะของการขึ้นามากกว่าเป็นแนวทางที่ชัดเจนแน่นอน และเป็นแผนระบุ จะทำอะไร เมื่อไร ใครทำ ใช้มาตรฐานอะไร และใช้ทรัพยากรอะไร

สรุป แผนพัฒนาโรงเรียน เป็นแผนที่สถานศึกษาจัดทำขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนองค์ประกอบของแผนพัฒนาโรงเรียนจะประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นแนวระยะยาว มีระยะเวลาประมาณ 3-5 ปี เป็นการกำหนดทิศทางของสถานศึกษา ได้แก่ วิสัยทัศน์ พันธกิจ จุดมุ่งหมายระยะยาว รวมทั้งการกำหนดกลยุทธ์ที่จะดำเนินการ

2. ส่วนที่เป็นแผนระยะสั้น มีระยะเวลา 1 ปี แยกย่อยมาจากแผนระยะยาว มีการกำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินการ และจุดมุ่งหมายระยะสั้นที่ชัดเจนและเฉพาะเจาะจง

ดังนั้น การจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียน จะต้องมีการจัดทำทั้งแผนระยะยาวและแผนระยะสั้น แผนระยะยาวที่จัดทำ คือ แผนกลยุทธ์ที่มีระยะยาว 3-5 ปี แผนระยะสั้นที่จัดทำ คือ แผนปฏิบัติการ มีระยะเวลา 1 ปี

การจัดทำแผนระยะสั้น

การจัดทำแผนระยะสั้นเป็นการนำแผนระยะยาวมาวางแผนดำเนินการเป็นรายปี แผนระยะสั้นที่สถานศึกษาจัดทำมีระยะเวลา 1 ปี ตามปีงบประมาณ เรียกว่า แผนปฏิบัติการ

1. ความหมาย

แผนปฏิบัติการ คือ แผนดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายและความคาดหวัง ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการตามแผนกลยุทธ์ เป็นแผนปฏิบัติการที่เน้นเกี่ยวกับการเพิ่มผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน เป็นแผนที่ต้องการให้โรงเรียนหรือครูแต่ละคนแปลเป้าหมายโดยภาพรวมของโรงเรียนไปสู่งานที่ตนเองรับผิดชอบ เป็นแผนระยะสั้น มีอธิบายกิจกรรมสำคัญที่จะทำให้งานสำเร็จ มีการพัฒนาไปเรื่อยๆ จนกว่างานจะเสร็จ (Davies; & Ellison. 2003: 168)

สรุปแผนปฏิบัติการ คือ แผนระยะสั้นมีระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี เป็นแผนที่ดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายระยะสั้น ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายระยะยาวในแผนกลยุทธ์

2. กระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการ

เดวีส์ และเอลลิสัน (Davies; & Ellison. 2003: 168) ได้กล่าวถึง การแผนปฏิบัติการจะต้องมีขั้นตอน ดังนี้

1. แปลงเป้าหมายกว้างๆ ให้เป็นหมายเหตุเฉพาะ โดยมีจุดเน้นที่การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน

2. ทุกคนในองค์กรมีส่วนร่วมในการจัดทำ
3. มีการวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของงาน
4. จัดสรรทรัพยากร
5. มีกระบวนการควบคุม กำกับ ติดตาม
6. การประเมินผล

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545: 98) ได้เสนอแนะกระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการมี 2 ขั้นตอนหลัก คือ

1. ขั้นการศึกษากรอบเงื่อนไขประจำปีจากหน่วยงานต้นสังกัด ได้แก่ กรอบนโยบาย กรอบเป้าหมายของผลผลิตหลักที่ต้องการ และกรอบวงเงินงบประมาณที่ได้รับจัดสรร
2. ขั้นการเปลี่ยนแผนกลยุทธ์เป็นแผนปฏิบัติการประจำปี 5 ขั้นตอนย่อย ดังนี้ 1) ทบทวนสาระสำคัญของแผนกลยุทธ์ เพื่อปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ 2) กำหนดเป้าหมายและผลผลิตหลักประจำปีของหน่วยงาน 3) จัดทำรายละเอียด แผนงาน/โครงการ กิจกรรม ให้เชื่อมโยงกับกลยุทธ์ระดับองค์กร แผนงานและโครงการ 4) จัดทำแผนกำกับติดตาม ประเมินผล และรายงาน

สรุป แผนปฏิบัติการ คือ แผนระยะสั้นมีระยะเวลา 1 ปี เป็นแผนที่ดำเนินการตามกลยุทธ์ เป็นแผนที่ดำเนินการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายระยะสั้น โดยมีขั้นตอนในการจัดทำ ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายระยะสั้นโดยแปลงจุดหมายในแผนกลยุทธ์ให้มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น
2. กำหนดแผนงาน/โครงการ กิจกรรม
3. กำหนดเกณฑ์/ตัวชี้วัด
4. กำหนดเวลาดำเนินการและแล้วเสร็จ
5. กำหนดผู้รับผิดชอบ

การประมาณการรายรับ-รายจ่าย

1. การประมาณการรายรับรายจ่ายได้

การประมาณการรายได้ เป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการงบประมาณ และเป็นเงื่อนไขที่จะดำเนินการส่วนอื่นๆ ในกระบวนการงบประมาณ การประมาณการรายได้ที่ไม่ดี ทำให้

เกิดปัญหา คือ ถ้าประมาณการเกินไป จะทำให้ค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอ แต่ถ้าประมาณต่ำเกินไปทำให้ต้องตัดลดบางโครงการต่างๆ ที่มีงบประมาณเพียงพอที่จะดำเนินการ ประการรายได้มีผลกระทบต่อการตัดสินใจด้านนโยบายที่สำคัญ เช่น การกำหนดอัตราภาษี และกำหนดอัตราบุคลากร การประมาณการรายได้ จึงถือเป็นหัวใจของกระบวนการจัดทำงบประมาณ กระบวนการในการประมาณการรายได้ มี 5 ขั้นตอน (Kravchuk; & Schack. 1996: 348) ได้แก่

1. การประมาณการวงเงินรายได้เบื้องต้น ซึ่งฝ่ายงบประมาณขององค์กรจะเป็นผู้จัดทำ
2. การปรับประมาณรายได้เบื้องต้นอย่างไม่เป็นทางการ โดยที่ปรึกษาและบุคลากรในองค์กร รวมทั้งเจ้าหน้าที่งบประมาณของสภา และจากฝ่ายทำบัญชีของสำนักงานที่อยู่ระดับเหนือขึ้นไป
3. การนำเสนอประมาณการรายได้ต่อสภาเมืองทางการ
4. การปรับวงเงินประมาณการรายได้ตามข้อเสนอของสภาเมือง
5. การอนุมัติวงเงินประมาณการรายได้ในงบประมาณที่อนุมัติทั้งหมด

เคลย์ (Kley. 1992: 217-219) ได้นำเสนอวิธีประมาณการรายได้มี 4 วิธี

1. วิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เป็นการคาดคะเนโดยให้บุคคลที่มีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความเชี่ยวชาญมาคาดคะเน โดยใช้ข้อมูลแนวโน้มทางเศรษฐกิจและข้อมูลสภาพแวดล้อมอื่นๆ
2. การวิเคราะห์แนวโน้มของเวลา โดยการรวบรวมข้อมูลในปีที่ผ่านมา เป็นการคาดคะเนจากข้อมูลที่เกิดขึ้นในอดีต วิธีที่สะดวกในการคาดคะเนวิธีนี้ คือ การใช้กราฟ ซึ่งจะให้เห็นแนวโน้มที่ชัดเจนกว่าการแสดงเป็นตัวเลข
3. วิธีศึกษาสาเหตุ เป็นวิธีที่ไม่ได้ใช้ตัวแปรเพียงตัวเดียวในอดีต เหมือนวิธีศึกษาแนวโน้ม แต่เป็นการวิเคราะห์ตัวแปรมากกว่า 2 ตัว ที่ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นการคาดคะเนโดยใช้ตัวแปรหน่วย 1 ตัว หรือมากกว่า 1 ตัว คาดคะเนรายได้
4. วิธีผสม เป็นการคาดคะเนโดยใช้วิธีเชิงคุณภาพ วิธีวิเคราะห์แนวโน้มและวิธีศึกษาสาเหตุ

สตีเวนสัน (Stevenson. 2002: 71-73) ได้กล่าวถึง สิ่งที่ควรคำนึงเกี่ยวกับการประมาณและขั้นตอนในการประมาณการไว้ ดังนี้

1. เทคนิคในการคาดคะเนมีสมมติฐานว่า ระบบที่เกิดขึ้นในอดีตยังมีดำเนินการต่อไปในอนาคต

2. การคาดคะเนคงให้สมบูรณ์ได้ยาก สิ่งที่เกิดขึ้นจริงมักจะแตกต่างจากที่งบประมาณการไว้

3. การประมาณการเป็นกลุ่มจะถูกต้องมากกว่าประมาณการเป็นบุคคล

4. การประมาณในช่วงระยะเวลาสั้นจะถูกต้องมากกว่าการประมาณในระยะยาว

ขั้นตอนในกระบวนการประมาณการ

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการประมาณการ
2. กำหนดระยะเวลาที่ประมาณการ
3. เลือกเทคนิคในการประมาณการ
4. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
5. เตรียมประมาณโดยใช้เทคนิคที่เหมาะสม
6. ติดตามกำกับผลการประมาณการ

ปรีชา คัมภีปกรณ (2541: 25) กล่าวว่า รายรับของสถานศึกษานั้นมีที่มาหลายแหล่ง คือ

1. งบประมาณแผ่นดิน สถานศึกษาที่เป็นของราชการ งบประมาณแผ่นดินถือว่าเป็นแหล่งทรัพยากรใหญ่ที่สุด ในส่วนงบประมาณโรงเรียน รัฐบาลจัดสรรให้แก่กระทรวง ทบวงต่างๆ และกระทรวงก็จัดสรรให้ กรม กอง แต่ละหน่วยงานย่อย ตลอดจนโรงเรียนต่างๆ ตามสายการบังคับบัญชา

2. เงินนอกงบประมาณ เป็นเงินนอกเหนือจากงบประมาณแผ่นดิน หรือเป็นเงินที่สถานศึกษานั้นสามารถจัดหามาได้ และสามารถจัดทำโครงการเพื่อใช้ในกิจกรรมของโรงเรียนได้ เช่น

2.1 เงินบำรุงการศึกษา เป็นเงินที่สถานศึกษารับไว้เป็นกรรมสิทธิ์ เพื่อบำรุงการศึกษาของสถานศึกษา เช่น ค่าจำหน่ายบัตรสมัคร ค่าธรรมเนียมแรกเข้า ค่าบำรุงโรงเรียน ค่าวัสดุ การศึกษาห้องสมุด ค่าบำรุงสุขภาพ ห้องพยาบาล ค่าธรรมเนียมการสอบและค่าธรรมเนียมอื่นๆ

2.2 เงินผลประโยชน์ เช่น ค่าเช่าที่ ค่าประมูลร้านค้าของโรงเรียน ค่าบริการฝึกอบรม เงินจากกิจกรรมของโรงเรียน เงินตอบแทนจากบริการของโรงเรียน เงินรับจ้างทำของ เงินจากโครงการอาหารกลางวัน เป็นต้น

2.3 เงินบริจาค เป็นเงินที่ผู้มอบให้สถานศึกษาทั้งมีการระบุวัตถุประสงค์และไม่ระบุวัตถุประสงค์

3. เงินจากการลงทุน สถานศึกษาที่เป็นของเอกชน แหล่งเงินรายได้ส่วนใหญ่มาจากการลงทุนของสถานศึกษานั้น รวมกับรายได้ที่เรียกจากผู้เรียน

4. ทรัพยากรจากชุมชน ชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีความสำคัญมาก สถาบันการศึกษาได้รับการสนับสนุนทรัพยากรแทบทุกประเภทจากชุมชน แหล่งทรัพยากรของชุมชนประกอบด้วย บุคคล องค์กรต่างๆ เช่น สมาคม มูลนิธิ องค์กรการกุศลต่างๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอวิธีการประมาณรายได้ของสถานศึกษาไว้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2543: 86-90) ดังนี้

1. การประมาณการรายได้จากเงินงบประมาณ ในส่วนของงบดำเนินการ ซึ่งจะได้รับจัดสรรเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวของนักเรียน มีขั้นตอนดังนี้

1.1 สำรวจสภาพนักเรียนปัจจุบัน โดยจำแนกออกเป็นนักเรียนในเขตบริการ นอกเขตที่บริการ และนักเรียนต่างสัญชาติ นักเรียนที่มีชื่อในทะเบียนราษฎร

1.2 วิเคราะห์แนวโน้มการจัดการสถานศึกษาของสถานศึกษาว่าจะต้องขยายระดับการศึกษาเพิ่มขึ้นหรือลดลงหรือไม่ จะต้องจัดการศึกษาพิเศษสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาส หรือต้องจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้น

1.3 สำรวจผู้อยู่ในเกณฑ์เข้าเรียนตามทะเบียนราษฎร และหาข้อมูลเพื่อจัดกลุ่มประเภทผู้เรียน

1.4 ศึกษาวิเคราะห์ คาดคะเนจำนวนนักเรียน โดยแยกผู้เรียนตามประเภทและระดับการศึกษา การคาดคะเนแต่ละชั้นให้จำแนก 4 ประเภท คือ เด็กปกติ เด็กด้อยโอกาส เด็กพิการ เด็กความสามารถพิเศษ

2. การประมาณการรายได้จากเงินนอกงบประมาณ เงินนอกงบประมาณของสถานศึกษา มีดังนี้

2.1 เงินค่าธรรมเนียม ได้แก่ เงินที่เรียกเก็บจากผู้เรียน ในกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดเกินกว่ามาตรฐาน หลักสูตรที่กำหนด เช่น ค่าเรียนว่ายน้ำ ค่าเรียนคอมพิวเตอร์ ค่าเรียนหลักสูตรสอนภาษา เป็นต้น

2.2 รายได้จากการให้บริการ เป็นรายได้ที่สถานศึกษาจัดบริการทางการศึกษา ที่ไม่ขัดแย้งกับนโยบาย วัตถุประสงค์ และภารกิจหลักของสถานศึกษา รวมถึงค่าบริการเสริมที่สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียน เช่น บริการอินเทอร์เน็ต บริการรับผลิตสินค้าและบริการ เป็นต้น

2.3 เงินผลประโยชน์จากทรัพย์สิน เป็นประโยชน์ที่เกิดจากที่ราชพัสดุและจากทรัพย์สินอื่นๆ

2.4 เบี้ยปรับจากการลาศึกษาของข้าราชการ เป็นประโยชน์เกิดจากที่ราชพัสดุและจากทรัพย์สินอื่นๆ

2.5 เบี้ยปรับจากการผิดสัญญา ซื้อทรัพย์สิน สิ่งของ หรือสัญญาเช่าสถานศึกษาจัดซื้อ จัดจ้าง หรือเช่า ไม่ว่าจากเงินงบประมาณหรือเงินนอกงบประมาณ

2.6 เงินบริจาคโดยมีวัตถุประสงค์

2.7 เงินอุดหนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.8 ดอกเบี้ย

2.9 รายได้อื่น

ข้อมูลสำคัญอีกตัวหนึ่งในการประมาณการรายได้ของโรงเรียน คือ การคาดคะเนจำนวนนักเรียน การบริหารงบประมาณแบบกระจายอำนาจให้กับโรงเรียน โดยจัดสรรงบประมาณเป็นงบล่าช้าให้โรงเรียนมีอิสระในการใช้จ่าย วิธีการจัดสรรที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย คือ การจัดสรรเป็นงบรายหัวนักเรียน การจัดงบประมาณ การคาดคะเนจำนวนนักเรียนเป็นเรื่องสำคัญมาก ในการจัดทำงบประมาณ เพราะมีผลกับงบประมาณทั้งด้านรายรับและรายจ่าย ดังนั้น จึงต้องศึกษาวิธีการคาดคะเนนักเรียนให้ถูกต้องและใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด

สรุป การประมาณการรายได้ เป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกตอนหนึ่งในกระบวนการงบประมาณ การประมาณการรายได้ที่คาดเคลื่อนจากความเป็นจริงมากๆ ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ ดังนั้น สถานศึกษาต้องมีวิธีการประมาณที่รอบคอบ รายได้ของสถานศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาจาก 2 แหล่งใหญ่ คือ

1. จากเงินงบประมาณส่วนใหญ่จะได้รับจัดสรรเป็นรายหัว ดังนั้น การจะประมาณการรายได้จากเงินงบประมาณได้ถูกต้องใกล้เคียงกับความจริง ต้องสามารถคาดคะเนนักเรียนที่จะเข้าเรียนในแต่ละปีได้ถูกต้อง

2. จากเงินนอกงบประมาณ ได้แก่ เงินบริจาค เงินรายได้ของสถานศึกษา ฯลฯ

2. การประมาณการรายจ่าย

การประมาณการรายจ่าย เป็นการคำนวณค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ เมื่อมีการคำนวณรายจ่ายแล้ว จะต้องมีการจำแนกประเภทงบประมาณ การจำแนกประเภทงบประมาณนั้นเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการจัดทำงบประมาณ การวิเคราะห์ การพิจารณาจัดสรร และการอนุมัติงบประมาณ รวมทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารและการตรวจสอบควบคุมการใช้จ่าย และผลการปฏิบัติงานอีกด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับงบประมาณเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นสำหรับการกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดทำโครงการและการบริหารงาน การจำแนกประเภทงบประมาณ

สามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ในการวางแผน การจัดทำโครงการ การบริหารและตรวจสอบควบคุม การปฏิบัติงานได้อย่างกว้างขวาง

การจำแนกประเภทงบประมาณก็คือ การจัดหมวดหมู่ของรายรับ-รายจ่าย ในลักษณะต่างๆ เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหาร การศึกษาเปรียบเทียบ การปรับปรุงเป้าหมายและนโยบาย การที่จะจัดให้มีการจำแนกประเภทงบประมาณได้ในหลายๆ วัตถุประสงค์ ดังนั้น การจำแนกประเภทงบประมาณรายจ่ายของรัฐบาลองค์กรต่างๆ จึงจัดทำกันอยู่ หลายแบบ และเทคนิคการจำแนกประเภทงบประมาณให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวางได้นั้น จำเป็นต้องพิจารณาจัดให้สอดคล้องกับลักษณะของงานที่องค์กรดำเนินการอยู่ด้วย เพื่อช่วยให้เกิดความสะดวกต่อการตัดสินใจในทุกขั้นตอนของกระบวนการงบประมาณ

การจำแนกประเภทงบประมาณ แบ่งได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. การจำแนกประเภทรายจ่ายตามลักษณะเศรษฐกิจ คือ การจำแนก รายจ่ายออก เพื่อแสดงให้เห็นผลทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการใช้จ่ายรัฐบาล เช่น จำแนก 2 กลุ่ม คือ รายจ่ายประจำและรายจ่ายลงทุน
2. จำแนกตามลักษณะงาน หมายถึง การจำแนกประเภทรายจ่ายใน งบประมาณออกเป็นหมวดหมู่ ตามลักษณะงานที่รัฐบาลดำเนินงานในแต่ละด้าน เช่น จำแนกเป็น รายจ่ายด้านบริหารทั่วไป รายจ่ายด้านป้องกันประเทศ รายจ่ายด้านบริการสังคม
3. จำแนกตามแผนงาน หมายถึง การจำแนกรายจ่ายที่จะใช้จ่ายเพื่อ วัตถุประสงค์ที่แตกต่างออกจากกัน โดยรวมเอารายจ่ายลักษณะกิจกรรมที่จะดำเนินการเพื่อวัตถุประสงค์ เดียวกัน หรือเกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งกระจายอยู่ในหน่วยงานต่างๆ เข้าไว้เป็นหมวดหมู่ภายใต้แผนงาน เดียวกัน
4. จำแนกตามหน่วยงาน คือ การจำแนกรายจ่ายในงบประมาณที่จะจัดสรร ไว้สำหรับส่วนกลาง และให้แก่หน่วยงานต่างๆ เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการออกจากกันให้เห็นเด่นชัด ว่าเป็นรายจ่ายสำหรับส่วนกลางเป็นจำนวนเท่าใด และเป็นของแต่ละหน่วยงานจำนวนเท่าใด ตัวอย่างเช่น การจำแนกเป็นงบกลาง และงบรายการทรวง ทบวง กรม
5. การจำแนกประเภทตามหมวดและรายการ หมายถึง การจำแนกรายจ่าย ในงบประมาณที่จะใช้จ่ายในการจ่ายบุคลากร และซื้อวัสดุของ ออกเป็นหมวดหมู่และรายการ โดยละเอียด โดยจัดให้รายการรายจ่ายที่มีลักษณะเดียวกันหรือโดยวิธีเดียวกัน อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน เช่น การจำแนกเป็นรายเงินเดือน รายจ่ายหมวดค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ (ธงชัย ลำดับวงศ์; และ พิสิฐ ลิ้อาธรรม. 2544: 415)

สรุปได้ว่า การประมาณการรายจ่ายตามระบบงบประมาณ เป็นกระบวนการ จำแนกรายจ่ายออกแต่ละด้านให้เหมาะสมในแต่ละรายการ โดยจำแนกความเหมาะสมทั้งด้าน ประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้ประโยชน์สูงสุด

การอนุมัติงบประมาณ

การอนุมัติงบประมาณ มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ปภาวดี ดุลยจินดา และธงชัย ลำดับวงศ์ (2544: 534) กล่าวถึง การอนุมัติงบประมาณ หมายถึง การพิจารณาข้อเสนอเกี่ยวกับแผนการใช้จ่ายและการจัดหารายได้ ซึ่งฝ่ายบริหารจัดทำเป็น เอกสารเพื่อเสนอต่อฝ่ายนิติบัญญัติพิจารณาอนุมัติงบประมาณต่อไป

ฟินนี่ (Finey. 1994: 15) ให้ความหมาย การอนุมัติงบประมาณ หมายถึง การอนุมัติงาน ที่จะทำเป็นเอกสารในปิ่นหน้าและทรัพยากรที่จะใช้ในการทำงานนั้น

แฟกเลอร์ (Flagler. 2005: online) ได้ให้ความหมายของการอนุมัติงบประมาณ หมายถึง แผนทางการเงิน ซึ่งประกอบด้วยรายได้และรายจ่าย ได้รับการพิจารณาและปรับปรุงจากผู้มีอำนาจ ในช่วงเริ่มต้นปีงบประมาณ

จากนักวิชาการให้ความหมายสรุปได้ว่า การอนุมัติงบประมาณ เป็นการวางแผนใช้จ่าย และหารายได้จัดทำเป็นเอกสารเสนอต่อฝ่ายนิติบัญญัติในปีงบประมาณ เพื่อใช้จ่ายตามแผนที่วางไว้

การพิจารณางบประมาณ

กระบวนการพิจารณาอนุมัติงบประมาณของไทย มีขั้นตอน (สำนักงานงบประมาณ. 2544: 15) ดังนี้

1. สำนักงานงบประมาณ เสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ รายจ่ายประจำปี ต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาเห็นชอบ
2. หลังจากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบแล้ว นายกรัฐมนตรีจะนำร่างพระราชบัญญัติ เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณา
3. สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ โดยแบ่งออกเป็น 3 วาระ วาระที่ 1 เป็นการพิจารณารับหลักการ และตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติฯ วาระที่ 2 เป็นการพิจารณาโดยคณะกรรมการ โดยพิจารณารายละเอียดงบประมาณของส่วนราชการ และรัฐวิสาหกิจ ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจจะต้องชี้แจง อธิบายการตั้งงบประมาณของส่วนราชการ และรัฐวิสาหกิจต่อคณะกรรมการฯ ดังกล่าว และสภาผู้แทนเต็มสภา โดยเรียงตามมาตราอาจมีมติ เพื่อแก้ไข และวาระที่ 3 เป็นการพิจารณาอนุมัติให้ใช้เป็นกฎหมาย
4. เมื่อสภาผู้แทนได้ให้ความเห็นชอบต่อร่างพระราชบัญญัติฯ ร่างพระราชบัญญัติฯ ก็จะถูกนำเสนอต่อวุฒิสภาเพื่อพิจารณาต่อไป

5. หากร่างพระราชบัญญัติฯ ผ่านความเห็นชอบจากวุฒิสภาแล้วก็จะถูกส่งไปที่นายกรัฐมนตรี

6. นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัติฯ พูลเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย

7. ใช้บังคับเป็นกฎหมายงบประมาณรายจ่ายประจำปี

การอนุมัติงบประมาณ ผู้มีอำนาจพิจารณาอนุมัติ ควรมีบทบาทหน้าที่ในการพิจารณางบประมาณ ดังนี้

1. การพิจารณากำหนดนโยบายงบประมาณ เป็นการพิจารณาขนาดของรายจ่าย รายได้ และการขาดดุลงบประมาณอันเป็นส่วนรวม ประเทศที่มีการปกครองแบบรัฐสภา เช่น สหราชอาณาจักร ฝ่ายนิติบัญญัติจะมีบทบาทในเรื่องนี้มาก

2. การพิจารณาอนุมัติแผนงาน โครงการ โดยที่ขนาดของรายจ่าย รายได้ และการขาดดุลงบประมาณ เป็นแค่เพียงภาพรวมที่แสดงให้เห็นถึงระดับการใช้จ่าย และการจัดหารายรับ ดังนั้น การที่พิจารณาแต่เพียงภาพรวมยังไม่เป็นการเพียงพอ ผู้อนุมัติงบประมาณจำเป็นจะต้องพิจารณาเป็นส่วนๆ ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้พิจารณาถึงแผนงาน งาน โครงการที่ดำเนินการว่าแผนงาน งาน โครงการใดๆ จะไม่อำนวยความสะดวกอย่างแท้จริง หรือยากแก่การนำไปปฏิบัติ ก็จะได้ระงับหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนงาน งาน โครงการนั้นๆ เสีย เพื่อมิให้การดำเนินงาน และใช้จ่ายเงินแผ่นดินในลักษณะที่ไม่เป็นประโยชน์

3. การพิจารณาลักษณะที่สำคัญ และคุณภาพของการให้บริการของหน่วยงาน โดยที่ลักษณะและคุณภาพของบริการที่จะให้แก่ประชาชน ย่อมแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของแผนการ ใช้จ่ายเงินแผ่นดินหากการให้บริการมีลักษณะที่ดีมีคุณภาพ ประโยชน์ก็จะตกแก่ประชาชน ตัวอย่างเช่น การจัดบริการเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้แก่ ประชาชน หากมีลักษณะที่จะทำให้ประชาชนได้รับบริการอย่างทั่วถึง สะดวก รวดเร็ว และคนส่วนใหญ่จะมีอันตรายในอัตราที่น้อยที่สุด ก็แสดงว่า บริการในเรื่องนี้มีลักษณะและคุณภาพที่ดี ฝ่ายอนุมัติงบประมาณควรพิจารณาในเรื่องเหล่านี้ ในการพิจารณาดังกล่าวจะต้องพิจารณาทั้งในเรื่องหลักการ วิธีการดำเนินงาน และรายละเอียดค่าใช้จ่าย เพื่อพิสูจน์ลักษณะที่ดีและควมมีคุณภาพของบริการ รวมทั้งความประหยัดในการใช้จ่ายเงิน (ปภาวดี ดุลยจินดา; และธงชัย ลำดับวงศ์. 2544: 536-537)

ในการอนุมัติงบประมาณจะต้องมีการจัดทำเอกสารงบประมาณ เพื่อเสนอต่อผู้มีอำนาจอนุมัติ และเผยแพร่เอกสารงบประมาณที่ได้รับอนุมัติให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจ ซึ่งจะได้กล่าวถึง การจัดทำเอกสารงบประมาณในลำดับต่อไป

การจัดทำเอกสารงบประมาณ

การจัดทำเอกสารงบประมาณ นับเป็นประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งในขั้นตอนของการอนุมัติงบประมาณ พร้อมกับการ เพราะจะต้องนำเสนอภาพรวม และรายละเอียดของงบประมาณให้ผู้มีอำนาจอนุมัติพิจารณา มีเหตุผลสนับสนุนรายการที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ

จาร์วิส เจนทรี และสตีเฟนส์ (Jarvis; Gentry; & Stephens. 1967: 127-128) เห็นว่าเอกสารงบประมาณควรนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแผนพัฒนาการศึกษา ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องใช้ และแผนรายได้รูปแบบเอกสารงบประมาณที่จะนำเสนอต่อผู้อนุมัติ และประชาชนทั่วไป ควรประกอบด้วย

1. แผนงานทางการศึกษา
 - 1.1 หน้าที่หรือจุดมุ่งหมาย
 - 1.2 โครงสร้างองค์กรของโรงเรียน
 - 1.3 แผนการนิเทศ
 - 1.4 บุคลากรที่ทำการสอน
 - 1.4.1 วุฒิ
 - 1.4.2 ประสบการณ์
 - 1.4.3 ตารางเงินเดือน
 - 1.5 หลักสูตรและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น
 - 1.6 ลูกจ้างที่ไม่ใช่ครูผู้สอน
 - 1.7 จำนวนนักเรียนที่เข้าเรียน ออกกลางคัน เป็นต้น
 - 1.8 อัตราส่วนครูต่อนักเรียน
 - 1.9 วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ห้องสมุดโรงเรียน
2. การประมาณค่าใช้จ่าย
 - 2.1 รายละเอียดการคำนวณค่าใช้จ่ายของแต่ละหมวดรายจ่าย
 - 2.2 ข้อมูลที่ใช้ในการคำนวณและรายละเอียดในการคำนวณ
 - 2.3 สรุปค่าใช้จ่าย
3. การประมาณการรายได้
 - 3.1 การวิเคราะห์แหล่งรายได้
 - 3.1.1 จากรัฐบาลกลาง
 - 3.1.2 จากมลรัฐ
 - 3.1.3 จากเคาน์ตี้

อื่นๆ

3.1.4 จากท้องถิ่น

3.1.4.1 การประมาณค่าทรัพย์สิน

3.1.4.2 ร้อยละของภาษีทรัพย์สินที่จัดเก็บ

3.2 สรุปรายได้ทั้งหมด

4. เปรียบเทียบประมาณค่าใช้จ่าย และประมาณการรายได้
5. แผนระยะยาวของโรงเรียน
6. บทสรุป

อย่างไรก็ดี จะต้องมีการพิมพ์เอกสารงบประมาณแจกจ่ายทุกคน และควรมีรูปแบบกิจกรรมโครงการที่เด่นๆ ของโรงเรียนในเอกสารนี้ด้วย ถ้าไม่มีงบประมาณก็ควรอัดสำเนาแจก ไม่ควรใช้คำศัพท์เทคนิค หรือศัพท์ทางวิชาชีพ ซึ่งทำให้ผู้อื่นไม่เข้าใจ ควรนำเสนอด้วยข้อความที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย

สตูปส์ ราฟเฟอร์ตี้ และจอห์นสัน (Stoops; Rafferty; & Johnson. 1980: 139) เห็นว่า เอกสารงบประมาณ ควรมีข้อมูลต่อไปนี้

1. ปรัชญาทางการศึกษาที่ใช้ในการจัดทำงบประมาณ
2. โครงการต่างๆ ที่จัดขึ้น
3. ข้อมูลแนวโน้มการเติบโตของประชากร
4. สรุปงบประมาณ
5. นิยามศัพท์เฉพาะ
6. ข้อมูลสนับสนุนการทำงานงบประมาณ
7. ดัชนี

รีบอร์ และรีบอร์ (Rebore; & Rebore. 1993: 101) เสนอว่า เอกสารงบประมาณ ควรนำเสนอเนื้อหาต่อไปนี้

แผนการศึกษา

1. จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ และลำดับความสำคัญของโรงเรียน
2. ระบบองค์กรของโรงเรียน
3. โครงการทางการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
4. โครงการด้านบริหารและนิเทศ
5. ข้อมูลครูผู้สอน (วุฒิ ประสบการณ์ การจ้าง ขึ้นเงินเดือน)
6. ข้อมูลบุคลากรที่ไม่มีวุฒิ
7. จำนวนนักเรียนที่เข้า

8. อัตราส่วนครู: นักเรียน
9. วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือต่างๆ
10. การคำนวณค่าใช้จ่าย
11. สรุปค่าใช้จ่าย
12. รายละเอียดการคำนวณค่าใช้จ่ายแต่ละประเภท
13. รายละเอียดข้อมูลที่ใช้ในการคำนวณ

การคำนวณรายได้

1. สรุปรายได้ที่คาดคะเนว่าจะได้รับทั้งหมด
2. วิเคราะห์รายได้
 - 2.1 รัฐบาลกลาง
 - 2.2 มลรัฐ
 - 2.3 เคานตี
 - 2.4 ท้องถิ่น (การประมาณทรัพย์สิน อัตราภาษีเรียนเก็บ และอื่นๆ)

เดรก และโร (Drake; & Roe. 1994: 78) ได้กล่าวถึง การจัดทำเอกสารงบประมาณไว้ว่า เอกสารงบประมาณ คือ การนำเสนอแบบลายลักษณ์อักษรของผู้บริหารโรงเรียน โดยแปลแผนงานด้านการศึกษาเป็นค่าใช้จ่าย และชี้ให้เห็นถึงรายได้ที่คาดว่าจะได้รับและที่ต้องการ เอกสารงบประมาณควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. ปรัชญางบประมาณ
2. ภาพรวมโรงเรียนและบุคลากร
3. แผนการศึกษา
 - 3.1 พันธกิจ
 - 3.2 จุดมุ่งหมาย/ลำดับความสำคัญ
 - 3.3 แผนงานด้านการศึกษา รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้เกิดขึ้น
4. การประมาณค่าใช้จ่าย
 - 4.1 สรุปค่าใช้จ่าย
 - 4.2 รายละเอียดงบประมาณแต่ละหมวดรายจ่าย
 - 4.3 ข้อมูลที่ใช้ในการประมาณการ
5. การประมาณการรายได้
 - 5.1 สรุปรายได้ที่คาดคะเน
 - 5.2 วิเคราะห์แหล่งของรายได้

5.2.1 รัฐบาลกลาง

5.2.2 มลรัฐ

5.2.3 จังหวัด

5.2.4 ท้องถิ่น (โครงสร้างของภาษี)

6. ข้อเปรียบเทียบ เป็นการเปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายปีที่ผ่านมา

ดังนั้น เอกสารงบประมาณจะประกอบด้วย 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ แผนด้านการศึกษา (Education Plan) แผนค่าใช้จ่าย (Expenditure Plan) และแผนด้านรายรับ (Revenue Plan) แผนการด้านการศึกษานำเสนอภาพรวมของโครงการและบริการต่างๆ ที่โรงเรียนจัดทำแผนค่าใช้จ่ายเป็นการแปลโครงการและการบริหารเป็นจำนวนเงิน เพื่อให้ผู้อนุมัติงบประมาณมองเห็นงบประมาณที่จะใช้ในปีต่อไป แผนรายรับจะแสดงการวิเคราะห์แยกแยะแหล่งรายได้ต่างๆ ของโรงเรียน

คันทิงแฮม และคอร์ดีโร (Cunningham; & Cordeiro. 2000: 357) เห็นว่ารูปแบบของเอกสารงบประมาณ ควรมีดังนี้

1. รูปแบบของเอกสาร

- 1.1 รายชื่อของคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่จัดทำงบประมาณ
- 1.2 ผังการจัดองค์ และรายชื่อผู้บริหาร
- 1.3 สาส์นจากหน่วยงานระดับเหนือขึ้นไป
- 1.4 กราฟฟิค/ศิลปะการจัดรูปเล่ม แผนภูมิ รูปภาพ ตาราง
- 1.5 ใช้ภาษาง่าย หลีกเลี่ยงคำศัพท์เฉพาะ
- 1.6 ขนาดและรูปร่างของเอกสารพอเหมาะ
- 1.7 อภิธานศัพท์
- 1.8 ข้อสรุปสำหรับผู้บริหาร

2. เนื้อหา และข้อมูลที่รวบรวมในเอกสาร

- 2.1 จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของโรงเรียน
- 2.2 แนวทางการจัดทำงบประมาณ หรือการจัดลำดับความสำคัญ
- 2.3 สรุปงบประมาณจำแนกตามหมวดรายจ่าย
- 2.4 สรุปภาพรวมงบประมาณของโรงเรียน
- 2.5 งบประมาณปีที่ผ่านมา (ค่าใช้จ่าย 5 ปี ที่ผ่านมา)
- 2.6 ประมาณการรายได้
- 2.7 อภิปรายผลกระทบจากอัตราภาษี

2.8 อภิปรายปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการใช้จ่าย (เช่น การทำสัญญา ภาวะเงินเฟ้อ)

2.9 อภิปรายผังบัญชี

2.10 การวัดผลการปฏิบัติงาน (ดูข้อมูลจากการสอบ)

2.11 การคาดคะเนนักเรียนที่จะเข้ามาเรียนในแต่ละชั้น

2.12 จำนวนบุคลากรรอบปีที่ผ่านมา และจำนวนที่ต้องการในอนาคต

2.13 แผนระยะยาว

2.14 การตัดสินใจที่สำคัญ เช่น การให้บุคคลออกจากงาน การปิดโรงเรียน

2.15 สรุปงบประมาณ

2.16 รายละเอียดงบประมาณ (ข้อมูลการใช้จ่ายงบประมาณจำแนกเป็นรายการ)

กล่าวโดยสรุป การอนุมัติงบประมาณ เป็นการนำเสนอแผนงบประมาณ ให้ผู้มีอำนาจอนุมัติพิจารณา โดยผู้อนุมัติควรพิจารณาเกี่ยวกับนโยบายงบประมาณ มีการจัดทำเอกสารงบประมาณ ซึ่งเอกสารงบประมาณ ควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ แผนทางการศึกษา งบประมาณการใช้จ่าย และประมาณการรายรับ ควรนำเสนอด้วยวิธีที่เข้าใจง่าย และควรแจกจ่ายเอกสารงบประมาณที่ได้รับอนุมัติให้บุคลากรทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ได้รับรู้เกี่ยวกับงบประมาณสถานศึกษา

การบริหารงบประมาณ

การบริหารงบประมาณเป็นกระบวนการที่จำเป็นและสำคัญที่เป็นหลักประกันให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้ระบบงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดภาครัฐจึงกำหนดมาตรฐานการบริหารการเงินและควบคุมงบประมาณ ตรวจสอบจากแผนการใช้จ่ายเงิน ยอดเงินคงเหลือ และรายงานการเงิน ซึ่งกำหนดไว้ในสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือนและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยจะกล่าวต่อไปนี้

การบริหารการเงิน

การบริหารการเงิน เป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการประกันว่าความคล่องตัวทางการเงินของหน่วยงานรัฐต่างๆ ได้รู้ได้รับนั้นจะไม่นำไปสู่การใช้จ่ายงบประมาณที่ไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานเพื่อเป็นการป้องกันกับปัญหาดังกล่าว หน่วยงานภาครัฐต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีมาตรฐานในการบริหารการเงินและควบคุมงบประมาณ โดยในการตรวจสอบได้กำหนดประเด็นการตรวจสอบที่สำคัญ คือ แผนการใช้จ่ายเงินคงเหลือ และรายงานการเงิน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2546: 65)

การบริหารการเงิน คือ การประกันว่างบประมาณที่หน่วยงานต่างๆ ได้รับจะนำไปสู่การจ่ายงบประมาณที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงาน โดยมีวิธีการควบคุมงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ

1. ความหมายของการบริหารการเงิน

กระทรวงศึกษาธิการ (2549: 47) ให้ความหมายการบริหารการเงินว่า หมายถึง การเบิกจ่ายจากคลัง การรับเงิน การเก็บรักษาเงิน การจ่ายเงิน การนำส่งเงิน และการกักเงินไว้เบิกเหลื่อมปี ให้เป็นไปตามขั้นตอนและวิธีการที่กระทรวงการคลังกำหนด

2. วิธีการและแนวทางการบริหารการเงิน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 47) เสนอวิธีการและแนวทางการบริหารการเงินประกอบด้วย

1. การเบิกเงินจากคลัง
2. การรับเงิน
3. การเก็บรักษาเงิน
4. การจ่ายเงิน
5. การนำส่งเงิน
6. การโอนเงิน
7. การกักเงินไว้เบิกเหลื่อมปี

3. ข้อมูลสารสนเทศของการบริหารการเงิน มีข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องตามที่สำนักงานโครงการนำร่องปฏิรูปการศึกษาโมดูล 2 (2544: M2-18) กำหนดไว้ ได้แก่ จำนวนเงินที่ได้รับและจ่าย การแยกประเภทบัญชีและรายจ่ายรายงานเงินคงเหลือประจำวัน ค่าใช้จ่ายในอนาคต ข้อมูลรายได้แผ่นดินที่นำส่งคลัง ข้อมูลเงินฝากธนาคาร ข้อมูลเงินสด จำนวนเงินบำรุงการศึกษา สรุปการใช้จ่ายเงินและข้อมูลเอกสารแทนตัวเงิน การใช้สารสนเทศเพื่อการบริหารการเงิน คือ การนำข้อมูลจำนวนเงินที่รับและจ่ายรายงานเงินคงเหลือประจำวัน ข้อมูลการใช้จ่ายในอนาคต ข้อมูลรายได้แผ่นดินที่นำส่งคลัง ข้อมูลเงินฝากธนาคาร ข้อมูลเงินสด จำนวนเงินบำรุงการศึกษา สรุปการใช้จ่ายเงิน ข้อมูลเอกสารแทนตัวเงินเพื่อนำไปใช้ในการเบิกเงิน รับเงิน เก็บรักษาเงิน และการนำเงินส่ง

การบริหารบัญชี

ในปัจจุบันข้อมูลทางบัญชี เป็นข้อมูลที่มีความสำคัญสถานศึกษาเป็นอย่างมาก ข้อมูลทางบัญชีที่ถูกต้อง ครบถ้วน ทันต่อเวลา และเชื่อถือได้ จะช่วยผู้ให้ผู้บริหารของสถานศึกษาทราบฐานะการเงินและผลดำเนินงานที่สถานศึกษา และประเมินผลการบริหารงานที่ผ่านมา รวมถึงนำไปสู่การวางแผนและปรับปรุงการบริหารงานของสถานศึกษาในอนาคตด้วย โดยการตรวจสอบ

เน้นการจัดทำบัญชี เพื่อตรวจสอบการทำบัญชีที่ถูกต้องตามหลักการบัญชีและน่าเชื่อถือ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2546: 65)

1. ความหมายของการบริหารบัญชี

สำนักงานโครงการนำร่องงบประมาณปฏิรูปการศึกษา โมดูล 6 (2544: M6-1) ได้ให้ความหมายของการบัญชีว่า หมายถึง การเก็บรวบรวมบันทึก จำแนก และสรุปข้อมูลทางบัญชีที่ผ่านเข้ามาในรูปของตัวเงิน ซึ่งเรียกว่า งบการเงิน โดยงบการเงินต้องจัดทำขึ้นตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป ซึ่งเป็นไปตามข้อสมมติฐานมาตรฐานทางการบัญชี

2. วิธีการและแนวทางการบริหารบัญชี

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 47-48) กล่าวถึง วิธีการและแนวทางการบริหารบัญชี ประกอบด้วย

1. ตั้งยอดบัญชีระหว่างปีงบประมาณทั้งการตั้งยอดภายหลังการเปิดบัญชีงบประมาณปีก่อน และการตั้งยอดเปิดบัญชีปีงบประมาณปีก่อน

2. จัดทำกระดาดำทำการ โดยปรับปรุงบัญชีงบประมาณ โอนปิดบัญชีเงินนอกงบประมาณเข้าบัญชีทุนและบัญชีเงินฝากและเงินประกัน ตั้งยอดบัญชีสินทรัพย์ที่เป็นบัญชีวัสดุหรือบัญชีสินค้าคงเหลือ และบัญชีสินทรัพย์ให้หมุนเวียน พร้อมทั้งจัดทำใบสำคัญการลงบัญชีทั่วไป โดยใช้จำนวนเงินตามรายการปรับปรุง

3. บันทึกเปิดบัญชีคงค้าง (พึงรับพึงจ่าย: Accrual Basis) โดยบันทึกรายการด้านเดบิตในบัญชีแยกประเภท (สินทรัพย์และค่าใช้จ่าย) และบันทึกรายการด้านเครดิตในบัญชีแยกประเภท (หนี้สิน ทุน รายได้)

4. บันทึกบัญชีประจำวัน ให้ครอบคลุมการรับเงินงบประมาณ การรับรายได้จากการขายสินค้าหรือการให้บริการ การรับเงินรายได้ การจ่ายเงินงบประมาณ การจ่ายเงินงบประมาณ ให้ยืมการซื้อวัสดุหรือสินค้าคงเหลือ เงินทดรองจ่าย เงินมัดจำและค่าปรับ รายได้จากเงินกู้ของรัฐ สินทรัพย์ไม่หมุนเวียน การรับเงินบริจาค การรับเงินรายได้แผ่นดิน การถอนเงินรายได้แผ่นดิน การเบิกเงินงบประมาณแทนกัน การจ่ายเงินให้หน่วยงานที่ปฏิบัติตามระบบควบคุมการเงิน การรับเงิน ความรับผิดชอบทางละเมิด

5. สรุปรายการบันทึกบัญชีทุกวัน ทำการสรุปรายการรับ หรือจ่ายเงินผ่านบัญชีแยกประเภทเงินสด เงินฝากธนาคาร สำหรับรายการอื่นและรายการในสมุดรายวันทั่วไปให้ผ่านรายการเข้าบัญชีแยกประเภท ณ วันทำการวันสุดท้ายของเดือน

6. ปรับปรุงบัญชีเมื่อสิ้นปีงบประมาณโดยปรับการบัญชีรายได้จากงบประมาณค้างรับ ค่าใช้จ่าย/รับที่ได้รับล่วงหน้า/รายได้ค้างรับ วัสดุหรือสินค้าที่ใช้ไประหว่างงวดบัญชี ค่าเสื่อมราคา/ค่าตัดจำหน่าย ค่าเผื่อนี้สงสัยจะสูญและหนี้สูญ

7. ปิดบัญชีรายได้และค่าใช้จ่ายเพื่อบันทึกบัญชีรายได้ไว้สูงกว่า (ต่ำกว่า) ค่าใช้จ่ายในงวดบัญชีและปิดรายการได้สูง (ต่ำ) กว่าใช้จ่ายงวดบัญชี เข้าบัญชีรายได้สูง (ต่ำ) กว่า ค่าใช้จ่ายสะสมแล้วให้ออนบัญชีรายได้แผ่นดินนำส่งคลัง เข้าบัญชีรายได้แผ่นดิน หากมียอดคงเหลือให้ออนเข้าบัญชีรายได้แผ่นดินรอนำส่งคลัง

8. ตรวจสอบความถูกต้องของตัวเงินสดและฝากธนาคารตามรายงานคงเหลือประจำวันและงบพิสูจน์ ยอดฝากธนาคาร ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องของบัญชีแยกประเภททั่วไปและตรวจสอบของบัญชีย่อยและทะเบียน

9. แก้ไขข้อผิดพลาดจากการบันทึกรายการผิดบัญชีจากการเขียนข้อความ หรือตัวเลขผิด ลงลายมือชื่อยกกำกับ พร้อมวันเดือนปีเกิด แล้วเขียนข้อความหรือตัวเลขที่ถูกต้อง

10. จัดทำรายงานประจำเดือนส่งหน่วยงานต้นสังกัด สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน รายงานรายได้และค่าใช้จ่าย รายงานเงินประจำงวด

11. จัดทำรายงานประจำปี โดยจัดทำงบแสดงฐานะทางการเงิน จัดทำงบแสดงผลการดำเนินงานทางการเงิน งบกระแสเงินสด จัดทำหมายเหตุประกอบเงิน และจัดส่งรายงานประจำปีให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานผ่านเขตพื้นที่การศึกษา และจัดส่งสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินและกรมบัญชีกลางตามกำหนดระยะเวลาที่กำหนด

12. จัดทำและจัดหาแบบพิมพ์กลางที่เขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานต้นสังกัดหรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจัดทำขึ้นเพื่อจำหน่ายแจก

การใช้สารสนเทศเพื่อการบริหารบัญชี คือการนำข้อมูลบันทึกบัญชีประจำวัน ข้อมูลการรับจ่ายเงินงบประมาณ ข้อมูลการเบิกจ่ายเงินนอกระบบ ข้อมูลการรับ-จ่ายเงินผ่านบัญชีจำแนกประเภทเงินสด ข้อมูลเงินฝากคลัง และข้อมูลรายงานคงเหลือ เพื่อนำไปจัดทำรายงานทางการเงิน งบการเงิน และการจัดทำบัญชี

การบริหารพัสดุและสินทรัพย์

ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในการดำเนินงานขององค์กรต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด นอกเหนือจากทรัพยากรบุคคลากรผู้ปฏิบัติงานแล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์ (หมายถึง วัสดุ ครุภัณฑ์) ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง ซึ่งปัจจัยดังกล่าวจำเป็นต้องจัดซื้อ จัดหาด้วยเงินงบประมาณ และถือเป็นต้นทุนอย่างหนึ่ง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารสินทรัพย์ต่างๆ ให้มีการใช้งาน

อย่างคุ้มค่า อันเป็นการป้องกันไม่ให้สูญเสียงบประมาณไปโดยเปล่าประโยชน์ เนื่องมาจากการบำรุงรักษาไม่ดี การสูญหาย การจัดหาทดแทนในปริมาณที่เกินความจริง (สถาบันข้าราชการพลเรือน. 2546: 88)

1. ความหมายของการบริหารสินทรัพย์

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 48) กล่าวถึงการบริหารไว้ว่า หมายถึง การจัดทำระบบฐานข้อมูลทรัพย์สินของสถานศึกษา การจัดหาพัสดุ การกำหนดรูปแบบรายงานหรือคุณลักษณะเฉพาะ และจัดซื้อจัดจ้างการควบคุมดูแลรักษาและจำหน่ายพัสดุ

2. วิธีการและแนวทางการบริหารพัสดุและสินทรัพย์

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 48) กล่าวว่า วิธีการและแนวทางการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ ประกอบด้วย

1. ตั้งคณะกรรมการหรือบุคลากรขึ้นสำรวจวัสดุ ครุภัณฑ์ ที่ดิน อาคาร และสิ่งก่อสร้างทั้งหมดเพื่อสร้างสภาพการใช้งาน
2. จำหน่าย บริจาค หรือขายทอดตลาดให้เป็นไปตามระเบียบในกรณีทั้งหมดสภาพหรือไม่ได้ใช้ประโยชน์
3. จัดทำทะเบียนคุมทรัพย์สินที่เป็นวัสดุ ครุภัณฑ์ให้เป็นปัจจุบัน ทั้งที่ซื้อหรือจัดหาจากเงินงบประมาณและเงินนอกงบประมาณ ตลอดจนที่ได้จากการรับบริจาคที่ยังไม่ได้บันทึกคุมไว้โดยทะเบียนคุมราคา วันเวลาที่ได้รับสินทรัพย์
4. จัดทะเบียนเป็นที่ราชพัสดุสำหรับที่ดิน อาคาร และสิ่งก่อสร้างในกรณีที่ยังไม่ดำเนินการและยังไม่สมบูรณ์ให้ประสานกับกรมธนารักษ์ หรือสำนักงานธนารักษ์จังหวัด เพื่อดำเนินการให้เป็นปัจจุบันและจัดทำทะเบียนคุมในส่วนของโรงเรียนให้เป็นปัจจุบัน
5. จัดทำระบบฐานข้อมูลทรัพย์สินของสถานศึกษา ซึ่งอาจใช้โปรแกรมระบบทะเบียนคุมสินทรัพย์ก็ได้ถ้าสถานศึกษามีความพร้อม
6. จัดทำระเบียบการใช้ทรัพย์สินที่เกิดจากการจัดหาของสถานศึกษา โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
7. วิเคราะห์แผนงาน งาน/โครงการ ที่จัดทำกรอปรายจ่ายล่วงหน้าระยะปานกลาง เพื่อตรวจดูกิจกรรมที่ต้องใช้พัสดุที่ยังไม่มีตามทะเบียนคุมทรัพย์สิน และเป็นไปตามความขาดที่กำหนดตามมาตรฐานกลาง
8. จัดทำแผนระยะปานกลางและจัดหาวัสดุทั้งในที่สถานศึกษาจัดหาเองและร่วมมือกับสถานศึกษาหรือหน่วยงานอื่นจัดหา

9. จัดทำเอกสารแนบรูปรายการหรือคุณลักษณะเฉพาะหรือรูปแบบรายการ ในกรณีที่ไม่เป็นมาตรฐาน

10. ตั้งคณะกรรมการขึ้นกำหนดคุณลักษณะเฉพาะหรือรูปแบบรายการ ในกรณีที่ไม่เป็นแบบมาตรฐานโดยดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบ

11. จัดซื้อจัดจ้าง โดยตรวจสอบงบประมาณ รายละเอียด เกณฑ์คุณลักษณะเฉพาะประกาศ จ่าย/ขายแบบรูปรายการหรือคุณลักษณะเฉพาะ พิจารณาของโดยคณะกรรมการจัดทำสัญญา และเมื่อตรวจรับงานมอบเรื่องแก่เจ้าหน้าที่การเงินวางฎีกาเบิกเงินเพื่อจ่ายแก่ผู้ขาย/ผู้จ้าง

12. จัดทำทะเบียนคุณทรัพย์สินให้เป็นปัจจุบัน

13. กำหนดระเบียบการและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ทรัพย์สิน

14. กำหนดให้ผู้รับผิดชอบในการจัดเก็บควบคุม และเบิกจ่าย หรือขอซื้อถอน กรณีเป็นสิ่งปลูกสร้าง

15. ตรวจสอบสภาพและบำรุงรักษาและซ่อมแซมทั้งที่ก่อนและหลังใช้งาน สำหรับทรัพย์สินที่มีสภาพไม่สามารถใช้งานได้ ให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาและจำหน่าย หรือขอซื้อถอน กรณีเป็นสิ่งปลูกสร้าง

3. ข้อมูลสารสนเทศของการบริหารพัสดุและทรัพย์สิน มีข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 ข้อมูลครุภัณฑ์ ที่ดิน สิ่งก่อสร้าง ได้แก่ ข้อมูลการซ่อมแซมบำรุงรักษาครุภัณฑ์ มูลค่าการซื้อครุภัณฑ์ ค่าเฉลี่ยอายุครุภัณฑ์ จำนวนครุภัณฑ์ที่ซื้อด้วยเงินงบประมาณ จำนวนครุภัณฑ์ที่ซื้อด้วยเงินนอกงบประมาณ

3.2 ข้อมูลที่ราชพัสดุ

3.3 ข้อมูลทรัพย์สินของสถานศึกษา

3.4 ข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้าง

3.5 ข้อมูลคุณลักษณะของพัสดุ ครุภัณฑ์

3.6 ข้อมูลการใช้แผนล่วงหน้าระยะปานกลาง

3.7 ข้อมูลการจัดหาพัสดุ

3.8 ข้อมูลที่ได้มาโดยงบประมาณและบริจาค

3.9 ข้อมูลการบำรุงรักษาซ่อมแซมและจำหน่าย

3.10 ข้อมูลการซื้อถอนสิ่งก่อสร้าง

3.11 ข้อมูลทรัพย์สินที่ไม่สามารถใช้งานได้

การใช้สารสนเทศเพื่อการบริหารพัสดุและสินทรัพย์ คือ การนำข้อมูลครุภัณฑ์ที่ดิน สิ่งก่อสร้าง ข้อมูลที่ราชพัสดุ ข้อมูลทรัพย์สินของสถานศึกษา ข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้าง ข้อมูลคุณลักษณะของพัสดุครุภัณฑ์ ข้อมูลแผนการใช้จ่ายเงินล่วงหน้าระยะปานกลาง ข้อมูลการจัดหาพัสดุที่ได้มาโดยงบประมาณและบริจาค ข้อมูลการบำรุงรักษาซ่อมแซมและจำหน่ายข้อมูลการรื้อถอน สิ่งก่อสร้างและ ข้อมูลทรัพย์สินที่ไม่สามารถใช้ได้ เพื่อนำไปใช้ในการจัดทำฐานข้อมูลสินทรัพย์ของสถานศึกษา

การประเมินผลและรายงานงบประมาณ

ตามระเบียบว่าด้วยการบริหารงบประมาณ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดให้ส่วนราชการและ รัฐวิสาหกิจจัดให้มีระบบติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงาน และการใช้จ่ายงบประมาณ และให้จัดทำ รายงาน โดยให้จัดให้มีระบบติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงาน และผลการใช้จ่ายงบประมาณตาม เกณฑ์ตัวชี้วัดผลสำเร็จตามที่ได้กำหนดไว้หรือที่ได้ตกลงกับสำนักงบประมาณตามแผนการปฏิบัติงาน และแผนการใช้จ่ายงบประมาณ พร้อมทั้งปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขตามแบบที่สำนักงาน งบประมาณกำกับสั่งให้สำนักงานงบประมาณเมื่อสิ้นเวลาในแต่ละไตรมาสภายในสิบห้าวันนับแต่วันสิ้น ไตรมาส และรายงานประจำปีที่แสดงถึงความสำเร็จของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เชื่อมโยงกับ เป้าหมายให้บริการระดับกระทรวง โดยมีตัวชี้วัดและชัดเจน ส่งงบประมาณภายในหกสิบวัน นับตั้งแต่วินสิ้นปีงบประมาณ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547: 13)

ความหมายของการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงิน และผลการดำเนินการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545: 43) ให้ความหมายไว้ว่า การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงานตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นการกำหนดกรอบการตรวจสอบการดำเนินงาน และการตรวจสอบทางการเงิน เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จอย่างมีคุณภาพ 3 ด้าน คือ ด้านประสิทธิผล ด้านประสิทธิภาพและด้านความประหยัด ทิศทางการตรวจสอบของสถานศึกษากำหนดไว้ 2 มิติ คือ การตรวจสอบ การดำเนินงานและการตรวจทางการเงิน

วิธีการและแนวทางการตรวจสอบติดตามประเมินผลและรายงานผลการใช้เงิน และผลการดำเนินการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2549: 44-45) ได้กำหนดวิธีการและแนวทางการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน ประกอบด้วย

1. จัดทำแผนการตรวจสอบ ติดตามการใช้เงินทั้งเงินงบประมาณและเงินนอก งบประมาณของสถานศึกษาให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ และแผนการใช้จ่าย งบประมาณรายไตรมาส

2. จัดทำแผนการตรวจสอบ ติดตามผลการดำเนินงานตามข้อตกลงการให้บริการ ผลผลิตของสถานศึกษาให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ และแผนการใช้งบประมาณ รายไตรมาส
3. จัดทำแผนกำกับ ตรวจสอบ ติดตาม และป้องกันความเสี่ยงสำหรับโครงการที่มีความเสี่ยงสูง
4. ประสานแผนและดำเนินการตรวจสอบ ติดตาม และนิเทศให้เป็นไปตามแผนการตรวจสอบ ติดตามของสถานศึกษา โดยเฉพาะโครงการที่มีความเสี่ยงสูง
5. จัดทำข้อสรุปผลการตรวจสอบ ติดตาม และนิเทศ พร้อมทั้งเสนอข้อปัญหาที่อาจทำให้ดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จ เพื่อให้สถานศึกษาเร่งแก้ปัญหาได้ทันสถานการณ์
6. รายงานผลการดำเนินการตรวจสอบต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
7. สรุปข้อมูลสารสนเทศที่ได้และจัดรายงานข้อมูลการใช้งบประมาณผลการดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นรายไตรมาสต่อเขตพื้นที่การศึกษา
8. กำหนดปัจจัยหลักความสำเร็จและตัวชี้วัด (Key Performance Indicators: KPI) ของการศึกษา
9. จัดทำตัวชี้วัดความสำเร็จของผลผลิตที่กำหนดตามข้อกำหนดตามข้อตกลงการให้บริการผลผลิตของการศึกษา
10. สร้างเครื่องมือเพื่อการประเมินผล ผลผลิตตามตัวชี้วัดความสำเร็จที่กำหนดไว้ตามข้อตกลงการให้บริการผลผลิตของสถานศึกษา
11. ประเมินแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา และจัดทำรายงานประจำปี
12. รายงานผลการประเมินต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ข้อมูลสารสนเทศของการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงิน และผลการดำเนินงาน

สารสนเทศตามที่กระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546: 44) กล่าวไว้ดังนี้

1. ตรวจสอบติดตาม และประเมินผล มีการใช้สารสนเทศ ได้แก่ ยอดคงเหลือในสมุดเงินสด รายงานคงเหลือประจำวัน ข้อมูลการใช้จ่ายเงินตามแผน/โครงการ บัญชีควบคุมการใช้จ่ายเงิน ข้อมูลการรับ-จ่ายเงิน แผนการควบคุม
2. รายงานการใช้จ่ายเงินและผลการดำเนินงาน มีการใช้สารสนเทศ ได้แก่ รายงานรายการใช้เงินรายไตรมาส รายงานประจำปี รายงานการใช้จ่ายค่าสาธารณูปโภค รายงานการใช้จ่าย

งบประมาณตามเกณฑ์ของตัวชี้วัดผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้ ข้อมูลการให้บริการเด็กปฐมวัย จำนวนนักเรียนที่ได้รับเงินอุดหนุนรายหัว และจำนวนนักเรียนที่ได้รับให้บริการด้านสุขภาพอนามัย

3. การจัดบริการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการให้สารสนเทศ ได้แก่ การสำมะโนประชากร การจัดทำเขตบริการ การจัดทำแผนรับนักเรียน อัตราการออกกลางคัน เด็กด้อยโอกาส เด็กพิเศษ

การใช้สารสนเทศเพื่อการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงิน และผลการดำเนินงาน คือ การนำยอดคงเหลือในสมุดเงินสด รายงานคงเหลือประจำวัน ข้อมูลการใช้จ่ายเงินตามแผน/โครงการ บัญชีควบคุมการใช้จ่าย ข้อมูลการรับ/จ่ายเงิน แผนการควบคุมรายงานการใช้จ่ายเงิน รายไตรมาส รายงานประจำปี รายงานใช้จ่ายค่าสาธารณูปโภค รายงานการใช้จ่ายงบประมาณ รายงานแผนการปฏิบัติ รายงานผลการดำเนินการ รายงานผลการใช้จ่ายงบประมาณตามเกณฑ์ของตัวชี้วัด ผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้ ข้อมูลการให้บริการเด็กปฐมวัย จำนวนนักเรียนที่ได้รับเงินอุดหนุนรายหัวและจำนวนนักเรียนที่ได้รับให้บริการด้านสุขภาพอนามัย การสำมะโนประชากร การจัดทำแผนรับนักเรียน อัตราการออกกลางคัน เด็กด้อยโอกาส เด็กพิเศษ มาใช้เพื่อการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงาน ผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณ

ผลการวิจัยภายในประเทศ

ดิเรก วรรณเสียร์ (2545: 114-115) ได้ศึกษา สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และกรมสามัญศึกษาด้านงบประมาณ พบว่า โรงเรียนดำเนินการด้านงบประมาณในระดับน้อย 9 รายการ ได้แก่ 1) การระดมทรัพยากร 2) การบริหารการบัญชี 3) การบริหารการเงิน 4) การเบิกจ่ายงบประมาณ 5) การหารายได้ 6) การบริหารพัสดุ 7) การจัดสรรงบประมาณภายในโรงเรียน 8) การตรวจสอบติดตามและรายงานผล 9) การวางแผนกลยุทธ์ และการวางแผนงบประมาณระยะปานกลาง และดำเนินการได้ในระดับน้อยที่สุด 3 รายการ ได้แก่ 1) การรายงานผลงานประจำปี 2) การโอนงบประมาณข้ามหมวด 3) การหาประโยชน์จากทรัพย์สิน

นอกจากนี้ยังพบว่า โรงเรียนมีปัญหาและความต้องการทางด้านงบประมาณ ดังนี้

1. การระดมทรัพยากรทางองค์กรต่างๆ มีน้อย มักองงบประมาณจากกรม
2. ระบบบัญชีของโรงเรียนซับซ้อนไม่เป็นปัจจุบัน โรงเรียนยังใช้บัญชีแบบเดิมมีความต้องการบริหารบัญชีแบบพึงรับพึงจ่าย

3. ระเบียบการเงินซับซ้อนยุ่งยากไม่คล่องตัว
4. การโอนเปลี่ยนแปลงงบประมาณตามความต้องการจำเป็นของโรงเรียน
ทำยาก
5. การบริหารพัสดุ มีปัญหาที่ระเบียบมีขั้นตอน และช่องว่างให้เกิดทุจริตได้ง่าย
6. การตรวจสอบติดตามงบประมาณ มีปัญหาเรื่องรายงานไม่เป็นปัจจุบัน
7. การจัดตั้งงบประมาณ มีความต้องการจัดตั้งงบประมาณให้สอดคล้องกับ
แผนกลยุทธ์ของโรงเรียน และการจัดทำงบประมาณระยะปานกลาง
8. การรายงานผลการใช้จ่ายงบประมาณ โรงเรียนต้องการระบบการรายงาน
ที่ถูกต้องและรวดเร็วมากขึ้น
9. การโอนงบประมาณ ทำได้ยากโรงเรียนไม่มีอำนาจ
10. โรงเรียนต้องการหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินให้มากขึ้น

ธีระ รุญเจริญ (2545: 45-47) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการศึกษา
ขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนมีอุปสรรคด้านงบประมาณอยู่ใน
ระดับมากเรื่อง 1) งบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอที่จะดำเนินการตามแผนที่กำหนด 2) ไม่สามารถจัดหา
งบประมาณเพิ่มเติมนอกเหนือจากงบประมาณและรายได้ในปัจจุบัน ในด้านผู้บริหารโรงเรียนมีปัญหา
ดังนี้ 1) ความไม่รู้และไม่สามารถปฏิบัติตามการกระจายอำนาจทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านงบประมาณ
วิชาการ บุคลากร และบริหารทั่วไป โดยยังคงเน้นงานธุรการอยู่มาก ผู้บริหารยังมีความต้องการ
ฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณที่ดีนอกจากนี้ยังพบว่า ศักยภาพในการรับการกระจายอำนาจ
ด้านการบริหารงบประมาณของโรงเรียนอยู่ในระดับมากในเรื่องเกี่ยวกับการสร้างความโปร่งใสในการ
ใช้งบประมาณและสามารถตรวจสอบได้ การเสนอและการใช้งบประมาณเพื่อประโยชน์ต่อการจัด
การศึกษาโดยตรง การประเมินการใช้งบประมาณเป็นประจำและต่อเนื่อง

สมหวัง ขอเอื่อนกลาง (2546: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน
ปัญหาแนวทางในการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและ
ครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ผลการศึกษา
เกี่ยวกับสภาพในการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน โรงเรียนได้ดำเนินการจัดการทำงานงบประมาณ
แบบมุ่งเน้นผลงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ดำเนินการในด้านการบริหารจัดการอยู่ในระดับ
มาก ส่วนด้านศักยภาพบุคคล ด้านทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตอื่น และด้านงบประมาณสนับสนุน
อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างปรากฏว่ามีความคิดเห็น
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เฉพาะด้านตำแหน่ง ส่วนด้านอื่นๆ ได้แก่ วุฒิ
การศึกษาสูงสุด ประสบการณ์การปฏิบัติงาน และขนาดโรงเรียนที่ตัวเองปฏิบัติงานอยู่ มีความคิดเห็น

ไม่แตกต่างกัน 2) ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานโรงเรียน ประสบปัญหาในการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานนั้น โดยภาพรวมและรายด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านศักยภาพด้านงบประมาณสนับสนุน ด้านการบริหารจัดการ และด้านทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิต อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของความคิดเห็นปรากฏว่าผู้บริหารโรงเรียน และครูมัธยมศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งในด้านตำแหน่ง ด้านประสบการณ์ปฏิบัติงาน ด้านวุฒิการศึกษาสูงสุด และขนาดโรงเรียนที่ตนเองปฏิบัติงานอยู่

มาโนช เกิดเกลื่อน (2546: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา สภาพปัญหาและการบริหาร งบประมาณโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานด้านงบประมาณ มีปัญหาเรียงตามลำดับ ดังนี้ 1) ขาดงบประมาณสนับสนุน 2) คณะกรรมการสถานศึกษาขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบด้านการเงิน พัสดุ และครุภัณฑ์ 3) การจัดสรรงบประมาณของหน่วยงานต้นสังกัดไม่สอดคล้องกับความต้องการของโรงเรียนเป็นฐาน 4) ขาดความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน

สมพร ไชยปันติ (2547: 65-69) ได้ศึกษา การวางแผนการศึกษาและปัญหาของการ วางแผนงบประมาณของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 พบว่า โรงเรียนประถมศึกษามีปัญหาด้านการวางแผนงบประมาณ ดังนี้

1. ในขั้นการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน ในท้องถิ่นในการเสนอปัญหาและความต้องการเป็นรายการที่มีปัญหามากกว่ารายการอื่น
2. ในขั้นการจัดทำแผนการศึกษาของโรงเรียน พบว่า การกำหนดนโยบาย เป้าหมาย วัตถุประสงค์ของแผนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเป็นรายการที่มีปัญหา มากกว่ารายการอื่น
3. ในขั้นของการนำแผนการศึกษาไปสู่การปฏิบัติ พบว่า ความเพียงพอของ งบประมาณตามแผนงาน งาน/โครงการ ที่กำหนดไว้เป็นรายการที่มีปัญหามากกว่ารายการอื่น
4. ในขั้นของการติดตามประเมินผลและรายงาน พบว่า การกำหนดเครื่องมือ ให้เหมาะสมและครอบคลุมในการติดตามประเมินผล เป็นรายการที่มีปัญหาสูงสุด

พัชรา สิริภักดีวงศ์ (2547: 68-92) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ด้านงบประมาณของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในเรื่องการให้ข้อเสนอแนะการจัดสรร และการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา การจัดสรรงบประมาณในการจัดงาน/กิจกรรม/โครงการ และการ กำกับดูแลตรวจสอบการเงิน การบัญชี และการจัดซื้อจัดจ้างอยู่ในระดับมาก และพบว่า ตัวแปรที่มี

ความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ วุฒิการศึกษา ส่วนคุณลักษณะของบุคลากรที่ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ เพศ อายุ อาชีพ และตำแหน่งในคณะกรรมการ และระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่

บงกศ อาษา (2548: 86-164) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของครูในการบริหารงบประมาณ พบว่า การจัดทำและเสนองบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ ครูส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง และครูส่วนใหญ่มีส่วนร่วมระดับน้อยในเรื่องของการตรวจสอบติดตาม และประเมินผล และการรายงานผลการใช้จ่าย และผลดำเนินงาน การระดมทรัพยากร และการลงทุนเพื่อการศึกษา และการบริหารการเงิน นอกจากนี้ยังพบว่า ครูมีความคิดเห็นว่า ควรมีส่วนร่วมในงานวิชาการมากที่สุด รองลงมาเป็นงานบริหารทั่วไป งานงบประมาณ งานบุคคล วิธีการที่จะทำให้ครูมีส่วนร่วม คือ การให้ของขวัญ กำลังใจ การให้ความสำคัญกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง และการระดมความคิด ขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ครูควรมีส่วนร่วมจากมากไปหาน้อย คือ ร่วมวางแผนและร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการหรือร่วมปฏิบัติงาน ร่วมพัฒนาและแก้ไข และร่วมประเมินผลการดำเนินงาน

นิเวศน์ อุดมรัตน์ (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในประเทศไทย พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทย ประกอบด้วยองค์ประกอบ จำนวน 8 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านโครงสร้างการบริหาร ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการบริหารกิจการนักเรียน ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ด้านการจัดทำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารและจัดการเรียนการสอน และด้านการบริหารการเงินและทรัพย์สิน และรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้น ีความเป็นประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้องครอบคลุมอยู่ในระดับมาก

มณฑิยา น้อยบุตดี (2549: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหางานประมาณ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารงบประมาณในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยภาพรวมพบว่า ในโรงเรียนทั้งสามขนาดมีการปฏิบัติอยู่ในระดับดีมาก เมื่อเปรียบเทียบโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยโรงเรียนขนาดกลางมีสภาพการปฏิบัติมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่ สำหรับปัญหาการบริหารงบประมาณในโรงเรียนมัธยม โดยภาพรวม พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่ มีปัญหาอุปสรรค อยู่ในระดับกลาง ส่วนในโรงเรียนขนาดกลางมีปัญหายุ่งระดับน้อย เมื่อเปรียบเทียบโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง

ทวีศักดิ์ อ่ำลา (2552: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนที่เป็นนิติบุคคล พบว่า รูปแบบของการบริหารโรงเรียนเอกชนที่เป็นนิติบุคคลในปัจจุบันมี 7 รูปแบบ รูปแบบของการบริหารโรงเรียนเอกชนที่ควรจะเป็น คือ รูปแบบที่ 8 ที่มีคณะกรรมการบริหารโรงเรียนเป็นหลัก มีผู้อำนวยการและผู้จัดการรับผิดชอบงานแยกจากกัน รูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารโรงเรียนเอกชนที่เป็นนิติบุคคล คือ รูปแบบที่ 8 ซึ่งมีความเหมาะสม ถูกต้อง เป็นไปได้ และสามารถนำไปปรับใช้กับโรงเรียนเอกชนนิติบุคคล

อานนท์ เรืองวุฒิ (2548: บทคัดย่อ) ได้วิจัยปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการบริหารงบประมาณ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครนายก ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการบริหารงบประมาณในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน อยู่ระดับปานกลาง 6 ด้าน ยกเว้นด้านการบริหารการเงิน ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย การเปรียบเทียบปัญหาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครนายก ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาตามขนาดของสถานศึกษา พบว่า สถานศึกษาขนาดเล็กและขนาดใหญ่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แนวทางแก้ปัญหาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครนายก พบว่า มีสาเหตุของปัญหาจากสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของสถานศึกษา แนวทางการแก้ปัญหา คือ สภาพภายในให้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมในการบริหารจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ด้วยการให้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นปัจจุบัน วางแผนการบริหารการเงินและบัญชี การบริหารพัสดุ รวมทั้งการติดตามผล รายงานผลการดำเนินการ และการสรรหาบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เพื่อประสิทธิภาพในการบริหารงบประมาณในสถานศึกษา ส่วนสภาพภายนอกให้หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมสนับสนุน โดยการจัดอบรมสัมมนาเพื่อเพิ่มเติมความรู้ รวมถึงการโอนงบประมาณให้สถานศึกษาทันกำหนดเวลาในการดำเนินงานตามแผนงานโครงการสถานศึกษา

ผลการวิจัยในต่างประเทศ

ซาโตริ (Satori. 1989: Abstract) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ กระบวนการงบประมาณของโรงเรียนมัธยมปลาย 4 โรงเรียน ที่เกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณด้านการเรียนการสอน การสนับสนุน และการบริหารโรงเรียน งานวิจัยนี้ได้ศึกษากระบวนการจัดสรรงบประมาณของโรงเรียน และวิเคราะห์วัตถุประสงค์ และแรงจูงใจของผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรอื่นๆ ที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการจัดทำงบประมาณ งานวิจัยนี้ได้ศึกษากระบวนการจัดทำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมประชุมพิจารณางบประมาณของโรงเรียนสัมภาษณ์บุคลากร และวิเคราะห์เอกสารงบประมาณ เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินผลการตัดสินใจเกี่ยวกับงบประมาณของ

โรงเรียน ซึ่งตัดสินใจ มี 3 รูปแบบ คือ การตัดสินใจแบบใช้เหตุผล (Rational Model) การตัดสินใจแบบราชการ (Bureaucratic Model) และการตัดสินใจแบบการเมือง (Political Model) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ตัดสินใจแบบราชการ แบบการเมืองในการพิจารณาเกี่ยวกับงบประมาณ และไม่พบว่ามีโรงเรียนตัดสินใจแบบใช้เหตุผล (ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่เน้นการกำหนดจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์)

โมเซอร์ (Moser. 1996: Abstract) ได้ศึกษา กระบวนการงบประมาณของโรงเรียน นาร่อง และโรงเรียนที่ไม่ได้นาร่อง เพื่อดูว่าการกระจายอำนาจทำให้การตัดสินใจระดับโรงเรียนพัฒนาขึ้นหรือไม่ โดยการสำรวจความเห็นของครู 3,000 คน จาก 30 โรงเรียน ในปีการศึกษา 1994-1995 ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนนาร่องและโรงเรียนไม่นาร่อง มีกระบวนการงบประมาณที่แตกต่างกันและความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดสรรงบประมาณและผลลัพธ์ที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

กอนซาเลส (Gonzales. 1997: Abstract) ได้ศึกษา การบริหารงบประมาณของโรงเรียน งานวิจัยนี้วัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อดูว่าครูใหญ่ของโรงเรียนรัฐบาลขนาดใหญ่ ระดับมัธยมปลายบริหารจัดการงบประมาณที่โรงเรียนมีอิสระในการใช้อย่างไร 2) ศึกษาจากผลกระทบที่เกิดจากการใช้จ่ายงบประมาณที่โรงเรียนมีอิสระในการใช้ การวิจัยนี้ศึกษาจากครูใหญ่ จำนวน 1,303 คน ทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า ครูใหญ่มีงบประมาณสำหรับใช้จ่ายในแต่ละปีจำนวนมาก บางโรงเรียนมีมากถึง 1 ล้านดอลลาร์ ครูใหญ่ส่วนมากสามารถใช้เงินเหลือในปีได้ และสามารถนำเงินของโรงเรียนไปฝากในบัญชีที่มีดอกเบี้ยระยะยาว การวิจัยนี้พบว่า เมืองค์ประกอบ 4 ด้าน ที่มีอิทธิพลต่อความรับผิดชอบของครูใหญ่ ได้แก่ 1) แหล่งการเรียนรู้ 2) การบริหารแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน 3) แนวโน้มในปัจจุบันที่มีอิทธิพลต่อการเพิ่มความรับผิดชอบของครูใหญ่ และ 4) การดำเนินการตามนโยบายของมลรัฐและเขตการศึกษา

เรดเมอร์ และแอลเบิร์ต (Redmer; & Albert. 1988: Abstract) ได้ศึกษาเกี่ยวกับงบประมาณ ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งในการดำเนินงานขององค์กร เนื่องจากความสำเร็จและความล้มเหลวในการปฏิบัติงานของคนในองค์กร มีความสัมพันธ์กับการบรรลุวัตถุประสงค์ของงบประมาณ โดยได้ศึกษาความสัมพันธ์ของกิจกรรมการจัดทำงบประมาณกับทัศนคติที่มีต่อกระบวนการการจัดทำงบประมาณ ผลการศึกษาพบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างการดำเนินกิจกรรมงบประมาณกับทัศนคติที่มีต่อกระบวนการงบประมาณ นอกจากนี้ยังพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดทำงบประมาณและความรับผิดชอบภายในงบประมาณมีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อกระบวนการจัดทำงบประมาณ

ลาว (Lau. 2003: Abstract) ได้ศึกษา กระบวนการงบประมาณของมหาวิทยาลัย การแพทย์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งประสบปัญหางบประมาณขาดดุลมาหลายปี โดยสอบถามคณะ

กรรมการบริหาร ผู้บริหาร อาจารย์ และบุคลากร โดยใช้แบบสอบถามและจัดประชุม ผลการวิจัยพบว่าการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมเป็นยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพในการจัดทำงบประมาณบุคลากรของมหาวิทยาลัยต้องการกระบวนการจัดทำงบประมาณแบบให้คนทุกคนมีส่วนร่วม และให้ความรับผิดชอบต่อความสำเร็จของงาน ผู้บริหารมหาวิทยาลัยไม่มีภาวะผู้นำ ครู อาจารย์ และบุคลากรไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำงบประมาณ ทุกกลุ่มมีความเห็นว่า องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร ภาวะผู้นำ การฝึกอบรม การยอมรับนับถือ การมีส่วนร่วม โดยองค์ประกอบด้านการบริหาร การมีนโยบายที่ดี การมีแนวปฏิบัติที่ดี ได้รับการจัดลำดับให้มีความสำคัญสูง การมีส่วนร่วมและการติดต่อสื่อสารเป็นองค์การสำคัญของการจัดทำงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่ากระบวนการจัดการงบประมาณมีความสำคัญมากกว่าผลที่เกิดขึ้น แผนยุทธศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยไม่ได้ถูกนำไปใช้กระบวนการจัดทำงบประมาณอย่างเต็มที่

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณของโรงเรียน สรุปสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้ได้

1. หน่วยงานที่จะได้รับการกระจายอำนาจการบริหารงบประมาณจะต้องมีความพร้อม
2. โรงเรียนมีความพร้อมในการวางแผนงบประมาณระดับปานกลางถึงมาก มีความพร้อมในด้านตารางงานผลประจำปี และด้านการวางแผนงบประมาณระยะปานกลาง
3. มีความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการงบประมาณกับสัมฤทธิ์ผลในการใช้งบประมาณ
4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมงบประมาณมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการงบประมาณ
5. การมีกระบวนการงบประมาณชัดเจนเป็นทางการ ทำให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมและพอใจในงบประมาณ

งานวิจัยดังกล่าวข้างต้น ทำให้มองเห็นถึงความสำคัญ การดำเนินงานบริหารงบประมาณในสถานศึกษา โดยเฉพาะการจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล ซึ่งกระบวนการทางการบริหารที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญ และดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง อย่างรอบคอบ ถูกต้อง เพื่อให้การบริหารงบประมาณมีคุณภาพเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารงบประมาณ

ชัยญา อภิบาลกุล (2545: 103-104) ได้ศึกษา รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในการบริหารจัดการภายใต้โครงการกระจายอำนาจการบริหาร

การศึกษา ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาเท่านั้น ร้อยละ 14.13 รับทราบต้นนโยบาย และแผนพัฒนาการศึกษาจากรายงานของผู้บริหารศึกษาเท่านั้น ร้อยละ 12.80 รับทราบเรื่องการใช้ จ่ายงบประมาณแต่ไม่มีส่วนพิจารณางบประมาณคณะกรรมการสถานศึกษาต้องมีส่วนร่วมในการให้ ข้อมูลเพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา มีส่วนร่วมจัดทำในแผนพัฒนาการศึกษา และแผนปฏิบัติการของสถานศึกษาในระดับมาก และต้องการพัฒนาตนเองเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ในการวางแผนและกำหนดนโยบายอยู่ในระดับมาก

อนันต์ หะสุวรรณ (2545: 92-93) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานในกระบวนการวางแผนพัฒนาการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้น พื้นฐานมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน 4 ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมวางแผน การวางแผน การนำแผน ไปปฏิบัติ และการกำกับ ติดตาม ประเมินผลและการรายงาน อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวม และในแต่ละขั้นตอน และปัญหาที่พบในการมีส่วนร่วม คือ 1) ข้อมูลและสารสนเทศไม่เป็นปัจจุบันและ ไม่เป็นระบบ 2) คณะกรรมการมีภารกิจส่วนตัว มีเวลาน้อยในการมีส่วนร่วม 3) ไม่มีความรู้ความเข้าใจ ในกระบวนการวางแผนทุกขั้นตอน 4) โรงเรียนไม่มีการวางแผนกำกับ ติดตาม ประเมินผล

คณิตฐา กลัดเนียม (2546: 46) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการบริหาร งบประมาณของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาอำเภอ เมืองลำพูน และศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะการจัดการบริหารงบประมาณ ผลการศึกษาพบว่า

ในด้านการวางแผนงบประมาณ มีปัญหาดังนี้

1. เงินงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมีน้อย อนุมัติล่าช้า ทำให้งานไม่ตามแผน
2. ไม่มีการกระจายอำนาจการบริหารงบประมาณอย่างแท้จริง คณะกรรมการ สถานศึกษาไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนงบประมาณ
3. คณะกรรมการสถานศึกษายังไม่เข้าใจระบบงบประมาณ และขั้นตอนการ ดำเนินงานบริหารงบประมาณ
4. คณะกรรมการสถานศึกษายังไม่เข้าใจบทบาท และหน้าที่ในการมีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบายและวางแผนการบริหารงบประมาณ
5. ไม่มีงบประมาณในการดำเนินงานวางแผนงบประมาณ ให้แก่คณะกรรมการ สถานศึกษา เช่น ค่าเบี้ยเลี้ยง

ด้านการมีส่วนร่วมในการใช้จ่ายงบประมาณทางการศึกษา มีปัญหาดังนี้

1. การใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษาไม่ชี้แจงให้ชุมชนได้รับทราบ
2. คณะกรรมการสถานศึกษาขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องระเบียบการเงิน การบัญชี และพัสดุของทางราชการ

3. การใช้จ่ายเงินของสถานศึกษาได้ดำเนินการไปเรียบร้อยแล้ว จึงแจ้งให้คณะกรรมการสถานศึกษาทราบในภายหลัง

พรธิดา บุญชู (2546: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความเห็นของผู้บริหารที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครนายก พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีความเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านงบประมาณ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนมากกว่าข้ออื่นๆ ในระดับมาก คือ การมีส่วนร่วมระดมทรัพยากรต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในท้องถิ่น เพื่อนำมาพัฒนาคุณภาพการศึกษา และประสานกับหน่วยงานต่างๆ เมื่อขอความร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียน

พัชรา สิริภักดิ์วงศ์ (2547: 68, 92) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านงบประมาณของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า คณะกรรมการสถานศึกษา การจัดสรรงบประมาณในการจัดงาน/กิจกรรม/โครงการ และการกำกับ ดูแล ตรวจสอบการเงิน การบัญชี และการจัดซื้อจัดจ้างอยู่ในระดับมาก และพบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ วุฒิการศึกษา ส่วนคุณลักษณะของบุคลากรที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ เพศ อายุ อาชีพ ตำแหน่งในคณะกรรมการ และระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่

ถาวร พวงมณี (2547: 54-60) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองต่อการบริหารงานในโรงเรียน สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการพิจารณาการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียนอยู่ในระดับมาก และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการจัดทำแผนของงบประมาณ และใช้งบประมาณของโรงเรียน การดูแล กำกับ ติดตามการใช้จ่ายเงินของโรงเรียนให้ตรงตามวัตถุประสงค์ การประเมินของโรงเรียนให้ตรงตามวัตถุประสงค์ การประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนการใช้จ่ายเงินของโรงเรียน อยู่ในระดับปานกลาง และพบว่าปัญหาที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้ปกครองไม่มีความรู้ความเข้าใจในด้านการเงิน และการวางแผนงบประมาณของโรงเรียน รองลงมาเป็นปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนขาดการประชาสัมพันธ์ในด้านการเงินและงบประมาณ

บงกศ อาษา (2548: 86-164) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของครูในการบริหารงบประมาณ พบว่า การจัดทำและเสนอของบประมาณการจัดสรรงบประมาณ ครูส่วนใหญ่มีส่วนร่วมระดับปานกลาง และครูส่วนใหญ่มีส่วนร่วมระดับน้อยในเรื่องของการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และการรายงานผลการใช้จ่ายและการดำเนินงาน การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา และการบริหารการเงิน นอกจากนี้ยัง พบว่า ครูมีความคิดเห็นว่าควรมีส่วนร่วมในงานวิชาการมากที่สุด (ความถี่ 166)

รองลงมาเป็นการบริหารทั่วไป (ความถี่ 40) งานงบประมาณ (ความถี่ 23) งานบุคคล (ความถี่ 17) วิธีการที่ทำให้ครูมีส่วนร่วม คือ การให้ขวัญ กำลังใจ การให้ความสำคัญกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง และการระดมความคิด ขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ครูควรมีส่วนร่วมจากมากไปน้อย คือ ร่วมวางแผนและร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการหรือร่วมปฏิบัติงาน ร่วมพัฒนาและแก้ไข และร่วมประเมินผล การดำเนินงาน

พนารัตน์ สุภาคาร (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาเกณฑ์ประเมินการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชน ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาระดับประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยแบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านการใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับสถานศึกษา 2) ด้านการใช้สถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ถึงชุมชน 3) ด้านการบริหารและจัดการศึกษา 4) ปัจจัยด้านภาพรวมที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชน ผลการวิจัยพบว่า เกณฑ์ด้านที่ 3 การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนในการบริหารจัดการศึกษามีเกณฑ์สำคัญที่สามารถสะท้อนการมีส่วนร่วมด้านนี้ ได้แก่ 1) กรรมการสถานศึกษาได้เห็นชอบแผน/กลยุทธ์/แผนปฏิบัติการประจำปี 2) กรรมการสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการวางแผนและปฏิบัติกิจกรรมบริจาคเพื่อระดมทุน วัสดุอุปกรณ์สนับสนุนการศึกษา 3) กรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมมีส่วนร่วมในการคิดวางแผนการจัดทำแผนกลยุทธ์ 4) กรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดทำปฏิทินการประจำปีให้สอดคล้องกับแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษามีส่วนร่วม ในการวิเคราะห์แหล่งทรัพยากรบุคคล หน่วยงาน องค์กรที่มีศักยภาพให้การสนับสนุนการจัดการศึกษา

โคสกี (Koski. 1990: Abstract) ได้ศึกษา ความพึงพอใจของอาจารย์ในภาควิชาที่คณิตบริหารแบบให้อาจารย์มีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณ และไม่ให้อาจารย์มีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณ และศึกษาอิทธิพลของคณะกรรมการงบประมาณ ที่มีผลต่อผลลัพธ์ที่ได้จากใช้งบประมาณ ผลการวิจัยพบว่า คณิตที่จากมหาวิทยาลัยขนาดเล็ก มีแนวโน้มบริหารแบบมีส่วนร่วมมากกว่า คณิตจากวิทยาลัยใหญ่ หรือวิทยาลัยในเขตเมือง ความพึงพอใจของอาจารย์แต่ละคณะที่มีต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณไม่แตกต่างกัน และความเห็นต่อกระบวนการงบประมาณของอาจารย์แต่ละคณะก็ไม่แตกต่างกัน อาจารย์ทุกคณะทั้งกลุ่มที่ทำงานกับคณิตที่บริหารแบบมีส่วนร่วมและที่บริหารแบบไม่มีส่วนร่วม ต้องการมีส่วนร่วมในบางส่วนของการทำงานงบประมาณ คณิตที่บริหารแบบมีส่วนร่วม มีการประชุมมากกว่าคณิตที่บริหารแบบไม่มีส่วนร่วมถึงสองเท่า และเนื้อหาสาระในการประชุมก็แตกต่างกันมาก

ปาร์คเกอร์ (Parker. 1992: Abstract) ได้ศึกษา ความรู้ที่จำเป็นสำหรับคณะกรรมการโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับคณะกรรมการโรงเรียน และจะทำแบบสอบถามผู้อำนวยการเขตการศึกษา 83 คน คณะกรรมการโรงเรียน 183 คน ผลการวิจัย

พบว่า ความรู้ที่จำเป็นสำหรับคณะกรรมการโรงเรียนมี 8 เรื่อง คือ 1) ความรู้ในวิธีการดำเนินการประชุมคณะกรรมการโรงเรียน 2) ความเข้าใจในบทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนในการกำหนดนโยบาย 3) ความเข้าใจในกระบวนการที่คณะกรรมการโรงเรียนใช้ในการตัดสินใจและแก้ปัญหา 4) ความรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบของผู้อำนวยการเขตการศึกษา 5) ความรู้เกี่ยวกับการทำงานร่วมกันของคณะกรรมการโรงเรียนกับ ผู้อำนวยการเขตการศึกษา 6) ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณและการอนุมัติงบประมาณของโรงเรียน 7) ความเข้าใจนโยบายของท้องถิ่น

ปาเวลแจค (Paveijack. 1995: Abstract) ได้ศึกษา ความรู้ของครูการศึกษาพิเศษ และครูทั่วไปเกี่ยวกับงบประมาณ รวมถึงความสนใจของครูในการเข้าร่วมในกระบวนการจัดทำงบประมาณของโรงเรียน งานวิจัยนี้สำรวจข้อมูลจากครูในโรงเรียนประถมศึกษา 5 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูการศึกษาพิเศษและครูทั่วไป ขาดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดทำงบประมาณ และเห็นว่าครูควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับงบประมาณของโรงเรียน ผู้ตอบแทนสอบถามสำรวจอยากให้ครูสนใจในกระบวนการจัดทำงบประมาณของโรงเรียน และกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งการได้รับความรู้เกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณให้มากขึ้น

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณและการบริหารงบประมาณขององค์กรต่าง ๆ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การบริหารงบประมาณแบบมีส่วนร่วมเป็นการกระจายอำนาจการบริหารงบประมาณให้สถานศึกษาและสถานศึกษาต้องรับผิดชอบต่อความสำเร็จของผลที่เกิดขึ้นจากการใช้จ่ายงบประมาณ ซึ่งทุกคนต้องมีส่วนร่วม ทุกคนได้รับรู้ ร่วมคิด และตัดสินใจ ร่วมในการดำเนินการและร่วมประเมินผลในแต่ละขั้นตอนของการบริหารงบประมาณ โดยเฉพาะครูผู้สอนซึ่งเป็นผู้ใช้งบประมาณของสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งมีบทบาทในการพิจารณาแผนงบประมาณของสถานศึกษา และผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้ที่ใกล้ชิดและรู้ต้องการของนักเรียนมากที่สุด สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีกระบวนการและขั้นตอนในการตัดสินใจที่มีเหตุผลและโปร่งใส โดยควรมีขั้นตอนในการบริหารงบประมาณ 4 ขั้นตอน คือ การจัดทำงบประมาณ การอนุมัติงบประมาณ การบริหารงบประมาณ และการประเมินผลงบประมาณ ซึ่งเป็นการบริหารที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญและดำเนินการให้เป็นตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบถูกต้อง เพื่อให้การใช้จ่ายงบประมาณนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของนักเรียนและสถานศึกษาอย่างแท้จริง